

**Hanzehogeschool
Groningen**
University of Applied Sciences

Sociale factoren in de wijkenaanpak: Paddepoel

Rapportage data-analyse

share your talent. **move** the world.

Colofon

Entrance Centre of Expertise Energy
Lectoraat Communication, Behavior & the Sustainable Society
Nijenborgh 6
9747 AG GRONINGEN

Dr. Sarah Elbert
Kathelijne Bouw MSc
Dr. Carina Wiekens

Maart 2021

Alles uit dit rapport mag worden gebruikt zonder toestemming van de auteur, onder de voorwaarde dat u de bron correct aangeeft: Elbert, S.P., Bouw, K., & Wiekens, C.J. (2021). Sociale factoren in de wijkaanpak: Paddepoel, rapportage data-analyse. Andere voorwaarden zijn dat dat u dit rapport niet voor commerciële doeleinden gebruikt en dat u uw werk op basis van dit rapport onder dezelfde licentie (CC BY-NC-SA 4.0) verspreidt.

Beeld: Buurtwarmte, fotograaf Reyer Boxem.

Sociale factoren in de wijkenaanpak: Paddepoel

12 maart 2021

Management samenvatting

Een van de grote uitdagingen in de energietransitie is de implementatie van lokale energiestrategieën. In deze gebiedsgerichte aanpakken dienen verschillende stakeholdersgroepen tot gezamenlijke beslissingen te komen over de te nemen maatregelen. Een eerste stap naar een aanpak voor de wijkgerichte energietransitie is daarom het in kaart brengen van de kenmerken van deze verschillende groepen en de interactie tussen deze groepen. Daarbij is het van belang om te weten welke sociale factoren een wijk of gebied typeren en hoe die vertaald kunnen worden naar een passende wijkaanpak. In dit onderzoek hebben we relevante sociale factoren voor de wijk Paddepoel Noord in Groningen in kaart gebracht. Dit hebben we gedaan aan de hand van een vragenlijst en aanvullend zijn er semigestructureerd interviews gehouden.

Dit onderzoek vormt één van de cases in een breder project waarin meerdere cases bestudeerd worden. Het doel van dit bredere project is om, aan de hand van sociale factoren, inzicht te krijgen in de determinanten van succesvolle bewonersparticipatie op wijkniveau. Vooral voor heterogene bewonersgroepen zou voldoende bewonersparticipatie een uitdaging kunnen vormen, bijvoorbeeld als er sprake is van gespikkeld bezit (huur- en koopwoningen staan door elkaar in een complex of in een wijk). Huurders en kopers kunnen verschillende belangen hebben waardoor een gezamenlijke en gelijktijdige beslissing over de te nemen maatregelen bemoeilijkt wordt. Met het identificeren van de determinanten, de sociale factoren die invloed hebben op het ontstaan van succesvolle bewonersparticipatie, kan voor elke wijk nagegaan worden wat de sterke en minder sterke punten zijn. Op basis hiervan kan een wijkaanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de bewoners en de specifieke context van de wijk. Naast dat het in dit rapport beschreven onderzoek inzichten biedt in relevante factoren en, exploratief, in sterke punten en aandachtspunten in de wijk Paddepoel, levert het bredere project, waarin we verschillende wijken met elkaar vergelijken, inzichten op in de voorwaarden voor succesvolle bewonersparticipatie. Dit is onder andere relevant voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarin ervaringen worden opgedaan met de wijkgerichte energietransitie.

De wijk Paddepoel Noord is de eerste wijk waarin deze sociale aspecten op deze gestructureerde wijze zijn onderzocht. Het gaat hierbij om het in kaart brengen van demografische en individuele factoren (waaronder aspecten als leeftijd, inkomen, kennis en verantwoordelijkheid voor de energietransitie), sociaal-culturele en historische context factoren (bijvoorbeeld institutioneel vertrouwen) en factoren die sociale invloed binnen een buurt in kaart brengen (contacten in de buurt, onderlinge uitwisseling en onderling vertrouwen). Ook relaties tussen deze constructen en verschillen tussen groepen zullen worden geanalyseerd. Het onderzoek naar deze factoren maakt deel uit van een promotietraject en een beschrijving van de theoretische keuze voor verschillende constructen, kan gevonden worden in het desbetreffende artikel¹.

Samenvatting van de resultaten

Paddepoel Noord is een (op vele manieren) diverse wijk, bijvoorbeeld met betrekking tot de populatie in termen van leeftijd en etniciteit, maar ook in de combinatie van grondgebonden woningen, portiekfats en galerijflats. Het is een goed voorbeeld van een wijk waarin sprake is van “gespikkeld bezit”: koop en huur staan door elkaar, zelfs binnen soortgelijke woningen (vooral rijtjeswoningen). Bij een lokaal energietransitieplan zal daarom met verschillende groepen (huurders, eigenaar-bewoners, woningcorporaties en particuliere vastgoedbeleggers) rekening gehouden moeten worden. Paddepoel Noord is een proeftuin in het kader van het PAW (Programma

---

¹ Bouw, K., Wiekens, C. J., Elbert, S.P. and Faaij, A.P.C., 2021. Social context factors: defining the social context of neighbourhoods for energy planning purposes. Ongepubliceerd manuscript. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen. Groningen.

Aardgasvrij Wijken). Rond het plan voor het realiseren van een warmtenet in de wijk hebben bewoners zich verenigd in het initiatief Buurtwarmte Paddepoel.

In totaal hebben 324 mensen de vragenlijst ingevuld. Met betrekking tot leeftijd en andere demografische kenmerken kan de steekproef als grotendeels representatief beschouwd worden. In de steekproef bestaat 57% van de respondenten uit eigenaar-bewoners en is de gemiddelde leeftijd 48 jaar. Aan het onderzoek deden zowel relatief veel jongere bewoners (25-34 jaar) als oudere bewoners (60+ jaar) mee. Dit correspondeert met de werkelijke vertegenwoordiging van deze groepen in de wijk.

Mensen in Paddepoel Noord vinden duurzaamheid in het algemeen en van de eigen buurt erg belangrijk (eigenaar-bewoners scoren hier wel hoger op dan huurders), maar kennis over het onderwerp is niet bijzonder groot. Ook is de bereidheid om zelf bij te dragen aan een duurzame wijk niet bijzonder groot te noemen, aangezien mensen verdeeld reageren op de vraag of ze hieraan mee willen helpen. Daarnaast zien we relatief lage scores op bijvoorbeeld subjectieve norm (de mate waarin men druk van buitenaf ervaart en denkt dat anderen in de buurt duurzaamheid een belangrijk onderwerp vinden) en onderlinge uitwisseling (de frequentie waarmee buurtgenoten elkaar spreken of iets voor elkaar doen). Eigenaar-bewoners en oudere bewoners scoren hoger op deze indicatoren van sociale cohesie dan mensen met een huurwoning en jongere bewoners. Daarnaast blijkt dat eigenaar-bewoners en oudere bewoners vaker hebben gehoord van of op de hoogte zijn van de activiteiten van het initiatief Buurtwarmte Paddepoel dan mensen met een huurwoning en jongere bewoners. Eigenaar-bewoners en oudere bewoners ervaren ook meer verbondenheid met de wijk; ze geven bijvoorbeeld vaker aan het liefst voor altijd in Paddepoel te willen blijven wonen dan jongeren en huurders.

De verantwoordelijkheid voor de energietransitie wordt vooral toegeschreven aan de overheid. In vergelijking met huurders, schrijven eigenaar-bewoners zichzelf een grotere verantwoordelijkheid toe als het gaat om de verduurzaming van de buurt. Over het algemeen ervaren respondenten relatief weinig controle op het nemen van duurzaamheidsmaatregelen thuis, maar dit hangt af van leeftijd en type woning. Mensen met een koopwoning zien hiertoe meer mogelijkheden en hebben meer het idee in staat te zijn om maatregelen te kunnen nemen dan bewoners van een huurwoning. Hetzelfde geldt voor mensen in de middelste leeftijdscategorie (35-59 jaar). Hoewel er werd toegelicht dat het ook om specifieke maatregelen gaat die door huurders of studenten kunnen worden genomen (bijv. het aanbrengen van tochtstrippen en het gebruik van zuinige apparaten), zien deze groepen weinig mogelijkheden om hun huis te verduurzamen (de score op waargenomen controle is laag). Uit hun toelichtingen blijkt dat hun huis bijvoorbeeld in handen is van een woningcorporatie of vastgoedeigenaar. Ook geven oudere bewoners vaak aan het omwille van hun leeftijd niet meer de moeite waard te vinden om hun huis te verduurzamen en hierin te investeren. Oudere mensen hebben al relatief vaker duurzame maatregelen genomen dan bewoners onder de 60 jaar, maar een grote groep 60+'ers bevindt zich ook opvallend vaak in de laatste fase van gedragsverandering. Dit betekent dat zij het minder waarschijnlijk achten dat ze binnen vijf naar verduurzamingsmaatregelen gaan nemen. De hoge leeftijd zou hier wederom een rol kunnen spelen, waardoor ze geen maatregelen meer kunnen en/of willen nemen.

Bij de mensen die aangeven wél een bijdrage te willen leveren aan de verduurzaming van de buurt, zien we een duidelijke blij van 'gezamenlijkheid' in de motieven die worden aangedragen. Mensen geven aan mee te willen doen, omdat ze vinden dat iedereen een steentje bij moet dragen. Het samen optrekken met buurtgenoten wordt eveneens vaak genoemd als voorwaarde voor het zelf leveren van een bijdrage door de mensen die aangeven misschien mee te willen helpen. Leeftijd blijkt een belangrijke voorspeller van mee willen helpen aan verduurzaming te zijn; vooral het percentage neezeggens is onder de 60+'ers aanzienlijk hoog. Een groot deel van de jongste groep bewoners geeft aan misschien mee te willen helpen, wat suggereert dat hier kansen liggen voor een gezamenlijke wijkaanpak.

Voor het bereiken van eigenaar-bewoners lijken er positieve aanknopingspunten te zijn om deze groep te betrekken bij een gezamenlijke wijkaanpak, omdat zij op veel factoren hoger scoren dan huurders. Ervaren moeilijkheden in het betrekken van huurders en kopers kunnen verschillende oorzaken hebben: voor huurders zal waarschijnlijk een gebrek aan controle meespelen, terwijl voor eigenaar-bewoners de financierbaarheid, tijd en de eigen plannen voor verduurzaming mee kunnen spelen.

De verschillen tussen buurten in de wijk kunnen grotendeels verklaard worden door verschillen in het aandeel huur- en koopwoningen in de wijk en de leeftijd van de bewoners. In de buurt Grondgebonden Oost zien bijvoorbeeld aspecten zoals attitude, sociaal netwerk, onderling vertrouwen en onderlinge uitwisseling er positief uit, waarbij het grote aandeel koopwoningen waarschijnlijk een grote rol speelt. Voor deze factoren geldt daarnaast dat bewoners uit buurten met grondgebonden woningen (het 9-stempel gebied, Grondgebonden Zuid en Grondgebonden Oost) hierop hoger scoren vergeleken met buurten waarin (huur) portiekwoningen en flats staan. Ook leeftijd lijkt een rol te spelen als we kijken naar verschillen tussen buurten met gestapelde woningen. Zo zijn factoren zoals verbondenheid met de buurt en sociaal netwerk lager in portiekwoningen (waar relatief veel jonge mensen wonen) vergeleken met de andere buurten en zijn attitude, actiebereidheid en waargenomen controle het laagst in de flats waar veel oudere mensen wonen. In de toelichting op de antwoorden werd hierbij vaak genoemd dat mensen zich niet in staat te achten om bij te dragen aan de verduurzaming door de eigen hoge leeftijd en de opgave liever over te laten aan de volgende generatie. In de interpretatie dient overigens rekening te worden gehouden met de representativiteit van de bewoners van flats binnen de wijk Paddepoel Noord, aangezien zij enigszins ondervertegenwoordigd zijn in de steekproef.

Aanbevelingen voor de wijkaanpak

- Het bereiken van bepaalde groepen: op basis van de resultaten uit de vragenlijsten en de interviews kunnen we concluderen dat vooral jongeren nog niet erg betrokken zijn bij de activiteiten van Buurtwarmte Paddepoel. Het is aan te raden om in gesprek te gaan met deze groep bewoners van 18-34 jaar, aangezien zij ook veelal aan hebben gegeven misschien mee te willen helpen. Gesprekken over de voorwaarden waaronder zij dit voor zich zien kunnen mogelijk tot positieve inzichten leiden die uiteindelijk tot bewonersparticipatie kunnen leiden. Wellicht kan deze groep samengebracht met de groep oudere bewoners, die vanwege hun leeftijd weinig vaak urgentie ervaren voor verduurzaming, zodat beide groepen elkaar kunnen versterken;
- In het cluster Grondgebonden Zuid lijken de indicaties voor een gezamenlijke wijkaanpak het minst gunstig te zijn door relatief lage scores op onderling vertrouwen, eigen verantwoordelijkheid en mee willen helpen. Om bewoners van deze buurt te laten participeren in het project zou rekening gehouden moeten worden met het bereiken van de doelgroep, waarbij beperkt gebruik kan worden gemaakt van bestaande contacten in de buurt, en op het vergroten van de bereidheid om een bijdrage te leveren;
- Het betrekken van huurders bij het initiatief is belangrijk voor het vergroten van draagvlak voor het project, aangezien Paddepoel Noord een typische wijk is met gespikkeld bezit. Dit zou gedaan kunnen worden door deze groep te betrekken bij de nu al betrokken kopers en daarbij duidelijk de rol van huurders toe te lichten. Ook is het aan te raden om verhuurders, waaronder woningcorporaties, bij deze opgave tot participatie te betrekken omdat zij als vastgoedeigenaren beslissingen over verduurzaming maken en huurders hierin van hun standpunten afhankelijk zijn;
- Voor het 9-stempelgebied is een belangrijk aandachtspunt dat de grootste groep mensen hier aangeeft misschien (39%) of niet (34%) mee te willen helpen om de wijk te verduurzamen. Hoewel in de andere buurten ook relatief grote groepen aangeven niet mee te willen helpen, is het opvallend te noemen dat de bekendheid van het initiatief zich in het 9-stempelgebied niet noodzakelijkerwijs heeft vertaald in bereidheid om mee te willen helpen. Het is daarom aan te bevelen om specifiek met deze groep in gesprek te gaan over mogelijke motieven en voorwaarden waaronder men eventueel wel mee zou willen helpen.
- Het verdient ten slotte aanbeveling om te kijken naar hoe groot de groep mensen is die zich actief bezig wil houden met de verduurzaming van de wijk, en welk sociaal kapitaal er in deze groep aanwezig is. Dit kan de activiteiten rond participatie op een positieve manier vooruitbrengen. Mocht de initiatiefgroep ook bij de aanleg en exploitatie van het warmtenet betrokken willen zijn, verdient het aanbeveling om te zorgen dat er voldoende buurtbewoners zijn die actief betrokken willen zijn. Deze groep is tot nu toe erg klein.

Inhoudsopgave

Management samenvatting.....	4
Samenvatting van de resultaten	4
Aanbevelingen voor de wijkaanpak	6
Voorwoord.....	9
1. Introductie	10
1.1. Over de wijk Paddepoel	10
1.2. Doel en beoogd resultaat	11
1.3. Methode	11
1.4. Leeswijzer	12
2. Resultaten.....	13
2.1. Beschrijving van de steekproef	13
2.1.1. Demografische factoren	13
2.1.2. Attitude	13
2.1.3. Kennis over het onderwerp	14
2.1.4. Verantwoordelijkheid.....	15
2.1.5. Invloed (locus of control en waargenomen controle).....	16
2.1.6. Subjectieve norm	16
2.1.7. Veranderfase	17
2.1.8. Verbondenheid en sociale voorzieningen	17
2.1.9. Sociaal netwerk.....	18
2.1.10. Onderlinge uitwisseling	18
2.1.11. Lidmaatschap bij verenigingen.....	18
2.1.12. Vertrouwen.....	19
2.1.13. Eerdere successen en problemen	19
2.1.14. Bekendheid initiatief.....	20
2.1.15. Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid	20
2.2. Verschillen tussen koop- en huurwoningen.....	22
2.2.1. Demografische factoren	22
2.2.2. Attitude.....	23
2.2.3. Verantwoordelijkheid.....	23
2.2.4. Invloed (locus of control en waargenomen controle).....	23
2.2.5. Subjectieve norm	23
2.2.6. Veranderfase	23

2.2.7.	Verbondenheid.....	24
2.2.8.	Sociaal netwerk en onderlinge uitwisseling.....	25
2.2.9.	Lidmaatschap bij verenigingen.....	26
2.2.10.	Vertrouwen.....	27
2.2.11.	Bekendheid initiatief.....	27
2.2.12.	Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid	28
2.3.	De rol van leeftijd	28
2.4.	Geografische verschillen binnen de wijk Paddepoel	29
2.4.1.	Demografische gegevens	30
2.4.2.	Attitude.....	31
2.4.3.	Verantwoordelijkheid.....	32
2.4.4.	Invloed (locus of control en waargenomen controle).....	32
2.4.5.	Subjectieve norm	32
2.4.6.	Veranderfase	32
2.4.7.	Verbondenheid.....	32
2.4.8.	Sociaal netwerk.....	33
2.4.9.	Onderlinge uitwisseling	34
2.4.10.	Vertrouwen.....	34
2.4.11.	Bekendheid initiatief.....	35
2.4.12.	Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid	36
2.5.	Samenvatting van de resultaten.....	37
2.5.1.	Algemeen beeld	37
2.5.2.	Verschillen tussen bewoners van een huur- en koopwoning	38
2.5.3.	Verschillen tussen leeftijdsgroepen.....	39
2.5.4.	Verschillen tussen geografische clusters	40
3.	Interviews wijkstakeholders: samenvatting	42
3.1.	Stakeholders	42
3.2.	Historische context.....	42
3.3.	Betrokken groepen.....	43
3.4.	Motivaties en attitude	43
3.5.	Sociale cohesie.....	44
4.	Conclusies en aanbevelingen.....	45
4.1.	Algemene conclusies	45
4.2.	Aanbevelingen voor de wijkaanpak.....	46
4.3.	Aanbevelingen voor vergelijkend onderzoek tussen wijken	48
	Bijlage: Vergelijking Motivaction onderzoek.....	49

Voorwoord

Dit onderzoek is in de periode augustus 2020 - februari 2021 uitgevoerd door onderzoekers van het lectoraat 'Communication, Behavior & the Sustainable Society' van de Hanzehogeschool Groningen. Vanuit het lectoraat wordt onder andere gewerkt aan gedragsverandering ten behoeve van de energietransitie. Onder invloed van recent overheidsbeleid is er de afgelopen jaren meer aandacht gekomen voor de wijkgerichte energietransitie. Of het nu gaat om het grootschalig aanpakken van isolatie, of over het aardgasvrij maken van woningen, het uitgangspunt is vaak om dit collectief binnen een complex, buurt of wijk op te zetten. Met een benadering die niet meer gericht is op bepaalde groepen, bijvoorbeeld woningeigenaren, maar op een geografisch gebied, hebben we te maken met diverse typen bewoners waarvan verwacht wordt dat ze gezamenlijk participeren in het project. Sociaal gezien kan dit een grote uitdaging zijn omdat elke groep zijn eigen voorkeuren, wensen en behoeften heeft. Een eerste stap naar een aanpak voor de wijkgerichte energietransitie is daarom om eerst goed zicht te krijgen op deze verschillende groepen en op de interactie tussen de bewoners. Bij een gezamenlijk project is het niet alleen van belang om individuele bewoners aan te kunnen spreken, maar om ook het sociaal kapitaal in de wijk te kunnen benutten om met bewoners een gezamenlijk project op te zetten. Dit onderzoek is een eerste stap, en daarmee ook een verkenning, van welke sociale factoren een wijk typeren en hoe die vertaald kunnen worden naar een passende wijkaanpak.

Dit onderzoek was niet mogelijk geweest zonder de financiële ondersteuning vanuit de Topsector Energie en het Energy Systems Transition Center (ESTRAC). Dit onderzoek is onderdeel van het project Integrale Energietransitie Bestaande Bouw dat wordt gefinancierd vanuit de Meerjarig Missie gedreven Innovatie Programma's (MMIP's) van de Topsector Energie. Het consortium met ruim 125 deelnemende partijen richt zich op ontwikkeling betaalbare en gebruikersvriendelijke renovatieconcepten. Daarnaast is dit rapport een resultaat van het ESTRAC-project "Transforming Regions", in opdracht en gefinancierd door het onderzoeksinstituut Energy Systems Transition Center (ESTRAC). ESTRAC is een gezamenlijk initiatief van kennis- en onderzoeksinstituten in Nederland - waaronder TNO, ECN (sinds april 2018 onderdeel van TNO), Hanzehogeschool Groningen (HG), Rijksuniversiteit Groningen (RUG), de New Energy Coalition (NEC) en, meer recent, Planbureau voor de leefomgeving (PBL) - evenals geassocieerde partners, waaronder Gasunie, GasTerra, Energie Beheer Nederland B.V. (EBN) en NAM. Naast financiering van de ESTRAC-partners ondersteunt ook het Green Deal-programma van de Nederlandse overheid het project Transforming Regions.

9

Naast deze rapportage over Paddepoel is ook een rapportage over Garyp verschenen: Bouw, K., Elbert, S.P. Wiekens, C. J., 2021. Sociale factoren in de wijkaanpak: Garyp, rapportage data-analyse. Lectoraat Communication, Behavior & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen.

Ten slotte willen we Jelmer Steenbeek en Eline Arkema bedanken voor hun bijdrage aan de uitvoer van het onderzoek.

1. Introductie

Om in de wijk een duurzaam energieproject succesvol te voltooien, zal er draagvlak moeten zijn onder bewoners. Bovendien zou bij het uitvoeren van een gezamenlijk project, voldoende sociaal kapitaal beschikbaar moeten zijn, bijvoorbeeld wat betreft kennis van mogelijke technische oplossingen, financieringsmogelijkheden en beleidsmatige en juridische kaders en/of een sociaal netwerk waaruit dergelijke kennis geput kan worden. Met andere woorden: er moet een sociale infrastructuur zijn waarop voortgeborduurd kan worden. Om de sociale factoren in kaart te brengen die succesvolle participatie kunnen voorspellen, is het huidige exploratieve onderzoek verricht in de wijk Paddepoel Noord in Groningen. In dit onderzoek hebben we aan de hand van een vragenlijst (en interviews) verschillende sociale factoren in kaart gebracht en gekeken naar de onderlinge samenhang tussen de factoren en de bereidheid om te participeren in de lokale energietransitie. Op basis van dit exploratieve onderzoek worden aandachtspunten meegegeven voor het succesvol opzetten van een participatietraject.

Aan de hand van literatuur en voorgaand onderzoek is een theoretisch model opgesteld met verschillende categorieën van sociale factoren waarvan verwacht wordt dat ze van invloed zijn op bewonersparticipatie bij een duurzaam energieproject. Het onderzoek naar deze factoren maakt deel uit van een promotietraject en een beschrijving van de theoretische keuze voor verschillende constructen, kan gevonden worden in het desbetreffende artikel². De volgende sociale factoren zijn op basis van dit model in kaart gebracht:

10

- Demografische factoren: leeftijd, inkomen, opleidingsniveau, beroepssector, dagelijkse hoofdactiviteiten;
- Individuele factoren: kennis duurzame energie, attitude ten opzichte van de energietransitie, verantwoordelijkheid voor de energietransitie, locus of control, waargenomen controle, subjectieve norm, veranderfase.
- Sociale invloed: verbondenheid met de buurt, sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling tussen bewoners, betrokkenheid bij verenigingen, onderling vertrouwen.
- Sociaal-culturele en historische context: institutioneel vertrouwen, eerdere gezamenlijke successen, sociaal-fysieke infrastructuur.
- Participatie: bekendheid initiatief, persoonlijke betrokkenheid, bereidheid om mee te helpen.

1.1. Over de wijk Paddepoel

De wijk Paddepoel Noord is gelegen in het Noordoosten van de stad Groningen. De wijk is in de jaren '60 gebouwd en bestaat uit een mix van grondgebonden woningen (rijtjeswoningen en twee-onder-een-kap), portiekflats en galerijflats. De wijk is een typisch voorbeeld van gespikkeld bezit: koopwoningen en huurwoningen staan door elkaar, zelfs binnen gelijksoortige woningen (vooral rijtjeswoningen). Een diversiteit aan woningcorporaties en particuliere vastgoedbeleggers bezitten in de wijk woningen. Ook op andere manieren is de wijk gemêleerd te noemen, bijvoorbeeld met betrekking tot sociaaleconomische status en etniciteit. In de wijk woont een groot aandeel mensen met een niet-Nederlandse, allochtone afkomst (38,5%)³. Bij een gezamenlijk plan zal met al deze groepen rekening gehouden moeten worden om voldoende participatie in het project te realiseren.

---

² Bouw, K., Wiekens, C. J., Elbert, S.P. and Faaij, A.P.C., 2021. Social context factors: defining the social context of neighbourhoods for energy planning purposes. Ongepubliceerd manuscript. Lectoraat Communication, Behaviour & the Sustainable Society, Hanzehogeschool Groningen. Groningen.

³ CBS, 2019. Kerncijfers buurten en wijken 2019. Beschikbaar op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/31/kerncijfers-wijken-en-buurten-2019>

Samen met de naastgelegen wijken Selwerd en Vinkhuizen, is Paddepoel onderdeel van het projectgebied voor de proeftuin van het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarvoor de gemeente Groningen subsidie heeft ontvangen voor het realiseren van een warmtenet gericht op de grondgebonden woningen in dit gebied. Hoewel het exacte projectgebied tot op heden onduidelijk is omdat er nog verschillende opties worden onderzocht, heeft de aandacht zich wat betreft bewonersparticipatie tot nu toe vooral gericht op een gebied dat bekend staat als 'de negen stempels'. Parallel aan de proeftuin heeft zich daarnaast een groep bewoners verenigd met als doel een lokaal buurtwarmtenet te realiseren. Voor de ontwikkeling van het buurtwarmtenet is door de bewoners een stichting opgericht, 'Buurtwarmte 050', waarin Stichting Paddepoel Energiek, Grunneger Power (energiecoöperatie) en Shell verenigd zijn. 'Paddepoel Energiek' is het bewonerscollectief waarin bewoners van de buurt Paddepoel zich enige jaren geleden verenigd hebben. Door Buurtwarmte 050 is er gekozen voor een participatieve aanpak waarin bewoners actief betrokken worden bij de planvorming. Naast de proeftuin en het buurtwarmte-initiatief speelt nog een derde project een rol: het aansluiten van enkele grote flats in de wijk op het bestaande warmtenet van Warmtestad, het lokale warmtebedrijf. Voor Warmtestad is het niet commercieel aantrekkelijk of haalbaar om ook grondgebonden woningen in de wijk aan te sluiten. Met behulp van de subsidie voor de proeftuin hopen de gemeente en de initiatiefgroep Buurtwarmte wél een warmtenet voor de grondgebonden woningen te realiseren.

Voor dit onderzoek richten we ons op een gedeelte van de wijk Paddepoel Noord. Enkele panden die aangesloten worden op het warmtenet van Warmtestad evenals enkele nieuwe hoogbouwpannen (na 2010 gebouwd), met name aan de Zonnelaan, zijn buiten de selectie gelaten omdat deze geen onderdeel uitmaken van het projectgebied. Ook zijn de Flats aan de Castor-, Pollux-, en Morgensterlaan buiten beschouwing gelaten. De gehele wijk bestaat uit 3000 woningen, en de populatie bestaat zonder de voorgenoemde panden uit 1778 woningen.

1.2. Doel en beoogd resultaat

Het doel van dit onderzoek was om aan de hand van een set sociale factoren, een sociale schets van de wijk Paddepoel te geven. Dit onderzoek is onderdeel van een breder project, waarbij dezelfde vragenlijst ook in een aantal andere wijken is uitgezet. Het doel van dit bredere project is om, aan de hand van deze sociale factoren, inzicht te krijgen in wat ervoor zorgt dat een wijk succesvol kan zijn in bewonersparticipatie. Voor individuele wijken levert dit inzichten op in sterke en zwakke punten van de wijk. Op basis hiervan kan een wijkaanpak ontwikkeld worden die aansluit bij de bewoners en de specifieke context van de wijk. Aan het eind van dit onderzoek doen we dan ook aanbevelingen voor de wijkaanpak in Paddepoel. Daarnaast levert het bredere project, waarin we verschillende wijken met elkaar vergelijken, inzichten op in de voorwaarden voor een succesvolle bewonersparticipatie. Dit is onder andere relevant voor het Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), waarin ervaringen worden opgedaan met de wijkgerichte energietransitie.

De wijk Paddepoel Noord is de eerste wijk waarin deze sociale aspecten op een gestructureerde wijze zijn onderzocht. Het gaat hierbij om het in kaart brengen van demografische en individuele factoren (waaronder aspecten als leeftijd, inkomen, kennis en verantwoordelijkheid voor de energietransitie), sociaal-culturele en historische context factoren (bijvoorbeeld institutioneel vertrouwen) en factoren die sociale invloed binnen een buurt in kaart brengen (contacten in de buurt, onderlinge uitwisseling en onderling vertrouwen). Ook relaties tussen deze constructen en verschillen tussen groepen worden geanalyseerd.

1.3. Methode

Er is een vragenlijst ontwikkeld om de sociale factoren in kaart te brengen. Deze factoren zijn aan de hand van literatuur geselecteerd en vervolgens geoperationaliseerd en waar nodig aangepast voor de specifieke context van het huidige onderzoek. Er was zowel een papieren als een digitale vragenlijst beschikbaar voor respondenten. De resultaten zijn vervolgens geanalyseerd met behulp van SPSS (versie 27), waarbij de aandacht is gericht op descriptieve statistiek en het analyseren van verschillen tussen groepen op basis van type woning (huur/koop), leeftijd en geografische ligging. Ter aanvulling zijn er twee semigestructureerde interviews gehouden met wijkstakeholders.

De totale benodigde steekproef bestaat op basis van een totaal van 1778 woningen uit 316 respondenten (betrouwbaarheidsinterval 95%, foutmarge 5%). Er zijn vooraf clusters opgesteld van gelijksoortige woningen, waarbij gekeken is naar woningtype en huur/koop verhouding. Binnen deze clusters zijn respondenten in de periode augustus-september 2020 huis-aan-huis benaderd tot een representatieve respons was bereikt. Het totaal aantal respondenten bedroeg 327, waarvan 305 de vragenlijst op papier hebben ingevuld en 22 online.

1.4. Leeswijzer

Dit rapport geeft de resultaten weer van de vragenlijst over sociale factoren in Paddepoel Noord. Het rapport is als volgt opgebouwd: eerst geven we per factor het algemene beeld voor de gehele wijk weer (paragraaf 2.1), vervolgens analyseren we de verschillen tussen bewoners van huur- en koopwoningen (paragraaf 2.2), de verschillen tussen verschillende leeftijdscategorieën (paragraaf 2.3), en ten slotte de verschillen tussen geografische clusters van gelijksoortige woningen (paragraaf 2.4). De resultaten van het onderzoek zijn gestaafd met twee wijkstakeholders, waar een interview mee is gehouden (hoofdstuk 3). In hoofdstuk 4 worden de conclusies van de data-analyse beschreven en worden aanbevelingen gedaan voor de wijkaanpak.

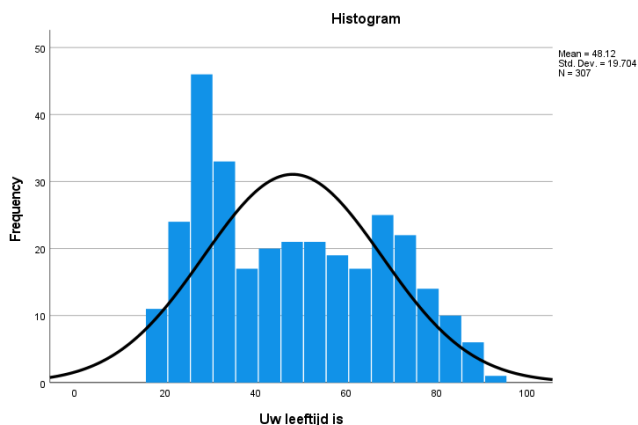
2. Resultaten

2.1. Beschrijving van de steekproef

Van de 327 respondenten zijn 3 online responses verwijderd vanwege het indienen van incomplete gegevens; deze respondenten zijn helemaal niet begonnen aan de vragenlijst of hebben slechts een klein gedeelte ingevuld. De totale steekproef bestaat daarom uit 324 respondenten.

2.1.1. Demografische factoren

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 48 jaar (range 18-91 jaar; $SD = 19.7$). Wat betreft de spreiding zit er vooral een piek in de categorie van mensen in de leeftijd tussen 25-34 jaar ($n = 76$, 23.5%), zie Figuur 1.

Figuur 1 De verdeling van leeftijd in de steekproef.

Daarnaast is 44% werkend, 25% geeft het huishouden als belangrijkste dagelijkse activiteit aan en 25% is gepensioneerd. Er zijn relatief kleine groepen van rond de 10% die ondernemerschap, vrijwilligerswerk, mantelzorg en anders aangeven. De vraag over de sector waar mensen in werken of in hebben gewerkt, laat een gevarieerd beeld zien; het merendeel geeft aan in een andere sector te werken of te hebben gewerkt (31%), daarna onderwijs (19%), de zorg (15%) en de overheid (10%).

Het merendeel van de steekproef is hoogopgeleid (hbo/universiteit), namelijk 52.8%. Een kleiner deel, 21.1%, geeft aan een mbo-opleiding te hebben afgerond. Ook het inkomen ligt in de steekproef hoog: het grootste percentage van de inkomens ligt boven modaal (28.4%), 15.4% van de mensen zegt een modaal inkomen te hebben en 22.5% beneden modaal. Hiernaast is er een vrij grote groep die het niet wil zeggen (18.5%) of die het niet weet (10%).

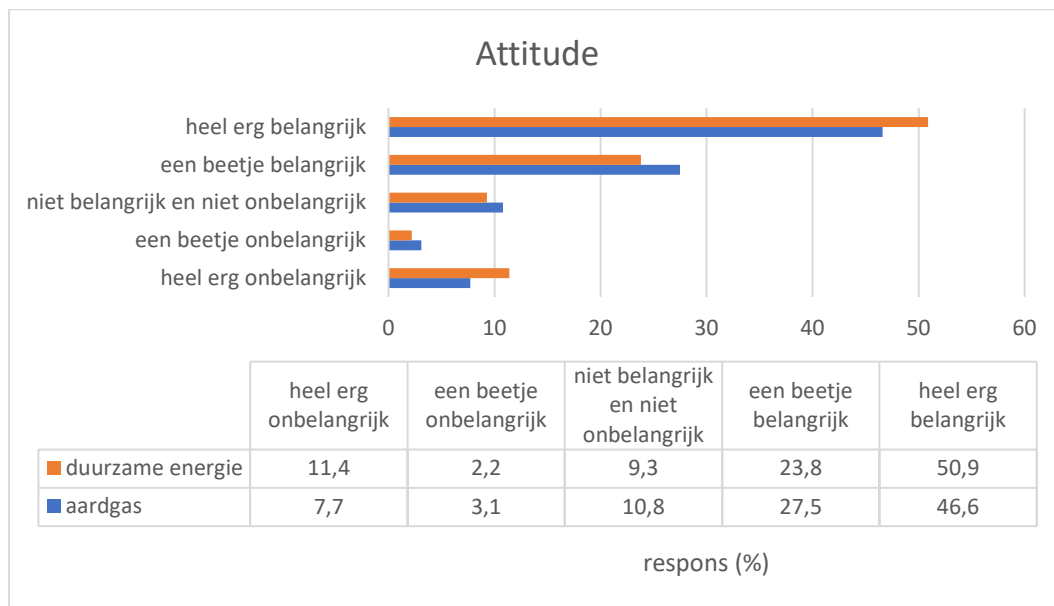
Ten slotte heeft het grootste gedeelte van de respondenten een koopwoning (57.1%). 22.5% heeft een sociale huurwoning, 15.1% een particuliere huurwoning en slechts 4.3% geeft aan in een studentenwoning te wonen.

2.1.2. Attitude

De attitude ten opzichte van de energietransitie is in de vragenlijst gemeten aan de hand van twee vragen. In de eerste vraag wordt gevraagd naar hoe belangrijk men het bevorderen van duurzame energie in Nederland vindt, in de tweede naar hoe belangrijk men het streven om minder aardgas te gebruiken vindt. Op beide vragen wordt gemiddeld relatief hoog gescoord ($M = 4.40$, $SD = 0.93$ en $M = 4.30$, $SD = 0.96$), waarbij de score 4 in de

⁴ CBS, 2020. Kerncijfers wijken en buurten 2019. Beschikbaar op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/31/kerncijfers-wijken-en-buurten-2019>

vragenlijst stond voor 'een beetje belangrijk'. Voor beide vragen geldt daarnaast dat meer dan 45% van de mensen aangeeft het 'heel erg belangrijk' te vinden (zie Figuur 6).

Figuur 2. Attitude

14

Respondenten kregen de mogelijkheid om hun antwoord op de vraag 'hoe belangrijk vindt u het bevorderen van duurzame energie in Nederland?' toe te lichten. Verreweg de meeste mensen antwoorden hierbij dat het beter is voor het milieu, het klimaat of de planeet. Ook wordt vaak geantwoord: voor toekomstige generaties, vanwege het opraken van fossiele energiebronnen, en vanwege vervuiling/gezondheid van de leefomgeving. Enkele malen wordt de aardbevingsproblematiek in Groningen genoemd. Onder de mensen die niet positief antwoorden, zegt het grootste deel van de respondenten zich er niet mee bezig te houden, er niet in te geloven of niet geïnteresseerd te zijn in het onderwerp. Zo zegt één respondent: 'Het is dweilen met de kraan open. Het gaat niet lukken'. Een aantal maal wordt ook genoemd dat men bang is voor hogere kosten, landschapsvervuiling een nadeel vindt of het niet eens is met de huidige gang van zaken. Eén persoon antwoordt bijvoorbeeld: 'Het brengt te veel kosten met zich mee particulier gezien, waar naar mijn mening niet goed over nagedacht wordt'. Andere motieven zijn: het mag niet ten kosten gaan van levensstandaard/economie, het huidige beleid is te extreem of grote/vervuilende landen moeten het maar doen.

Respondenten kregen de mogelijkheid om hun antwoord op de vraag 'Wat vindt u van het streven om minder aardgas te gebruiken in Nederland' toe te lichten. Hier wordt het vaakst de aardbevingsproblematiek in Groningen genoemd. Ook de motieven die in de vorige vraag worden genoemd spelen een rol: beter voor het milieu, aardgas is vervuilend en raakt op. Mensen zijn zich er ook van bewust dat aardgas een relatief schone energiebron is. Dit wordt regelmatig als nuancerend antwoord ingevuld. Russisch gas wordt ook regelmatig als oplossing aangegeven (geen aardbevingen, wel schoon), terwijl anderen juist vinden dat dat geen goede oplossing is. Een aantal keer wordt ook het gebrek aan goede alternatieven genoemd. Eén respondent antwoordt bijvoorbeeld: 'Omdat er nog niet genoeg alternatieven zijn die betaalbaar zijn voor iedereen'.

In het onderzoek van Motivaction (2016) is ook gevraagd naar de attitude ten opzichte van het bevorderen van duurzame energie. Vergelijken met de resultaten van dit onderzoek, is de spreiding in de respons in Paddepoel groter: er is een grotere groep die zeer positief tegenover de energietransitie staat en er is een grotere groep die negatief tegenover de energietransitie staat (zie Bijlage: Vergelijking Motivaction onderzoek).

2.1.3. Kennis over het onderwerp

Het kennisniveau op het gebied van duurzame energie wordt in de vragenlijst op drie manieren gemeten. De eerste vraag betreft een open vraag uit welke energiebronnen volgens de respondent de Nederlandse energievoorziening momenteel bestaat. Hiervan zijn het aantal goede antwoorden geteld; gemiddeld weten de

respondenten 4 goede antwoorden te geven ($SD = 2.15$), de spreiding loopt van 0-10 goede antwoorden, waarbij slechts 14% van de respondenten zeven antwoorden of meer goed heeft en 33% heeft 0-3 antwoorden goed.

De tweede vraag gaat over het inschatten van het percentage duurzame energie op dit moment in Nederland (het goede antwoord is ca. 7%). Het gemiddelde percentage dat mensen toeschrijven aan duurzame energie is 26%, met een SD van 16.57.

De derde vraag betreft vier items met een vijfpuntschaal naar de bekendheid met vier specifieke technieken voor duurzame energie (zonnepanelen, warmtenet, warmtepomp, biomassaketel). Gemiddeld wordt hier 3.19 op gescoord, dus vrij neutraal (niet bekend, niet onbekend). Er bestaan verschillen tussen de technieken, waarbij mensen het meest bekend zijn met zonnepanelen ($M = 4.22$, $SD = 1.08$) en het minst bekend met de biomassaketel ($M = 2.38$, $SD = 1.38$). Over het algemeen valt te concluderen dat mensen niet opvallend veel kennis hebben over duurzame energie. In het bijzonder de percentage-vraag laat zien dat mensen dit moeilijk in kunnen schatten, en ze zijn gemiddeld gezien neutraal in de bekendheid met bepaalde duurzame technieken.

In het onderzoek van Motivaction (2016) is het kennisniveau over de Nederlanders energievoorziening bevestigd. De conclusie hieruit was dat het aandeel duurzame energie in totale energieverbruik sterk overschat wordt (Zie Bijlage: Vergelijking Motivaction onderzoek).

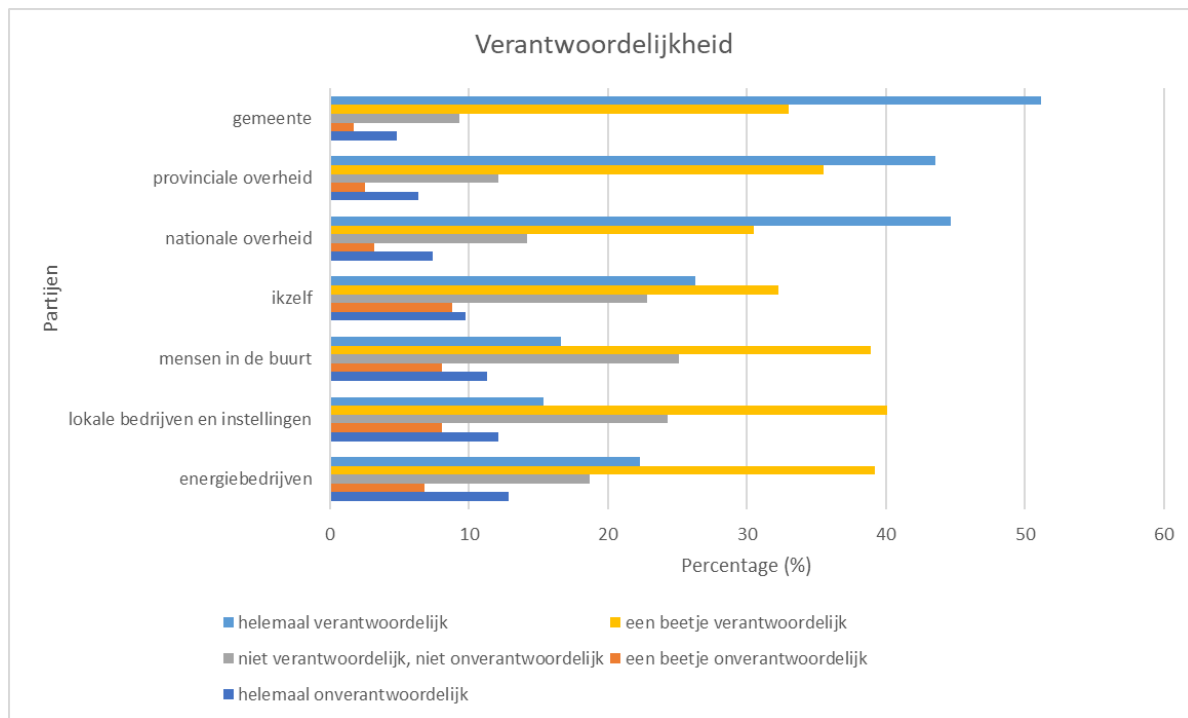
2.1.4. Verantwoordelijkheid

Er is gevraagd naar hoe men de verantwoordelijkheid voor de verduurzaming van de buurt ziet. De mate waarin bewoners zichzelf of de buurt verantwoordelijk achten, zal positief bijdragen aan de mate waarin bewoners zelf bij willen dragen aan de verduurzaming van de buurt. Dit aspect wordt gemeten met 7 stellingen die gaan over wie de verantwoordelijkheid zou moeten nemen voor de verduurzaming van de buurt. Deze kunnen ingedeeld worden in extern (energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, nationale overheid, provinciale overheid, gemeente) vs. intern (mensen in de buurt, ikzelf). Hierbij kan er ook gedacht worden aan andere indelingen, bijv. gemeenschappen (energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen en mensen in de buurt) en overheid (nationale overheid, provinciale overheid, gemeente) en de eigen verantwoordelijkheid als los item. Alle items correleren significant (en positief) met elkaar.

Uit de gemiddelden is af te lezen dat de patronen voor de eerste drie partijen (die gerelateerd aan gemeenschappen) redelijk gelijk aan elkaar zijn: een meerderheid (rond de 34%) vindt het een beetje de verantwoordelijkheid van energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, en mensen in de buurt, met gemiddelden van respectievelijk 3.51 / 3.39 / 3.41. Een groep van rond de 15-20% is hier steeds neutraal in en een even grote groep vindt dat deze partijen helemaal verantwoordelijk zijn. Met betrekking tot de eigen verantwoordelijkheid ziet het patroon er ongeveer gelijk uit ($M = 3.56$); de grootste groep geeft aan het een beetje de eigen verantwoordelijkheid te vinden (28.4 %) of helemaal verantwoordelijk (23.1%); dit is een groter percentage dan de vorige drie items. Wederom is er een groep van 20% die hier neutraal in staat, en kleinere groepen van < 10% vinden zichzelf helemaal onverantwoordelijk of een beetje onverantwoordelijk. Opvallend is dat de gemiddelde score voor de drie losse items over verantwoordelijkheid voor de nationale, provinciale en gemeentelijke overheid hoger liggen dan de vorige vier items (4.02 / 4.07 / 4.24). Er zijn telkens grotere groepen (38 – 46%) die de overheidsorganen als helemaal verantwoordelijk achtten. Mensen schrijven dus meer verantwoordelijkheid toe aan de verschillende overheidsorganen vergeleken met de overige partijen en dan het meeste aan de gemeente (zie Figuur 4). Het beeld dat mensen meer verantwoordelijkheid toeschrijven aan de overheid komt overeen met een grootschalig onderzoek onder Nederlanders over de energietransitie van Motivaction⁵ (zie Bijlage 1).

---

⁵ Motivaction, 2016. Energievoorziening 2015-2050: publieksonderzoek naar draagvlak voor verduurzaming van energie.

Figuur 3. Verantwoordelijkheid verdeeld over 7 partijen: gemeente, provinciale overheid, nationale overheid, ikzelf, mensen in de buurt, lokale bedrijven en instellingen en energiebedrijven.

2.1.5. Invloed (locus of control en waargenomen controle)

16

De mate waarin mensen invloed denken te hebben bij het nemen van duurzame energiemaatregelen wordt gemeten met twee constructen: locus of control (het idee dat individuele acties invloed hebben op het geheel) en waargenomen controle (het idee zelf in staat te zijn om actie te ondernemen). Locus of control wordt gemeten met drie stellingen, op een vijfpuntschaal ($\alpha = .75$), waarbij een hoge score gepaard gaat met interne locus of control. Gemiddeld wordt er 3.23 gescoord voor locus of control, dus gemiddeld gezien is de locus of control niet uitgesproken intern of extern ($SD = 1.08$). Voor waargenomen controle (vijf stellingen, op een vijfpuntschaal, $\alpha = .71$), wordt een soortgelijke score gegeven; $M = 3.12$, $SD = 0.95$. Mensen scoren over het algemeen dus neutraal of gemiddeld op deze schalen.

Na de vragen over waargenomen controle geeft ongeveer 1 op de 3 mensen een toelichting. Grofweg valt een indeling in de volgende categorieën te maken; er wordt verwezen naar financiën die een rol spelen (het gaat hier om opmerkingen met zowel een positieve als negatieve valentie, waarbij er bijvoorbeeld wordt verwezen naar kosten die mogelijk kunnen worden bespaard, maar vooral naar beperkte financiën). Naast het zien van weinig mogelijkheden door financiële beperkingen, wordt er (wederom) verwezen naar andere situaties, bijvoorbeeld het hebben van een huurwoning, het student-zijn, een hoge leeftijd of het type huis waardoor verduurzaming minder makkelijk te realiseren is. Er wordt daarnaast verwezen naar maatregelen die mensen al aan hun huis hebben genomen, en soms wordt er verwezen naar bepaalde voorwaarden (bijvoorbeeld het type maatregelen, de plannen omtrent het warmtenet, en afhankelijkheid van anderen, zoals de Vve).

2.1.6. Subjectieve norm

Subjectieve norm geeft aan hoe gevoelig men is voor de mening van anderen en eventuele druk van buitenaf. Deze schaal bestaat uit vijf stellingen ($\alpha = .96$), met een gemiddelde score van 1.92 op een vijfpuntschaal. De subjectieve norm is dus laag, dit betekent vooral dat er geen/weinig druk van elkaar wordt ervaren. Wel is er op het eerste item ('Ik denk dat andere mensen in mijn buurt het belangrijk vinden') gemiddeld een relatief hoge score te vinden ($M = 3.35$). Ze denken dus wel dat hun buurtgenoten het belangrijk vinden, maar er worden nauwelijks verwachtingen naar elkaar toe waargenomen en het wordt niet of nauwelijks met elkaar besproken.

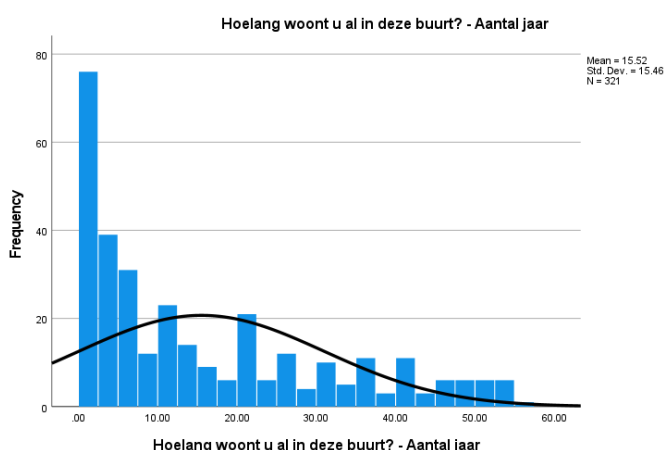
2.1.7. Veranderfase

In de vragenlijst is ook gevraagd naar de al genomen maatregelen, en welke plannen men heeft om de woning zelf verder te verduurzamen. Hiervoor is gebruikt gemaakt van de theorie over 'stages of change', oftewel de veranderfase waarin men verkeert. Er worden 4 fases onderscheiden: actiefase, voorbereidingsfase, contemplatie fase, precontemplatie fase. Een groot deel van de mensen heeft al maatregelen genomen (namelijk 62%, waarvan het grootste gedeelte afgelopen 5 jaar), maar van de mensen die dit nog niet heeft gedaan scoort een groot deel van de mensen ook laag op de voorbereidingsfase (fase 2; 96 van de 111 mensen). Van deze mensen zit vervolgens weer een relatief kleine groep in de contemplatie fase (fase 3; 31 van de 96 mensen). De overige mensen (65 van de 96) zitten dus in de laatste fase (precontemplatie fase), wat betekent dat ze ook laag scoren op hoe waarschijnlijk ze het achten dat ze binnen vijf jaar (verdere) duurzame energiemaatregelen nemen. Als er dus nog geen maatregelen zijn getroffen, is de kans relatief groter dat iemand in de laatste fase zit (precontemplatie) dan in de tweede (contemplatie) of derde (voorbereiding) fase.

De grootste groep respondenten zit in de actiefase ($M=1$). Als we kijken naar de soort maatregelen, zien we dat veel mensen isolatiemaatregelen hebben genomen en een redelijk aantal heeft zonnepanelen geïnstalleerd. Ook de energiezuinige apparaten zijn populair. Daarnaast zien we dat respondenten ook regelmatig gedragsmaatregelen opgeven (groene energieleverancier, minder elektrische apparaten gebruiken, korter douchen, minder hoog stoken, afval scheiden), ondanks dat er in de vragenlijst bij duurzame energiemaatregelen wordt gerefereerd aan fysieke maatregelen, geen gedragsmaatregelen. We kunnen daaruit concluderen dat de hoge score in de actiefase een vertekend beeld geeft: mensen schatten zich duurzamer in dan dat ze daadwerkelijk zijn. Daarnaast is in deze vraag niet specifiek gevraagd naar fysieke maatregelen aan de woning (wel zijn er in de toelichting van de vraag ervoor voorbeelden gegeven van duurzame energiemaatregelen). Van de mensen die nog geen maatregelen hebben genomen, geeft de meerderheid als reden aan niet over voldoende financiële middelen te beschikken of niks te kunnen doen omdat ze in een huurwoning wonen. Ook wordt meerdere malen genoemd dat iemand student is of nog maar kort in de woning woont.

2.1.8. Verbondenheid en sociale voorzieningen

Met het construct 'verbondenheid' brengen we in kaart hoe groot de verbondenheid van de bewoners met de wijk is. Dat bestaat uit twee items, namelijk 1) hoelang respondenten al in de wijk wonen en 2) hoelang ze er nog van plan zijn te blijven wonen. De eerste vraag is een open vraag en de tweede vraag een multiple choice vraag met zes antwoordcategorieën (0-2 jaar; 2-5 jaar; 5-10 jaar; 10 jaar of langer, maar niet voor altijd; het liefst voor altijd; anders, namelijk).

Gemiddeld wonen mensen in de wijk Paddepoel 16 jaar in de wijk ($SD = 15.5$); de spreiding is dus groot, zie figuur 2. Uit figuur 2 blijkt tevens dat mensen vaak aangeven er nog maar kort te wonen.

De grootste groep, 31.5%, wil het liefst voor altijd in de buurt blijven wonen, daarna is het beeld redelijk gemengd, met twee grotere groepen (18.2% en 19.1%) die aangeven er kort te willen blijven wonen (maximaal 5 jaar).

Figuur 4 Verdeling van verbondenheid in de steekproef

De bewoners van Paddepoel waarderen vooral de nabijheid van de voorzieningen (dit wordt door 88% van de mensen genoemd), gevolgd door groen/natuur (68%) en openbaar vervoer (40%). In de open antwoorden worden ook de rustige woonomgeving en nabijheid van uitvalswegen genoemd. Het gebruik van voorzieningen

in de buurt (het vermoeden is dat mensen hier breder dan alleen binnen de eigen wijk over na hebben gedacht) is vooral gericht op winkels (vermoedelijk winkelcentrum Paddepoel). Bijna de helft van de mensen geeft aan dagelijks naar winkels te gaan (verder is het dagelijkse gebruik van voorzieningen een stuk lager). Ook worden winkels vooral genoemd bij wekelijks gebruik, al worden de horeca en de bibliotheek hier ook in toenemende mate genoemd (maar de aantallen zijn hier veel lager dan bij de categorie winkels). Het maandelijkse gebruik van voorzieningen is eveneens vooral gericht op de horeca en de bibliotheek, en jaarlijks gebruik is over het algemeen meer verdeeld over de voorzieningen (maar gemiddeld zien we erg lage scores hierbij). Andere plekken waar mensen in de wijk regelmatig komen zijn onder andere parken ($n=11$), de kapper ($n=2$) en de apotheek ($n=2$).

2.1.9. Sociaal netwerk

In actieve, betrokken wijken is het aantal contacten tussen buurtbewoners groter dan in wijken waar buurtbewoners minder actief zijn. De grootte van het sociale netwerk in de buurt wordt gemeten met de vraag hoeveel mensen uit de buurt (inclusief burens) respondenten bij naam kennen. De meeste mensen geven aan 1-3 mensen bij naam te kennen (26.2%), en 21.9% geeft aan 4-6 mensen te kennen bij naam. Opvallend is het relatief grote percentage (24.1%) dat aangeeft meer dan 12 mensen bij naam te kennen. Er is slechts een klein percentage van de mensen dat niemand bij naam kent (6.8%).

Het merendeel van de mensen zegt tevreden te zijn met het aantal sociale contacten in de buurt (65.7%), daarnaast geeft 20.1% aan dat ze een beetje minder sociale contacten hebben dan ze zouden willen. Ook vindt het merendeel dat dit niet is veranderd sinds de uitbraak van corona (56.5%), daarnaast geeft totaal 31.1% aan veel minder of een beetje minder sociale contacten te hebben sinds de uitbraak van corona, 12% neigt naar meer contact te hebben sinds corona.

2.1.10. Onderlinge uitwisseling

De mate waarin buurtbewoners contact met elkaar hebben, kan worden gemeten met de onderlinge uitwisseling, oftewel de frequentie waarmee buurtgenoten elkaar spreken of iets voor elkaar doen. Het gaat hierbij dus niet alleen om de uitwisseling, maar ook van persoonlijke informatie en dergelijke. De vraag bestond uit 5 stellingen over verschillende vormen van contact (iets voor elkaar doen, elkaar ontmoeten op straat of in de woning, elkaar ontmoeten op plekken waar ook andere buurtgenoten zijn, op elkaars huis passen, en elkaar spreken over persoonlijke zaken).

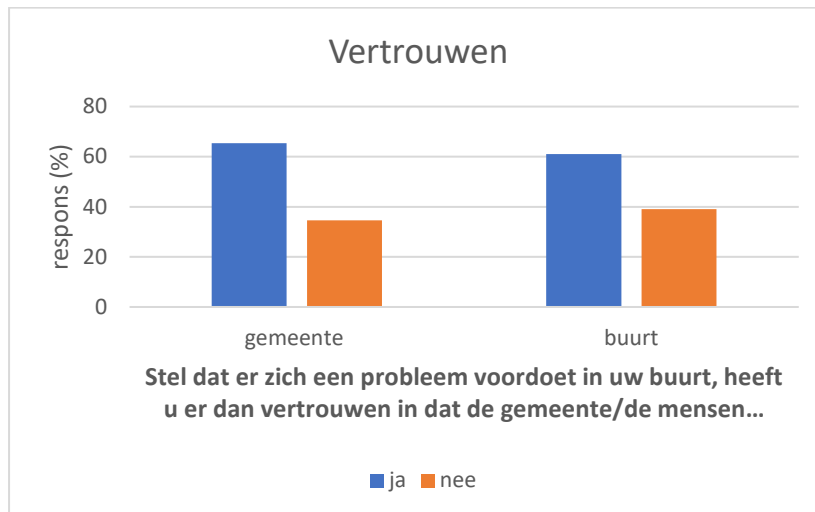
De gemiddelde score op de vijfpuntschaal (1=nooit, 5=vaak) van onderlinge uitwisseling ($\alpha = .83$) is niet specifiek hoog, $M = 2.26$, ($SD = .87$). Dit resultaat kan afhangen van het type contact dat mensen hebben; de score op de vraag hoe vaak men elkaar ontmoet op straat is bijvoorbeeld aanzienlijk hoger dan de score op de vraag hoe vaak men elkaar ontmoet op buurtfeesten en bijeenkomsten.

2.1.11. Lidmaatschap bij verenigingen

Een andere indicatie voor de (maatschappelijke) betrokkenheid in een buurt is de mate waarin mensen deelnemen aan verenigingen. Verenigingen verhogen het aantal sociale contacten en ook de intensiteit van deze contacten, waarmee dit invloed heeft op de sociale cohesie/het sociaal kapitaal. In de vragenlijst hebben we zowel gevraagd naar het aantal en type verenigingen (politiek, religieus, recreatief) waar men lid van is, als de tijdsbesteding aan deze verenigingen. Met betrekking tot het aantal verenigingen geeft de meerderheid van de respondenten (75%) aan geen lid te zijn van een vereniging of organisatie in de buurt. De mensen die wel lid zijn van een vereniging, besteden hier het vaakst meer dan 1 uur per week aan (ten opzichte van de andere antwoord categorieën 'ongeveer 1 uur per week' en 'meer dan 1 dag per week'). 37 mensen (11.4%) geven aan vrijwilliger te zijn bij een buurtvereniging, energiecoöperatie of soortgelijke organisatie (vaak genoemd wordt Vve, een enkele keer de buurtvereniging of buurtwarmte 050/co-creatie). Een gelijk aantal mensen geeft aan actief te zijn bij een recreatieve vereniging, en 23 mensen (7.1%) bij een religieuze vereniging (het zijn echter geen unieke gevallen; mensen kunnen meerdere verenigingen of organisaties hebben aangegeven). Er valt te zien dat mensen hier breder over na hebben gedacht, dus ook buiten de buurt worden verenigingen genoemd.

2.1.12. Vertrouwen

Vertrouwen in elkaar is een belangrijke voorwaarde voor een gezamenlijk project. In deze context gaat het vooral om het vertrouwen in buurtgenoten (onderling vertrouwen) en het vertrouwen in de gemeente (institutioneel vertrouwen) omdat die een belangrijke speler is in de proeftuin. In de vragenlijst wordt gevraagd of men er vertrouwen in heeft dat de gemeente/buurtgenoten een probleem in de buurt op kunnen lossen wanneer zich dat voordoet. Een kleine meerderheid geeft aan vertrouwen in de buurtgenoten te hebben bij het oplossen van een probleem (54.6%), terwijl 34.9% aangeeft dit vertrouwen niet te hebben. Richting de gemeente zien we ongeveer dezelfde cijfers: 57.1% geeft aan hier vertrouwen in te hebben, tegen 30.2% die aangeeft dit niet te hebben. De rest van de respondenten (ongeveer 10% voor elke vraag) heeft deze vraag niet ingevuld.

Figuur 5. Onderling en institutioneel vertrouwen

Noot. Bij het berekenen van deze percentages zijn de missende waarden niet meegenomen.

In de toelichting op de vraag over vertrouwen in de eigen buurtgenoten wordt het vaakst verwezen naar het sociale aspect: de communicatie, het zijn vriendelijke mensen, er is een gevoel van gezamenlijkheid (het grotere belang voor iedereen), sociale controle, openheid en saamhorigheid. Ook wordt er gerefereerd aan positieve ervaringen die mensen met elkaar hebben gehad, en naar de Vve of de buurt-app. Enkele meer genuanceerde opmerkingen verwijzen bijvoorbeeld naar condities waaronder dit geldt (bijvoorbeeld: “het is afhankelijk van het probleem”). Voor de mensen die negatief zijn gestemd, zien we ongeveer hetzelfde patroon. Er wordt verreweg het vaakst verwezen naar het gebrek aan contact of saamhorigheid (“het is juist meer ieder voor zich”). Andere redenen die mensen opgeven zijn dat de overheid, gemeente of anderen de verantwoordelijkheid voor het oplossen van het probleem zouden moeten dragen. Daarnaast worden problemen genoemd die in de buurt spelen, bijvoorbeeld de tijdelijkheid van wonen en de diversiteit.

De mensen die aangeven vertrouwen in de gemeente te hebben, lichten dit meestal toe door te verwijzen naar een positieve ervaring, deskundigheid en voorbeelden van wat er is gedaan. Mensen vinden dat het de taak van de gemeente is om problemen in de buurt op te lossen, en refereren naar de beschikbaarheid van middelen en visie van de gemeente. Er wordt soms in het algemeen verwezen naar vertrouwen in de gemeente, en naar een gebrek aan vertrouwen in de buurt. Van de mensen die aangeven geen vertrouwen in de gemeente te hebben, verwijst het overgrote deel naar een negatieve ervaring, bureaucratie, het idee dat er andere problemen spelen en de gemeente niet zichtbaar is. Ook geldt voor deze vraag dat een deel van de mensen (zowel positief als negatief gestemde mensen) neutraal of genuanceerd is. Hier en daar wordt een kritische opmerking geplaatst.

2.1.13. Eerdere successen en problemen

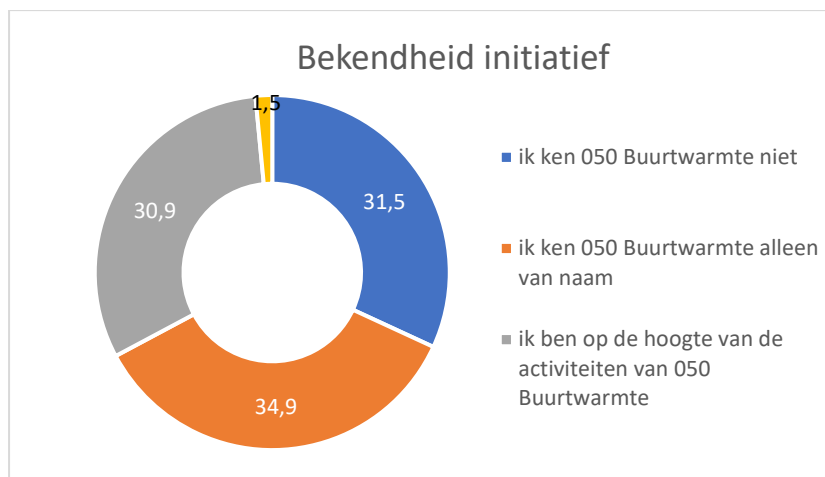
Een indicatie voor organisatiekracht in de buurt is de mate waarin er al eerdere successen zijn behaald met het organiseren van een gezamenlijke activiteit (zoals een speeltoestel laten plaatsen, glasvezel laten leggen of een opruimactie voor zwerfafval organiseren). 38% van de mensen geeft aan een succesvolle gezamenlijke activiteit te kennen die is ondernomen om de buurt te verbeteren, terwijl 59.9% aangeeft hier niet van op de

hoogte te zijn. De genoemde activiteiten kunnen grofweg in vier categorieën verdeeld worden: 1) verbetering (bijv. zwerfaval opruimen) of vergroening van de buurt (bomen planten, helpen bij de schooltuin); 2) plaatsen van speelveldje/ speeltuin/ speeltoestellen, picknicktafels en prullenbakken, 3) het organiseren van buurtbijeenkomsten; en 4) woningverbetering, bijvoorbeeld vochtproblemen aanpakken, energiecampagnes, gezamenlijk plaatsen van zonnepanelen, en het warmtenet. Verreweg het meest vaak werden aspecten uit de eerste twee categorieën genoemd (respectievelijk 65 en 48 keer).

Daarnaast is gevraagd naar de ervaren problemen die bewoners graag opgelost zien in de buurt. 77 personen ervaren geen problemen en daarnaast hebben 54 personen de vraag niet beantwoord. Door de overige respondenten worden er veel verschillende typen problemen genoemd. De meest voorkomende kunnen worden ingedeeld in één van de volgende categorieën: problemen ten aanzien van verkeer en infrastructuur (onder andere parkeerproblemen, wegwerkzaamheden, te hard rijden en moeilijk begaanbare trottoirs, 50 keer), zwerfaval (42 keer), criminaliteit, hangjongeren en gevoel van onveiligheid (41 keer), te weinig groen en te weinig onderhoud van (studenten)huizen en tuinen (41 keer), algemene problematiek ten aanzien van studenten (18 keer) en geluidsoverlast door bijvoorbeeld burens, hangjongeren of studenten (17 keer).

2.1.14. Bekendheid initiatief

Het initiatief 050 Buurtwarmte (Buurtwarmte Paddepoel) is bij 31.5% van de respondenten niet bekend, 34.9% kent het van naam, 30.9% geeft aan op de hoogte te zijn van de activiteiten van het initiatief en slechts 1.5% (5 mensen) is actief betrokken. De bekendheid van het initiatief lijkt dus redelijk gelijkmatig verdeeld te zijn in deze steekproef (als we kijken naar de eerste drie categorieën).

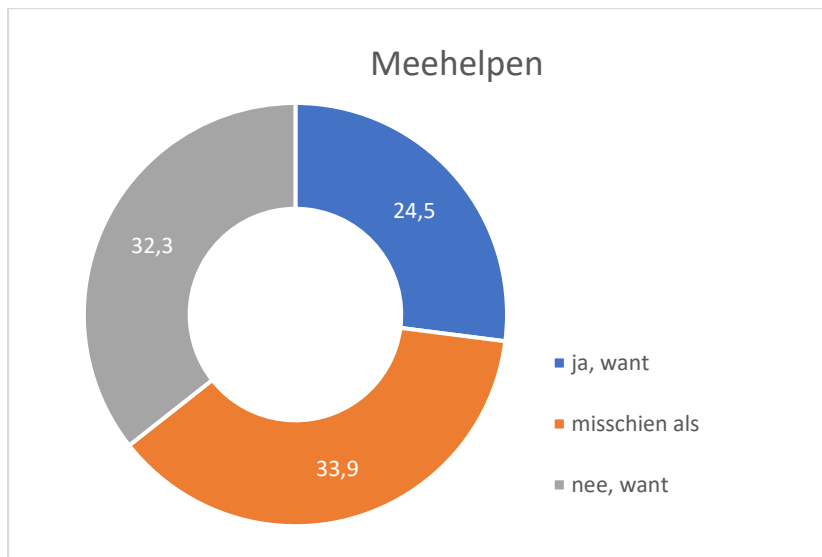

Figuur 6. Bekendheid initiatief

2.1.15. Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid

Persoonlijke betrokkenheid bestaat uit vier vragen die op een vijfpuntschaal beantwoord kunnen worden ($\alpha = .75$) en betreft items als 'Ik ben bereid om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van mijn buurt' en 'Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzaamheid'. Het gemiddelde hierop is 3.43 ($SD = 0.90$); een bovengemiddelde, maar niet bijzonder hoge score op deze schaal. Het grootste gedeelte van de mensen (meer dan 45%) scoorde gemiddeld op deze vragen van neutraal (3) tot een beetje mee eens (4), terwijl 24% een gemiddelde score van 4 of hoger rapporteerde.

Een andere vraag is: 'Wilt u meehelpen bij het verduurzamen van uw buurt?'; mensen scoren hierop ook erg verdeeld (24% ja, want...; 34% misschien, als... en 32% nee, want...). Alle drie de antwoorden worden ongeveer even vaak gegeven, waarbij het meest positieve antwoord het minst voorkomt.

Figuur 7. Meehelpen aan verduurzaming van de buurt

Bij de open antwoord mogelijkheid bij de vraag 'Wilt u meehelpen bij het verduurzamen van uw buurt?' geven mensen die 'ja' hebben ingevuld het meest vaak als reden dat zij verduurzaming belangrijk of urgent vinden voor de toekomst. Ook geeft een groot deel aan mee te willen helpen vanuit een gezamenlijkheidsmotief (ieder moet z'n steentje bijdragen, vele handen maken licht werk, het is een zaak van iedereen, als iedereen eigen verantwoordelijkheid neemt kun je samen veel bereiken, etc.). Andere motieven die genoemd zijn, zijn persoonlijk betrokkenheid of interesse, financieel voordeel en verbetering van de buurt. De groep mensen die 'misschien' heeft ingevuld, geeft diverse redenen op, waaronder de beschikbaarheid van tijd en geld voorspelbare redenen zijn die vaak worden genoemd. Opvallend is dat zeer vaak als voorwaarde wordt genoemd het meedoen van buurtgenoten (als de rest van de buurt meewerkt, als we het gezamenlijk als buurt aanpakken, als ik medestanders heb, etc.). Een andere opvallende voorwaarde is de medewerking en ondersteuning van experts, gemeente en woningcorporaties (als er voldoende en juiste kennis wordt aangehaakt, als de overheid voldoende faciliteert, als er hulp komt van professionals). Andere voorwaarden die genoemd worden zijn het zelf (individueel) willen doen, zich nuttig willen voelen, dat de plannen concreet moeten zijn, dat het binnen de persoonlijke mogelijkheden moet passen en verhuisplannen. Van de groep mensen die 'nee' hebben ingevuld, geven de meeste mensen als reden verhuisplannen of hoge leeftijd/ziekte. Ook veelgenoemd zijn een gebrek aan tijd of de verantwoordelijkheid die bij een ander ligt (gemeente, overheid, woningcorporatie). Andere redenen die genoemd worden zijn o.a. beperkte (financiële) middelen en geen interesse in de buurt.

De toelichting op de vraag over persoonlijke betrokkenheid (gecombineerd met locus of control) geeft eenzelfde beeld over de redenen waarom mensen minder tot niet betrokken zijn: verantwoordelijkheid ligt bij anderen (huisbaas, woningcorporatie, Vve), verhuisplannen, hoge leeftijd, geen verbondenheid met de buurt voelen en relativerende factoren (zoals alleen geïnteresseerd zijn in bepaalde onderwerpen/aspecten van duurzaamheid en tegen andere aspecten zijn (geen biomassa, ik geloof niet in warmtepompen).

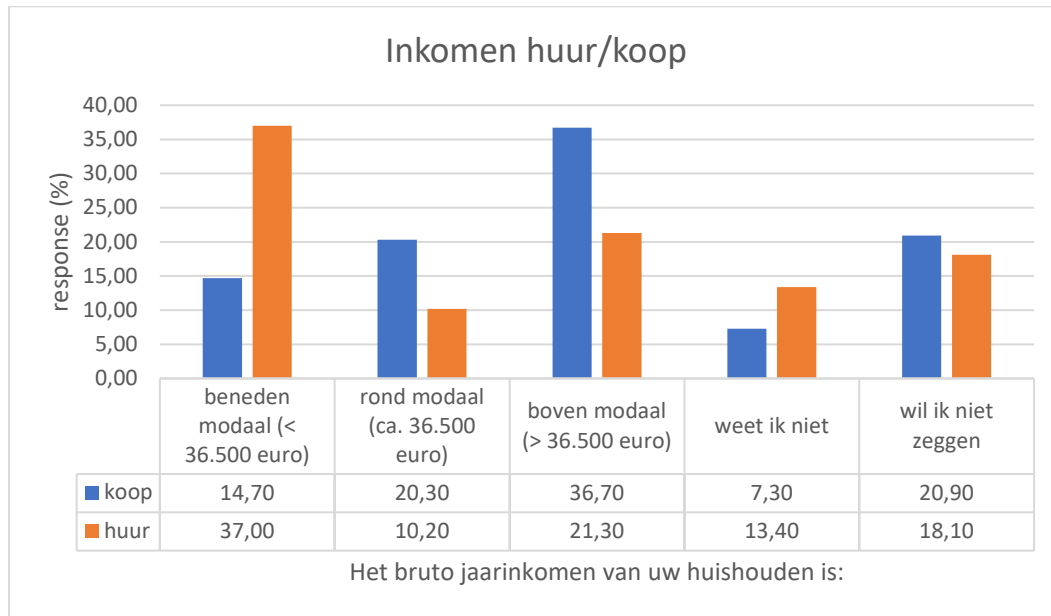
Ook voor persoonlijke betrokkenheid kunnen we de vergelijking maken met het Motivaction onderzoek (2016). Een aantal stellingen komt sterk overeen met het verschil dat het Motivaction onderzoek zich richt op de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening, en dit onderzoek op de verduurzaming van Paddepoel. Op de vragen of men bereid is een bijdrage te leveren aan een duurzame energievoorziening en of men in gesprek wil over de verduurzaming wordt over het algemeen positiever geantwoord dan de respondenten in Paddepoel. Dit kan komen doordat de bereidheid van mensen in Paddepoel lager is, maar mogelijk ook dat de bereidheid afneemt naarmate de verduurzaming dichterbij komt (buurniveau in plaats van landelijk). Aan de andere kant is men het er in Paddepoel vaker mee eens dat de verduurzaming nodig is, en is men vaker zeer geïnteresseerd in het onderwerp.

2.2. Verschillen tussen koop- en huurwoningen

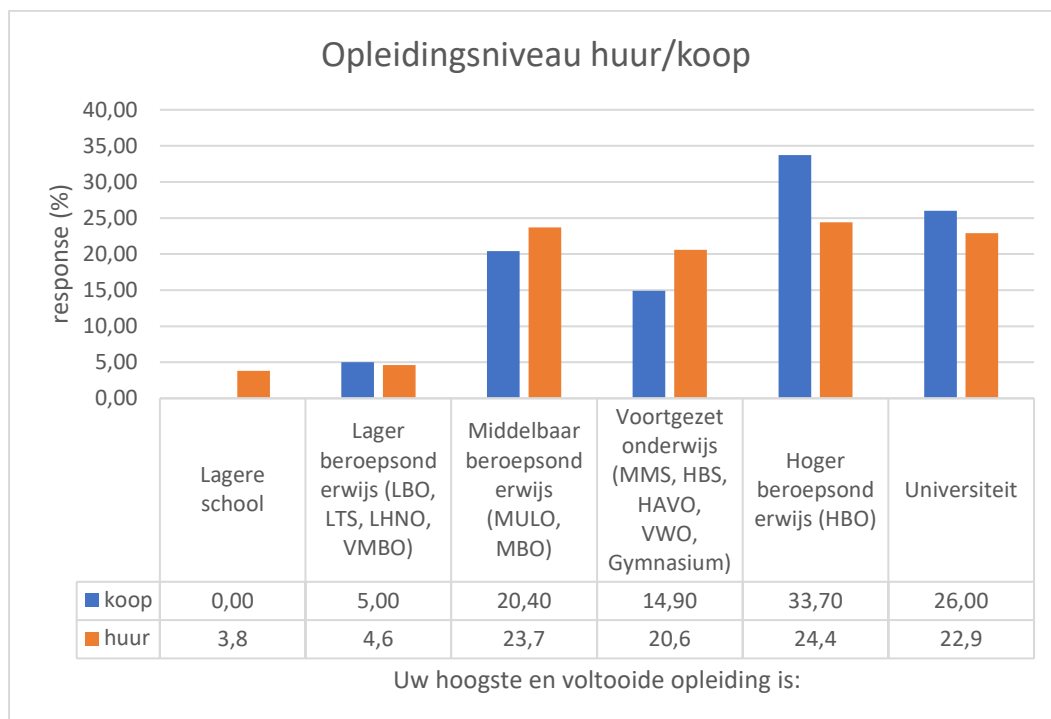
Mensen met een koopwoning (eigenaar-bewoners) zijn vergeleken met mensen met een huurwoning voor een aantal van de factoren die hierboven beschreven zijn. Ook is er aanvullend gekeken naar verschillen tussen mensen met een koopwoning en drie verschillende typen huurwoning (sociale huurwoning, particuliere huurwoning, studentenwoning). De verdeling in de steekproef is als volgt: koopwoning; 57%, sociale huurwoning; 23%, particuliere huurwoning; 15%, studentenwoning; 4%.

2.2.1. Demografische factoren

Mensen met een koopwoning zijn ten eerste significant ouder ($M = 52.6$ jaar, $SD = 16.3$) dan mensen met een huurwoning ($M = 42.4$, $SD = 20.1$; $F(1,303) = 21.62$, $p < .001$). Ook is de relatie tussen huur/koop en inkomen significant; mensen met een koopwoning geven relatief vaker dan mensen met een huurwoning aan boven

Figuur 8. Bruto jaarinkomen in huur- en koopwoningen

Figuur 9. Opleidingsniveau in huur-en koopwoningen

modaal te verdienen (en andersom); $\chi^2(4) = 28.89, p < .001$ (zie Figuur 8). Ten slotte is hetzelfde patroon te zien voor opleidingsniveau; $\chi^2(5) = 11.20, p < .05$ (zie Figuur 9).

2.2.2. Attitude

Op de schaal attitude, die gaat over het belang van duurzame energie in Nederland en het streven om minder aardgas te gebruiken in Nederland, wordt een significant verschil gevonden tussen mensen met een huur- dan wel koopwoning. Mensen met een koopwoning geven gemiddeld gezien aan dit significant belangrijker te vinden ($M = 4.23, SD = 0.98$) vergeleken met mensen met een huurwoning ($M = 3.83, SD = 1.20$); $F(1, 306) = 10.44, p = .001$.

2.2.3. Verantwoordelijkheid

Voor de verschillende items over verantwoordelijkheid geldt dat er slechts één significant verschil tussen huurders en eigenaar-bewoners wordt gevonden, namelijk als het gaat om de eigen verantwoordelijkheid. Mensen met een koophuis schrijven zichzelf namelijk een grotere verantwoordelijkheid toe als het gaat om de verduurzaming van de buurt ($M = 3.83$) dan mensen met een huurhuis ($M = 3.18, F(1, 282) = 20.42, p < .001$).

2.2.4. Invloed (locus of control en waargenomen controle)

Mensen met een koopwoning scoren gemiddeld gezien significant hoger op de schaal locus of control ($M = 3.38, SD = 1.03$) dan mensen met een huurwoning ($M = 3.01, SD = 1.09$); $F(1, 297) = 9.33, p < .01$. Mensen met een koopwoning neigen dus eerder een interne locus of control te hebben dan mensen met een huurwoning. Dit patroon is ook marginaal significant terug te vinden op de losse items.

Voor waargenomen controle wordt een soortgelijk patroon gevonden: mensen met een koopwoning scoren gemiddeld gezien significant hoger op waargenomen controle dan mensen met een huurwoning; $F(1, 271) = 68.43, p < .001$. Mensen met een koopwoning hebben dus meer het idee dat ze in staat zijn om maatregelen aan hun woning te nemen ($M = 3.44, SD = 0.86$) dan mensen met een huurwoning ($M = 2.59, SD = 0.76$). Dit patroon is op vier van de vijf items terug te vinden; de scores verschillen niet significant tussen kopers en huurders als het aankomt op de mate waarin het nemen van duurzame energiematregelen als ingewikkeld wordt waargenomen. Wanneer er overigens specifiek wordt gekeken naar soort woning blijkt dat vooral mensen uit sociale huurwoningen en studentenwoningen laag scoren op waargenomen controle (gemiddelde score voor beide groepen $M = 2.39$, voor particuliere huurwoningen geldt $M = 2.83$ en voor koopwoningen $M = 3.44$). Dit beeld is in lijn met de waarneming dat deze groepen minder beslissingen kunnen nemen om hun huis te verduurzamen, aangezien hun huis in handen is van bijvoorbeeld een woningcorporatie of vastgoedeigenaar.

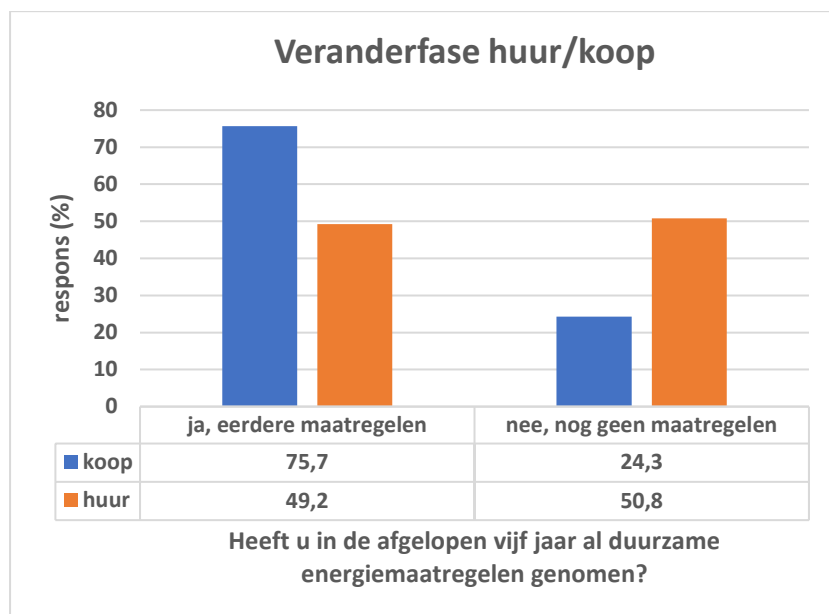
2.2.5. Subjectieve norm

Mensen met een koopwoning scoren gemiddeld gezien significant hoger op de schaal subjectieve norm ($M = 2.00, SD = 0.63$) dan mensen met een huurwoning ($M = 1.80, SD = 0.67$); $F(1, 298) = 6.96, p < .01$. Mensen met een koopwoning denken bijvoorbeeld dus meer dan mensen met een huurwoning dat andere mensen in de buurt duurzaamheid een belangrijk onderwerp vinden. Wanneer we dit met de losse items analyseren, zien we enkel een significant verschil tussen kopers en huurders op het item 'buurtgenoten vragen me vaak of ik al duurzame energiematregelen heb genomen' ($F(1, 297) = 20.26, p < .001$). Mensen met een koopwoning ervaren meer dat buurtgenoten dit aan ze vragen ($M = 1.82, SD = 1.09$) dan mensen met een huurwoning ($M = 1.31, SD = 0.74$). Al met al valt dus te concluderen dat mensen met een koopwoning een sterkere subjectieve norm ten opzichte van duurzaamheid ervaren dan mensen met een huurwoning. Dit uit zich voornamelijk in het ervaren van de vraag van buurtgenoten over het nemen van duurzame energiematregelen.

2.2.6. Veranderfase

Mensen met een koopwoning hebben relatief vaker dan mensen met een huurwoning al duurzame energiematregelen genomen; zij zitten dus vaker in de actie-fase $\chi^2(1) = 23.17, p < .001$, zie Figuur 11. Ook voor de overige twee vragen die de andere drie fasen van gedragsverandering meten (in hoeverre het waarschijnlijk is voor ze dat ze binnen 1, dan wel 5 jaar, hun woning gaan verduurzamen) blijkt dat mensen met een koopwoning hoger scoren op deze vragen ($M = 3.86$ en $M = 5.42$) dan mensen met een huurwoning ($M = 3.01$ en $M = 4.32$). Voor beide vragen waren deze verschillen significant ($F(1, 308) = 7.93, p < .01$ en $F(1, 301)$

= 9.89, $p < .01$). Dit betekent dat eigenaar-bewoners zich gemiddeld gezien verder bevinden in het proces van gedragsverandering.

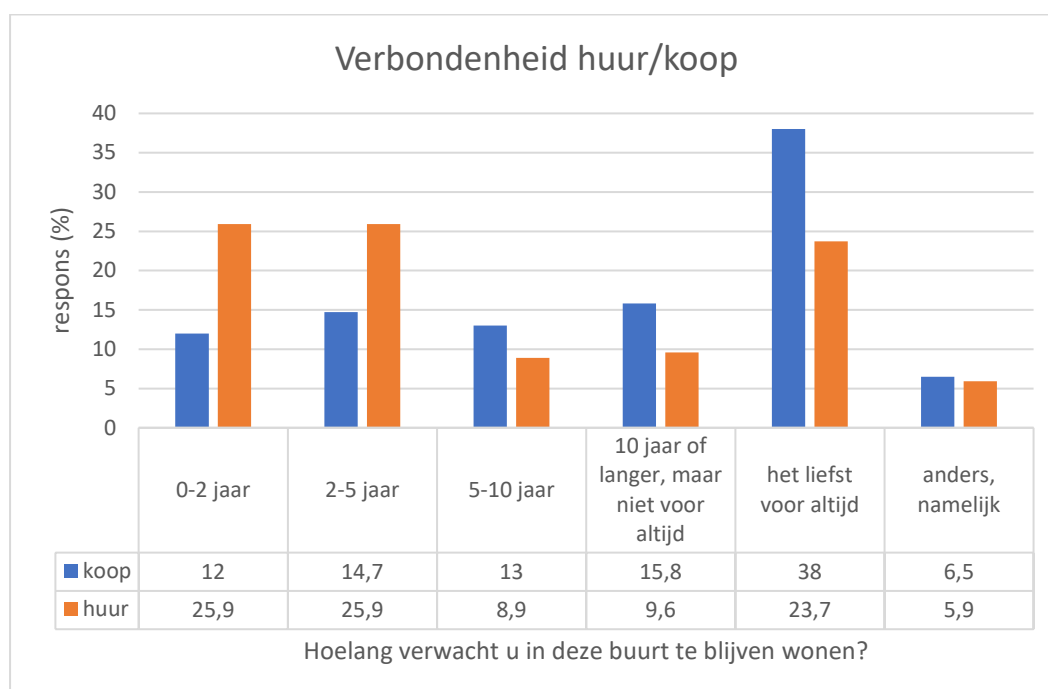

Figuur 10. Eerdere maatregelen in huur- en koopwoningen

2.2.7. Verbondenheid

Mensen met een koopwoning wonen gemiddeld gezien significant langer in Paddepoel ($M = 18.9$ jaar, $SD = 15.6$) dan mensen met een huurwoning ($M = 11.1$ jaar, $SD = 14.2$); $F(1, 317) = 20.58$, $p < .001$. Het effect is ook significant als de vier type woningen worden vergeleken; $F(4, 316) = 7.50$, $p < .001$. Vooral studenten wonen - logischerwijs - minder lang in hun woning dan gemiddeld ($M = 2.1$ jaar), daarna volgt particuliere huur ($M = 10$ jaar). Het patroon blijft overigens significant als studenten niet mee worden genomen in de analyse.

24

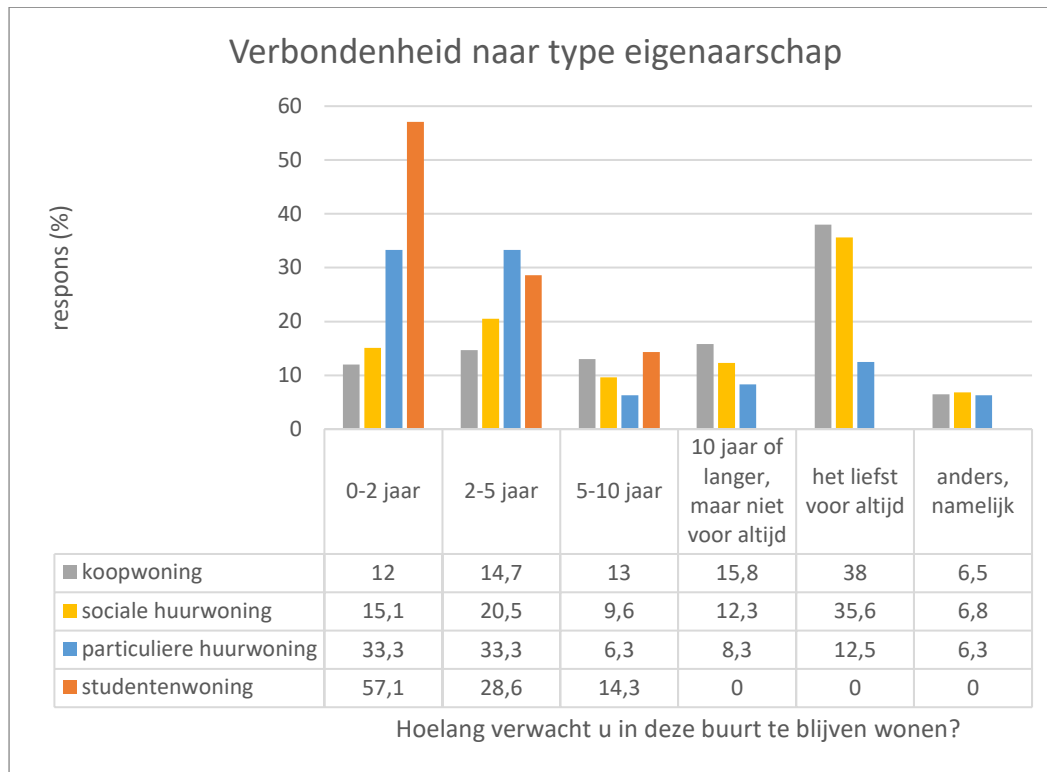

Figuur 11. Verwachte woonduur in huur- en koopwoningen

Noot. De percentages (zowel in de grafiek als in de tabel) verwijzen naar het % respondenten van het totaal aantal respondenten huurders dan wel kopers dat aan heeft gegeven voor een bepaalde periode in Paddepoel te willen blijven wonen.

Ook blijkt dat mensen met een koopwoning significant vaker zeggen dan mensen met een huurwoning dat ze voor altijd in de buurt willen blijven wonen, terwijl huurders eerder één van de eerste twee categorieën aankruisen en er dus korter verwachten te blijven wonen; $\chi^2(5) = 22.04, p = .001$ (zie Figuur 5). Als je dit specificeert naar type huurwoning dan zie je dit patroon duidelijk terug, maar ook dat mensen met een sociale huurwoning relatief vaak aangeven hier het liefst voor altijd te willen blijven wonen (zie Figuur 6).

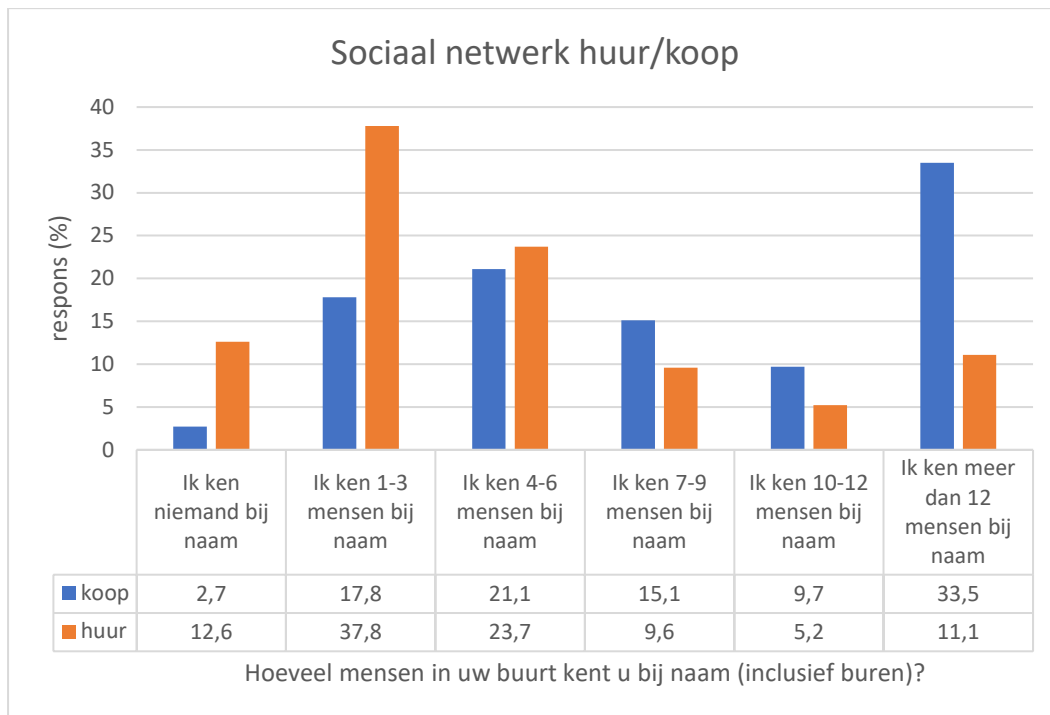
Figuur 12. Verwachte woontijd in verschillende typen woningen

2.2.8. Sociaal netwerk en onderlinge uitwisseling

Er is een significant verschil tussen kopers en huurder met betrekking tot de ervaren onderlinge uitwisseling: Bewoners van een koopwoning ervaren significant meer onderlinge uitwisseling ($M = 2.5, SD = 0.86$) dan bewoners van een huurhuis ($M = 1.93, SD = 0.77$); $F(1, 303) = 36.09, p < .001$. Dit geldt ook voor de losse items van de schaal; kopers scoren steeds significant hoger dan huurders op onderlinge uitwisseling.

Daarnaast geven mensen met een koopwoning significant vaker aan meer mensen te kennen dan mensen met een huurwoning; $\chi^2(6) = 44.67, p < .001$ (zie Figuur 7 voor de relatieve cijfers). Dit patroon is overigens ook significant als de vier groepen worden vergeleken waarbij type huurwoning wordt meegenomen.

Er is ook een significant verschil tussen huur en koop als het gaat om de subjectieve beleving van het aantal sociale contacten. Bewoners van een koopwoning geven aan significant meer tevreden te zijn ($M = 2.76, SD = 0.65$) dan bewoners van een huurhuis ($M = 2.59, SD = 0.81$); $F(1, 317) = 3.99, p < .05$. Hierbij moet worden aangemerkt dat hoewel statistisch significant, het verschil tussen beide groepen niet groot is. De vraag over verschil hierin sinds de uitbraak van corona laat hetzelfde patroon zien, maar is niet significant ($p = .091$).

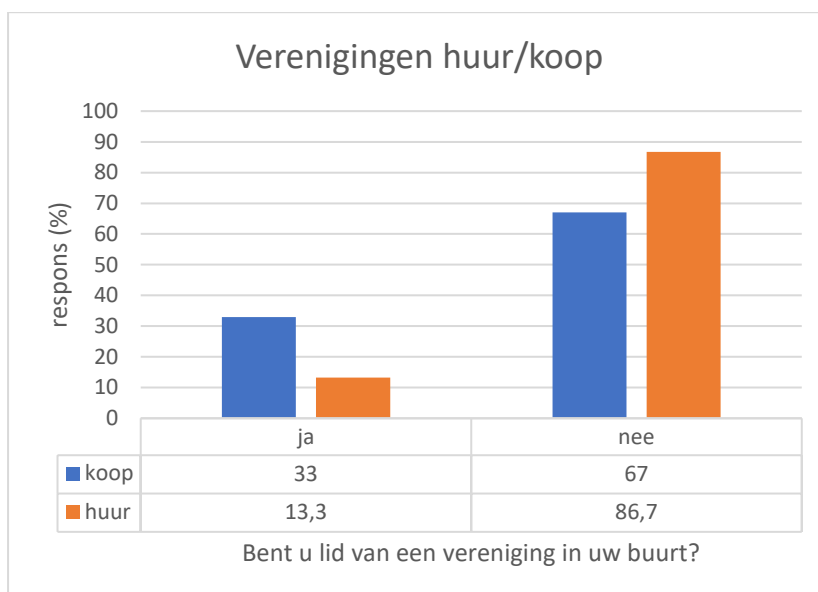

Figuur 13. Sociaal netwerk in huur- en koopwoningen

2.2.9. Lidmaatschap bij verenigingen

26

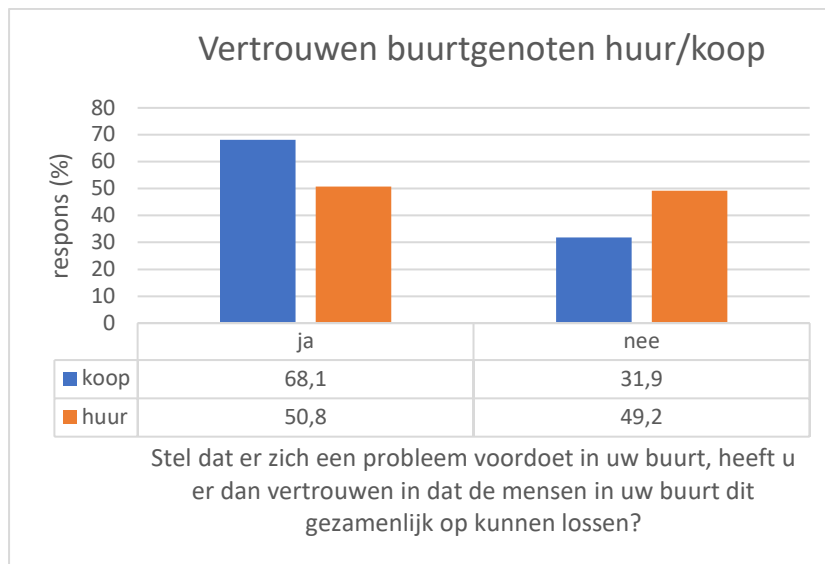
Met betrekking tot verenigingen lijken mensen met een koopwoning vaker aan te geven vrijwilliger te zijn bij een buurtvereniging e.d. (hier werd ook vaak Vve genoemd). Als type huurhuis wordt meegenomen dan zien we dat enkel mensen uit sociale huurwoningen aangeven ook bij dergelijke verenigingen actief te zijn. Wanneer we kijken naar het onderscheid in wel of geen deelname aan activiteiten of lidmaatschappen, dan bevestigt dit dat mensen met een koopwoning relatief vaker deelnemen aan activiteiten/lid zijn van een vereniging dan mensen met een huurwoning (dit patroon blijft significant als type huurwoning wordt meegenomen); $\chi^2 (1) = 16.19, p < .001$ (zie Figuur 8).

Figuur 14. Lidmaatschap bij verenigingen in huur- en koopwoningen

2.2.10. Vertrouwen

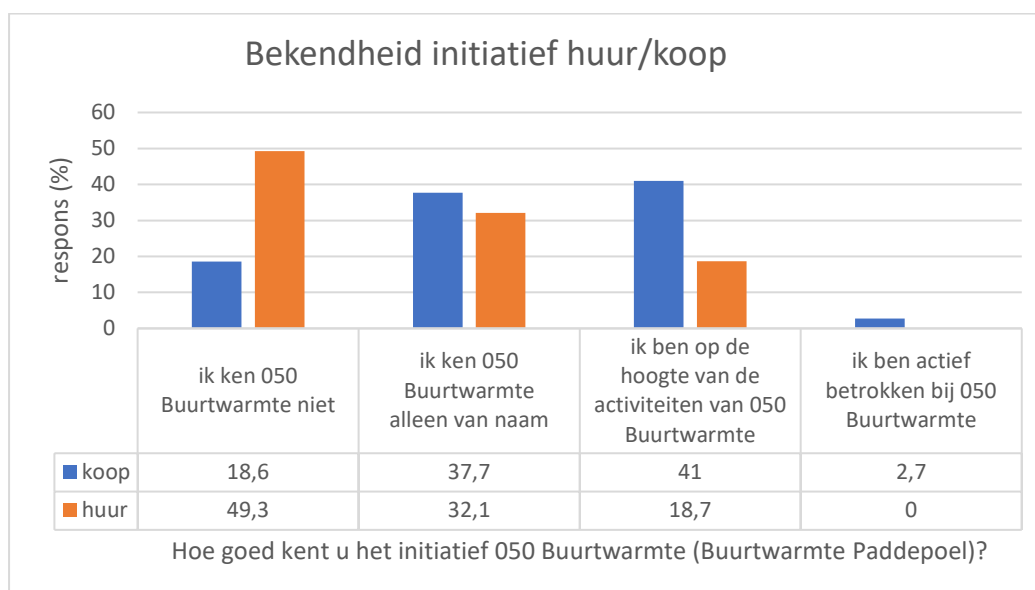
Alleen voor onderling vertrouwen (en dus niet voor vertrouwen in de gemeente) wordt er een significant verschil gevonden tussen mensen met een koopwoning en mensen met een huurwoning; $\chi^2 (1) = 8.78, p < .01$. Onder het aantal mensen dat aangeeft géén vertrouwen in de buurtgenoten te hebben, is een groter percentage mensen met een huurwoning vergeleken met mensen met een koopwoning (zie Figuur 9). Mensen met een koopwoning geven relatief vaker aan vertrouwen te hebben in de eigen buurtgenoten. Wanneer dit geanalyseerd wordt met de vier groepen (dus inclusief type huurwoning), dan zien we dat mensen met een sociale huurwoning relatief vaker aangeven geen vertrouwen te hebben in de buurtgenoten (als enige groep hebben zij hierin meer geen dan wel vertrouwen).

Figuur 15. Vertrouwen in buurtgenoten in huur- en koopwoningen

2.2.11. Bekendheid initiatief

Er is een significant verschil tussen mensen met een koopwoning en een huurwoning met betrekking tot de bekendheid van het initiatief 050 Buurtwarmte (Buurtwarmte Paddepoel); $\chi^2 (3) = 39.65, p < .001$. Mensen met een koopwoning geven relatief minder vaak aan het helemaal niet te kennen, en vaker dat ze het van naam kennen en op de hoogte zijn van de activiteiten, zie Figuur 16 (dit patroon blijft overigens significant na analyse met de vier groepen).

Figuur 16. Bekendheid van het initiatief in huur- en koopwoningen

2.2.12. Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid

Mensen met een koopwoning scoren significant hoger op de schaal persoonlijke betrokkenheid ($M = 3.59$, $SD = 0.86$) dan mensen met een huurwoning ($M = 3.20$, $SD = 0.90$); $F(1, 293) = 14.06$, $p < .001$. De significante verschillen zijn niet op alle items terug te vinden, maar vooral op het item over bereidheid om met buurtbewoners in gesprek te gaan en op het item over interesse in het onderwerp duurzaamheid. Daarnaast verschillen de antwoorden op de vraag 'Wilt u meehelpen bij het verduurzamen van uw buurt' niet significant van elkaar tussen de groepen, en alleen marginaal significant wanneer wordt gekeken naar type huurwoning ($p = .074$). Het patroon laat hier zien dat vooral mensen in een sociale huurwoning vaker aangeven niet mee te willen helpen ten opzichte van mensen in een particuliere huurwoning (terwijl de aantallen voor beide groepen zo goed als gelijk zijn voor de categorieën 'ja' en 'misschien'). Op basis van dit onderzoek zijn er echter geen robuuste uitspraken te doen over deze verschillende groepen in relatie tot het al dan niet mee willen helpen om de buurt te verduurzamen.

2.3. De rol van leeftijd

Er zijn drie gelijke leeftijdsgroepen gemaakt, met respondenten tussen 18-34 jaar ($n = 109$), tussen 35-59 jaar ($n = 99$) en tussen 60-91 jaar ($n = 98$), om te kijken in hoeverre deze groepen van elkaar verschillen op een selectie van de sociale factoren. *Verbondenheid* met de buurt (gemeten door middel van de vraag hoelang men er verwacht te blijven wonen) blijkt te verschillen voor de drie leeftijdsgroepen ($\chi^2(10) = 133.99$, $p < .001$); in de jongste groep zitten relatief veel bewoners (75%) die slechts kort (< 5 jaar) in Paddepoel willen blijven wonen, terwijl in de oudste groep een relatief groot gedeelte van de bewoners (65%) er het liefst voor altijd wil blijven wonen. Voor de middelste leeftijdscategorie is dit beeld meer verdeeld. Dit patroon wordt ondersteund door een positieve, significante correlatie met leeftijd ($r = .53$, $p < .001$). Met betrekking tot *verenigingen* is het algemene beeld dat hoe ouder mensen zijn, hoe meer er sprake is van een lidmaatschap of betrokkenheid bij een vereniging ($\chi^2(2) = 9.06$, $p < .05$). Ook met betrekking tot *onderlinge uitwisseling* en *sociaal netwerk* zijn er significante verschillen tussen de drie groepen. Voor onderlinge uitwisseling ($F(2, 290) = 21.05$, $p < .001$) geldt dat de jongeren significant minder uitwisseling ervaren ($M = 1.85$) dan beide andere leeftijdsgroepen ($M = 2.43$ en $M = 2.55$). Ditzelfde patroon is te vinden voor sociaal netwerk ($\chi^2(10) = 68.09$, $p < .001$); de jongste leeftijdsgroep geeft vaker dan de andere twee groepen aan geen of weinig mensen in de buurt bij naam te kennen (58% kent maximaal drie mensen bij naam), terwijl de andere twee groepen vaak veel mensen bij naam kennen in de buurt. Binnen de oudste leeftijdscategorie kent bijvoorbeeld 51% meer dan 10 mensen in de buurt bij naam. Voor *vertrouwen* in de gemeente ($\chi^2(2) = 7.49$, $p < .05$) geldt dat de jongste leeftijdsgroep relatief vaker aangeeft vertrouwen in de gemeente te hebben (76%), terwijl dit voor de beide andere leeftijdsgroepen lager is (58% en 60%).

Ook speelt leeftijd een rol bij de *veranderfase* waar men zich in bevindt; de drie leeftijdsgroepen verschillen van elkaar met betrekking tot in welke fase zij zich bevinden ($\chi^2(6) = 29.88$, $p < .001$). Jongere mensen bevinden zich relatief minder vaak in de actie-fase dan mensen in de andere twee leeftijdscategorieën en 50% van de mensen in de leeftijd van 18-34 jaar al maatregelen te hebben genomen, ten opzichte van 73% voor de oudere leeftijdsgroepen. Jongere mensen bevinden zich daarentegen vaker in de precontemplatie-fase. Oudere mensen hebben dus relatief vaker al duurzame maatregelen genomen, maar opvallend is ook te noemen dat er een aanzienlijke groep (24%) van de 60+'ers zich in de precontemplatie fase (fase 4) bevindt. Het is waarschijnlijk dat de hoge leeftijd hier ook juist een rol bij speelt; mensen zien het dan niet meer als de moeite waard om hun huis te verduurzamen. Daarnaast vinden 60+'ers het minder aannemelijk dat ze binnen één dan wel vijf jaar (verdere) maatregelen nemen om hun huis te verduurzamen, vergeleken met de andere twee groepen.

Voor *waargenomen controle* ($F(2, 266) = 3.58$, $p < .05$) en *locus of control* ($F(2, 289) = 8.29$, $p < .001$) blijken er ook verschillen tussen de leeftijdsgroepen te bestaan. Voor waargenomen controle geldt dat de groep van 35-59 jaar hoger scoort dan de overige twee groepen, terwijl voor locus of control juist de oudste leeftijdsgroep lager scoort dan de overige twee groepen. Deze laatste bevinding wordt ondersteund door een negatieve correlatie; hoe ouder men is hoe eerder men een externe locus of control heeft ($r = -.22$, $p < .001$). Met betrekking tot *subjectieve norm* ($F(2, 290) = 3.21$, $p < .05$) wordt gevonden dat de subjectieve norm voor de

jongste leeftijdsgroep lager is ($M = 1.79$) dan voor de overige twee leeftijdsgroepen ($M = 1.98$ en $M = 2.01$, respectievelijk), maar de correlatie tussen leeftijd en subjectieve norm is niet significant.

De bekendheid van het initiatief kent ook verschillen tussen leeftijdsgroepen $\chi^2(6) = 31.11, p < .001$: vooral de jongste groep geeft relatief vaak aan het initiatief niet te kennen (48%), terwijl dit aanzienlijk lager is voor de andere twee leeftijdsgroepen (30 % en 14%). Voor de categorie waarbij mensen aangeven op de hoogte te zijn van het onderwerp is er 20% van de mensen in de jongste leeftijdscategorie die dit aangeeft, terwijl dit 45% is van de mensen van 60 jaar of ouder.

Ten slotte blijkt leeftijd een rol te spelen bij het idee dat mensen *mee willen helpen* bij het verduurzamen van de buurt ($\chi^2(4) = 21.66, p < .001$). De percentages op de antwoorden (ja, misschien, of nee) zijn nagenoeg gelijk, behalve het percentage neezeggings onder de 60+'ers; 53%, ten opzichte van 22% en 34% voor de andere twee leeftijdsgroepen. Ook is er onder de bewoners tussen 18 en 34 jaar een relatief groot percentage (48%) dat aangeeft misschien mee te willen helpen. Binnen de jongere leeftijdsgroep is er mogelijk dus ruimte om te kijken naar manieren waarop er meegeholpen kan worden. Persoonlijke betrokkenheid en leeftijd zijn negatief aan elkaar gecorreleerd, maar deze correlatie is niet significant ($r = -.11, p = .062$), maar dit komt wel overeen met het idee dat oudere mensen minder betrokken zijn, juist vanwege hun leeftijd.

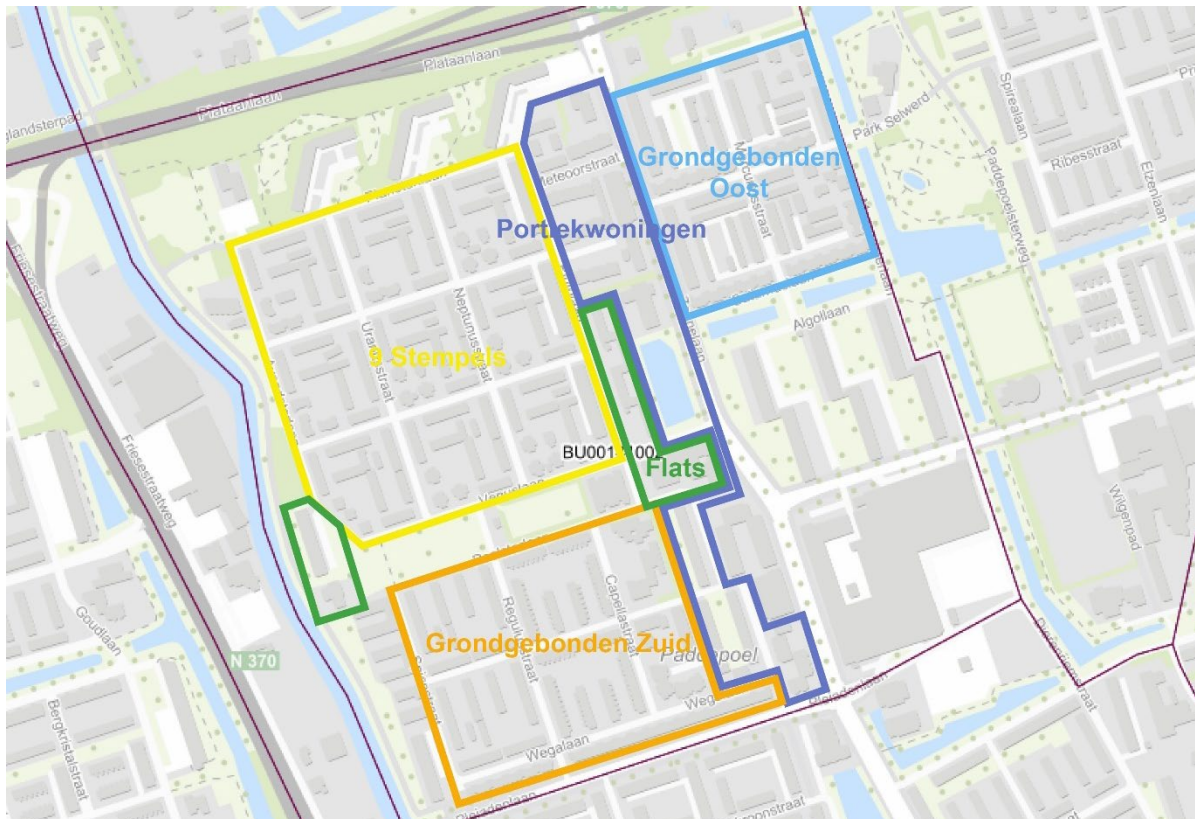
Al met al zijn er relevante en verklaarbare verschillen gevonden tussen de drie leeftijdsgroepen. Dit is zowel het geval voor factoren die betrekking hebben op sociale invloed (waarbij ouderen bijvoorbeeld meer verbondenheid met de buurt laten zien dan jongeren) als voor individuele factoren (waarbij ouderen onder andere minder waargenomen controle ervaren dan jongeren). Op onderling vertrouwen en de schalen verantwoordelijkheid en attitude zijn geen significante verschillen tussen de leeftijdsgroepen gevonden, al was het patroon zichtbaar waarbij de oudste leeftijdscategorie een negatievere attitude rapporteerde dan de andere twee leeftijdsgroepen. Ouderen lijken ten slotte meer bekend te zijn met het initiatief 050 Buurtwarmte (Buurtwarmte Paddepoel) en lijken minder bereid om mee te helpen bij het verduurzamen van de buurt.

29

2.4. Geografische verschillen binnen de wijk Paddepoel

Er is op twee verschillende manieren gekeken naar de geografische verschillen, namelijk 1) of er verschillen zijn tussen 'projectgebied' oftewel grondgebonden woningen in het 9-stempels gebied (Marsstraat, Jupiterstraat, Planetenlaan etc..) en 'geen projectgebied' (overige adressen) en 2) of er verschillen zijn tussen het 9-stempels gebied zoals hiervoor gedefinieerd, en 4 andere clusters. Deze clusters zijn als volgt ingedeeld: 'Grondgebonden Zuid' (straten als Poolsterlaan en Regulusstraat), 'Grondgebonden Oost' (straten als Morgensterlaan, Mercuriusstraat, Saturnuslaan), 'Portiekwoningen' (Portiekwoningen in o.a. Plutolaan, Meteorstraat, Aldebaranstraat) en 'Flats' (hoogbouw tussen Pluto- en Zonnelaan, Plutoflat, Bernlefcomplex en aan de westkant, de Spicaflat en de Avondsterflat), zie Figuur 17.

Als kanttekening bij het analyseren van de verschillen tussen clusters moet worden opgemerkt dat de verschillen voorzichtig moeten worden geïnterpreteerd aangezien de groepen niet allemaal even groot zijn. De respons in Flats hebben we in kaart proberen te brengen, maar hiervan zijn, na verschillende wervingsstrategieën, te weinig vragenlijsten teruggekomen. Met betrekking tot Flats moeten de resultaten daarom voorzichtig worden geïnterpreteerd.

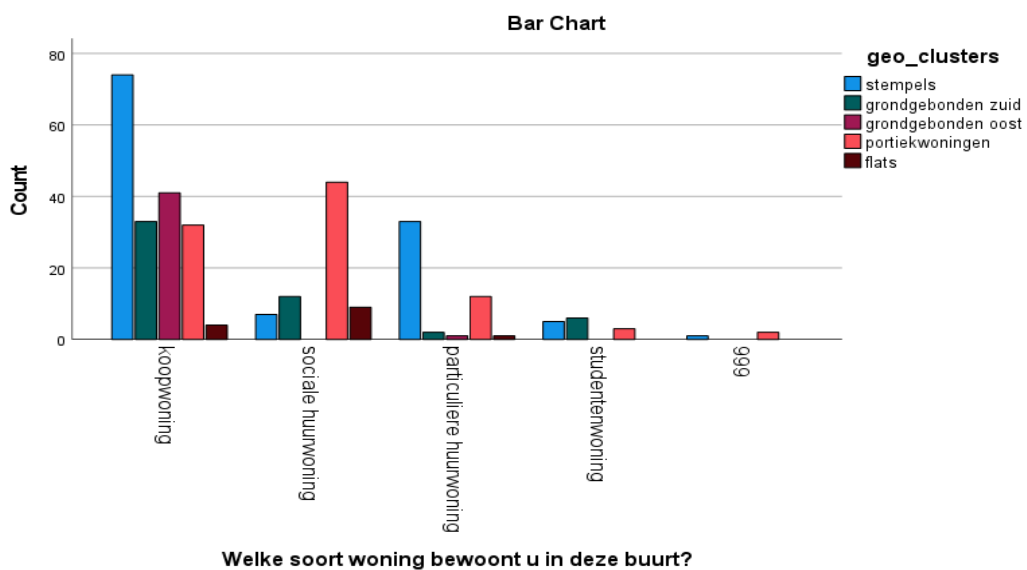

Figuur 17. Kaart van Paddepoel Noord met de geografische clusters: 9 Stempels (geel), Grondgebonden Zuid (oranje), Grondgebonden Oost (blauw), Portiekwoningen (donkerblauw) en Flats (groen).

30

2.4.1. Demografische gegevens

Met betrekking tot eigenaarschap hebben we gekeken hoe de verhouding tussen huur- en koopwoningen is in de clusters. In het 9-stempels gebied zijn relatief meer particuliere huurwoningen en minder sociale huurwoningen dan in de rest van het gebied (maar dit verschil is niet meer significant als je puur alleen huur – en koopwoningen tegen elkaar afzet; het zit 'm hierbij dus in het type huurwoning). Het percentage koopwoningen is in beide gebieden namelijk nagenoeg gelijk (62.2 % tegenover 54.1%). Voor de vijf clusters is het verschil tussen de clusters significant voor zowel koop vs. huur als wanneer de verschillende type huurwoningen worden meegenomen ($\chi^2(4) = 52.65, p < .001$ en $\chi^2(16) = 117.16, p < .001$).

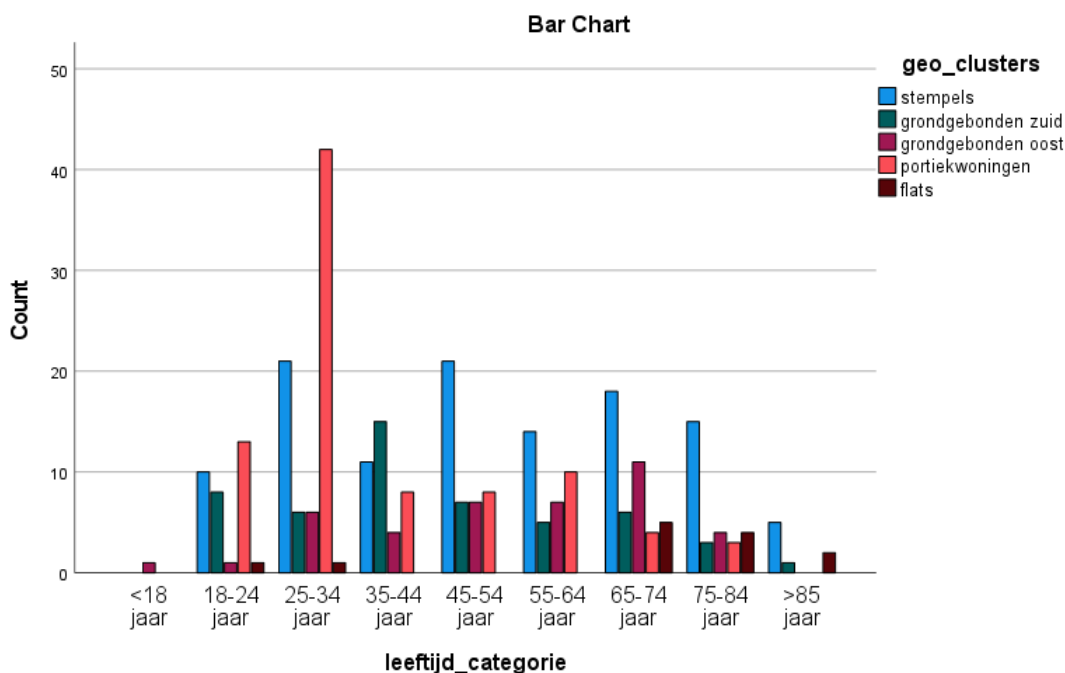

Figuur 18. Verdeling tussen huur- en koopwoningen in de 5 clusters

Het 9 Stempels en Grondgebonden Zuid zien er nagenoeg hetzelfde uit (62% koop vs. 38% huur), terwijl het cluster Grondgebonden Oost zich laat typeren door voornamelijk koop (97.6%). Portiekwoningen en Flats bestaan hoofdzakelijk uit huurwoningen (65% en 72%). Grondgebonden Zuid, Portiekwoningen en Flats worden daarnaast (wanneer ook gekeken wordt naar type huurwoning) gekenmerkt door een relatief groot gedeelte sociale huurwoningen, respectievelijk 22.6%, 47.3% en 64.3%. In het stempelgebied bestaan de huurwoningen vooral uit particuliere woningen (27.5%). Het cluster Portiekwoningen heeft ook een redelijk percentage particuliere huurwoningen (12.9%).

In Portiekwoningen woont daarnaast een jong publiek: 55 van de 88 respondenten die daar woont zit in de leeftijdscategorieën 18-24 jaar en 25-34 jaar. Ouderen zijn er relatief weinig, hoewel 10 van de 36 mensen in de leeftijdscategorie 55-64 jaar in een portiekwoning woont. Grondgebonden Oost heeft een piek in de leeftijdscategorie 65-74 jaar, dus relatief veel ouderen. In het stempelgebied zijn relatief weinig mensen in de leeftijdscategorie 35-44 jaar (en vermoedelijk ook weinig gezinnen met kinderen), terwijl deze groep in Grondgebonden Zuid juist de grootste groep betreft. In de Flats wonen relatief veel 65+'ers.

Wanneer het projectgebied wordt vergeleken met de rest, dan is de verdeling tussen de leeftijdsgroepen net niet significant ($\chi^2(7) = 13.09, p = .07$; wat hierbij opvalt is het relatief grote percentage jonge mensen van 18-34 jaar in het overige gebied), terwijl leeftijd wel significant is wanneer de clusters worden vergeleken ($\chi^2(28) = 97.32, p < .001$ en zie Figuur 19 voor het patroon zoals hierboven beschreven). Als de geografische gebieden met elkaar vergeleken worden is het belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de verhouding huur- en koopwoningen en leeftijd hierbij ook variëren. We hebben hier in de analyses niet voor gecontroleerd, vanwege het praktijkgerichte karakter van het onderzoek. In vervolgonderzoek zou dit eventueel meegenomen kunnen worden.

Figuur 19. Verdeling van leeftijdscategorieën in de 5 clusters

2.4.2. Attitude

Er is geen significant verschil gevonden op attitude tussen zowel de stempels versus het overig gebied als de clusters onderling (beide $p = .13$). De attitude is het hoogst in Grondgebonden Oost en het laagst in Flats, maar dit verschil is niet significant.

2.4.3. Verantwoordelijkheid

Op de items voor verantwoordelijkheid worden er significante verschillen gevonden tussen het stempelgebied en overig gebied op de nationale overheid ($p = .020$) en de provinciale overheid ($p = .041$), en een marginaal significant verschil op de eigen verantwoordelijkheid ($p = .056$). Mensen in het stempelgebied scoren op alle drie de items hoger dan de mensen in het overige gebied. Tussen de clusters werden er verschillen gevonden voor de verantwoordelijkheid van mensen in de buurt en de eigen verantwoordelijkheid (ook trends op andere items), waarbij vooral opvallend was dat mensen in Grondgebonden Zuid de mensen in de buurt een lagere verantwoordelijkheid toedichtten dan de andere vier groepen. Voor de eigen verantwoordelijkheid geldt dat hierop het hoogste gemiddelde te vinden was in het cluster Grondgebonden Oost ($M = 4.13$), tegenover de laagste gemiddelden in Grondgebonden Zuid ($M = 2.91$) en in Flats ($M = 2.69$). De clusters Grondgebonden Zuid en Flats zijn hier en daar inderdaad significant verschillend met de andere clusters wat betreft eigen verantwoordelijkheid, zo blijkt uit de Post Hoc test (Bonferroni correctie). De onderlinge verschillen zijn echter niet significant tussen alle clusters, de verschillen zijn niet erg groot. Grondgebonden Oost, Portiekwoningen en 9 Stempels zijn onderling niet significant verschillend. Voor de verantwoordelijkheid van de buurt vinden we alleen significante verschillen tussen Grondgebonden Zuid met de andere clusters behalve met Flats (deze zijn dus vergelijkbaar). De verantwoordelijkheid van de buurt wordt hier lager ingeschat dan in de andere clusters.

2.4.4. Invloed (locus of control en waargenomen controle)

Voor locus of control wordt er geen significant verschil gevonden tussen 9 Stempels en overig gebied ($p = .25$). Het verschil tussen clusters is echter wel significant $F(4, 294) = 3.35, p < .05$. Het gemiddelde is het laagst in de Flats, wat overeenkomt met een meer externe locus of control ($M = 2.62, SD = 1.09$) en in Grondgebonden Zuid ($M = 2.90, SD = 1.04$), terwijl dit het meest hoog is in Grondgebonden Oost ($M = 3.53, SD = 0.99$).

32

Voor waargenomen controle wordt er ook geen significant verschil gevonden tussen het 9-stempel gebied en overig gebied ($p = .30$). Het verschil tussen clusters is echter hier ook significant $F(4, 268) = 9.31, p < .001$. We zien hier hetzelfde patroon als op locus of control: Het gemiddelde is het meest laag in de Flats ($M = 2.07, SD = 0.92$), terwijl dit het meest hoog is in Grondgebonden Oost ($M = 3.71, SD = 0.78$). De gemiddelden voor de overige drie clusters zijn redelijk gelijk aan elkaar en liggen rond het midden van de schaal.

2.4.5. Subjectieve norm

Leeft het thema duurzaamheid nu meer in de stempels dan daarbuiten? Tussen de stempels en daarbuiten wordt er geen significant verschil op subjectieve norm gevonden ($p = .64$), maar tussen de clusters vinden we wel een significant verschil, $F(4, 297) = 4.92, p = .001$. De significante verschillen zitten vooral in de Grondgebonden Zuid en Portiekwoningen, waar de subjectieve norm een stuk lager is dan in de andere clusters ($M = 1.78, SD = 0.69$ en $M = 1.78, SD = 0.62$). De subjectieve norm is in het cluster Grondgebonden Oost het meest hoog, $M = 2.29, SD = 0.66$.

2.4.6. Veranderfase

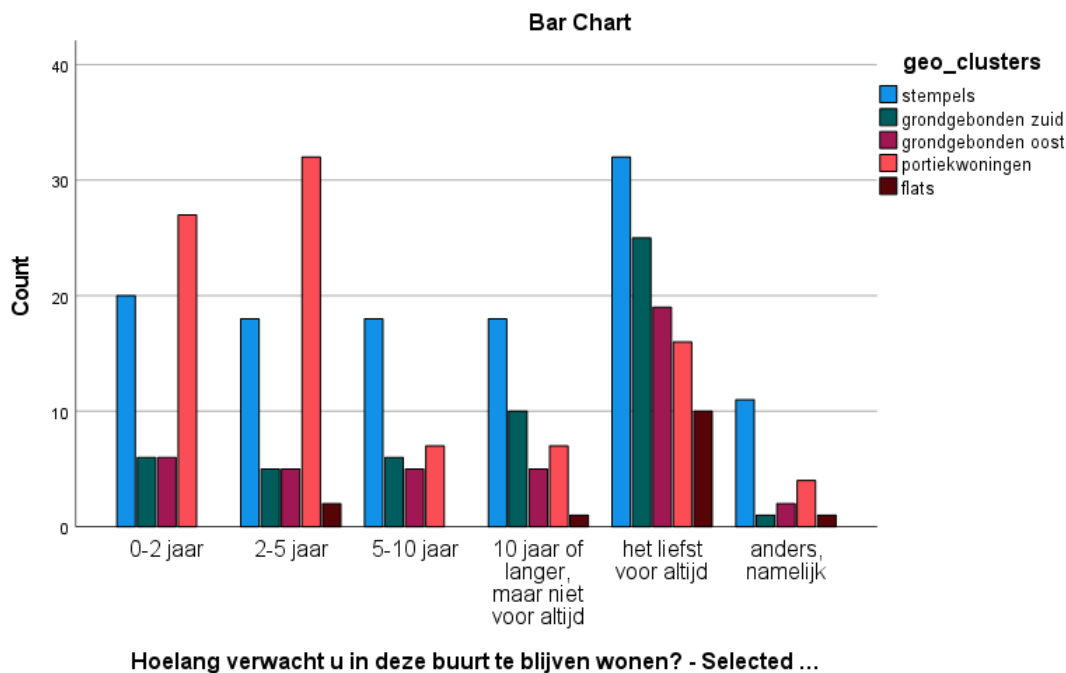
Alleen het verschil tussen de clusters is significant met betrekking tot de veranderfase waarin respondenten zich bevinden ($F(4,312) = 6.02, p < .001$). Zowel in Stempels ($M = 1.64$) als in Grondgebonden Oost ($M = 1.43$) is dit een stuk lager dan in de andere clusters (corresponderend met een veranderfase tussen actie en voorbereiding in) en in Flats is de stage of change het allerlaagst ($M = 2.79$, eerder corresponderend met de contemplatie fase). Het is opvallend dat de veranderfase in de stempels hoog is. Dit is niet direct te verklaren door woningtype (Grondgebonden Zuid en Oost zijn vergelijkbaar), de verhouding huur/koop (in Grondgebonden Zuid zijn er bijvoorbeeld meer koopwoningen dan in Stempels terwijl die lager scoort) of door leeftijd (leeftijd correleert negatief met stages of change, maar vergeleken met de andere clusters zijn er in de stempels niet bijzonder veel jongeren of weinig ouderen). Verschillen zijn alleen significant met Portiekwoningen en Flats ($p < .05$). Grondgebonden Zuid is niet significant anders dan een ander cluster.

2.4.7. Verbondenheid

Mensen in het stempelgebied wonen gemiddeld significant langer ($M = 19.3$ jaar, $SD = 16.5$) in Paddepoel dan mensen daarbuiten ($M = 13.4$ jaar, $SD = 14.4$), $F(1, 320) = 11.12, p < .01$. Als we kijken naar de clusters (ook hierbij is het verschil significant), zien we dat dit verschil waarschijnlijk veroorzaakt wordt door Portiekwoningen,

waar mensen gemiddeld slechts 6 jaar wonen. Als we de contrasten bekijken tussen de clusters met de post hoc test (Bonferroni correctie), zien we inderdaad dat alleen de verschillen tussen Portiekwoningen en de overige clusters significant zijn ($p=.001$). Mensen in Portiekwoningen wonen dus gemiddeld (veel) korter in de wijk dan mensen in de andere clusters.

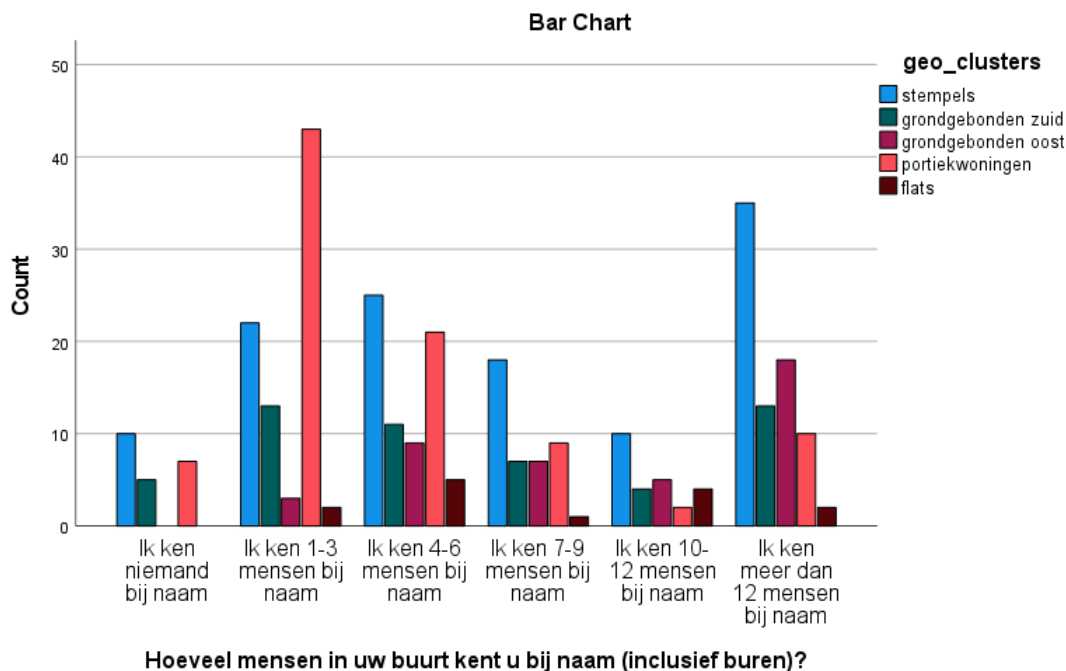
Figuur 20. Verdeling verwachte woontijd over de 5 clusters

Met betrekking tot de verwachte woontijd is er geen significant verschil tussen de stempels en het overige gebied ($p = .086$; wat hierbij wel opvalt is het relatief grote percentage mensen dat zegt het liefst voor altijd er te blijven wonen in het overige gebied), maar wel tussen de clusters ($\chi^2 (20) = 59.50, p < .001$). Het beeld van de verwachte woontijd komt ook overeen met het vorige resultaat; vooral bij Portiekwoningen zijn veel mensen van plan om maar kort in de buurt te blijven wonen. Echter, niet iedereen in Portiekwoningen wil er kort blijven wonen: een aanzienlijke groep (17.2%) geeft aan er het liefst voor altijd te willen blijven wonen. Van de mensen die aangeven het liefst voor altijd in de buurt te willen blijven wonen, is het relatieve verschil met de andere categorieën het grootst in Flats (71.4%) en Grondgebonden Oost (45.2%). In Flats is dit waarschijnlijk te verklaren door de hoge leeftijd van de bewoners en in Grondgebonden Oost speelt het grote aandeel koopwoningen een belangrijke rol. Ook in Grondgebonden Zuid wil een relatief groot gedeelte van de mensen ervoor altijd blijven wonen (47.2%). In het stempelgebied is dit het meest verdeeld over de categorieën.

2.4.8. Sociaal netwerk

Er is geen significant verschil tussen 9 Stempels ten opzichte van het overig gebied wat betreft sociaal netwerk. Bij de vergelijking van de clusters is er wel een significant verschil tussen de verschillende clusters ($\chi^2 (20) = 59.61, p < .001$). Met post hoc tests (inclusief Bonferroni correctie) is vervolgens geanalyseerd welke clusters significant van elkaar verschillen. Hier zien we inderdaad significante verschillen tussen Portiekwoningen (met een relatief lage score) en andere clusters, namelijk met Stempels ($p < .001$; 95% CI [-1,61 -,38]) en Grondgebonden Oost ($p < .001$; 95% CI [-2,60 -,94]). Met de LSD-correctie is ook het verschil significant tussen Portiekwoningen en Flats ($p < .05$; 95% CI [-1,97 -,19]). Voor Grondgebonden Zuid zijn de verschillen met de andere clusters kleiner dan voor Portiekwoningen, maar we vinden wel significant verschil met Grondgebonden Oost ($p < .05$; 95% CI [1,11 1,96]). In Grondgebonden Oost kennen relatief veel mensen meer dan 12 mensen bij naam (42.9%; tegenover slechts 10.9% in de Flats). Van mensen die in Portiekwoningen wonen, geeft het merendeel aan 1-3 mensen bij naam te kennen (46.7%). Qua spreiding: Zowel in Flats als Grondgebonden Oost geven alle respondenten aan minimaal 1 iemand te kennen, niemand kent daar niemand bij naam. Van de mensen in Flats geeft 35.7% aan 4-6 mensen bij naam te kennen en 28.6% 10-12 mensen; ook daar kennen

mensen dus relatief veel andere mensen bij naam. Zie Figuur 21 voor een indruk van dit patroon. Wat opvalt is dat in de clusters Stempels en Grondgebonden Oost de grootste groep mensen meer dan 12 mensen bij naam kent (de hoogste categorie) en dat in Portiekwoningen de grootste groep mensen slechts 1-3 mensen bij naam kent (de op één na laagste categorie).

34 **Hoeveel mensen in uw buurt kent u bij naam (inclusief burens)?**
 Figuur 21. Verdeling sociaal netwerk in 5 clusters.

Zowel tussen 9 Stempels en overige gebied én tussen de clusters worden er geen significante verschillen gevonden met betrekking tot de tevredenheid over het aantal sociale contacten dat men heeft.

2.4.9. Onderlinge uitwisseling

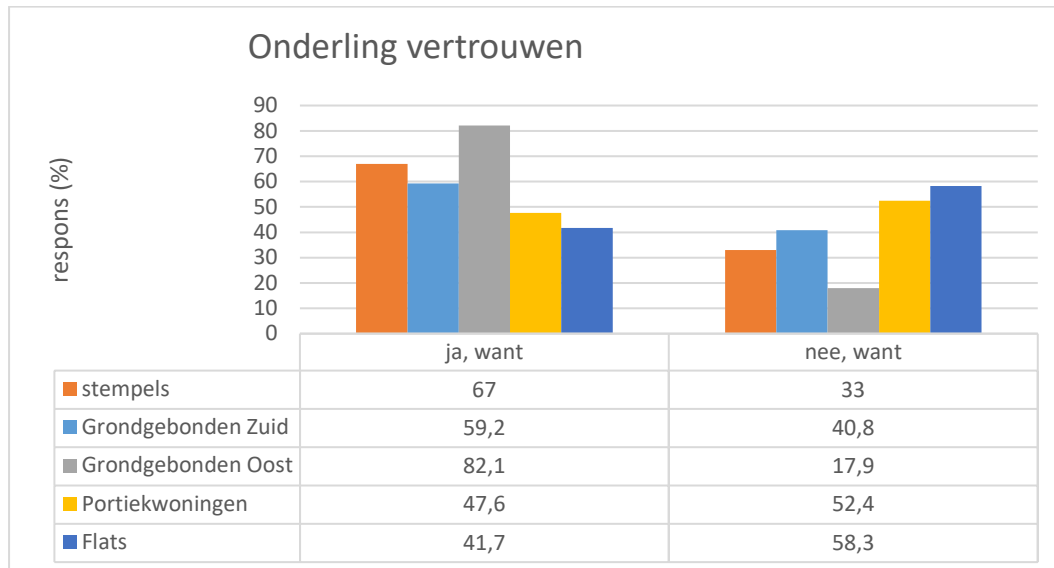
Er is een klein, maar significant verschil tussen bewoners van het stempelgebied en bewoners daarbuiten de ervaren onderlinge uitwisseling ($F(1,305) = 4.29, p < .05; M = 2.4$ vs. $M = 2.1$). Als we naar de clusters kijken, valt weer vooral op dat de uitwisseling in de Portiekwoningen een stuk lager ($M = 1.84$) is dan in de overige clusters, maar ook dat Grondgebonden Oost juist een stuk hoger ($M = 3.01$) scoort dan de overige clusters. Het resultaat geeft inderdaad aan dat er significante verschillen zijn tussen de groepen ($F(4,300) = 15.72, p < .001$). Als we de contrasten bekijken tussen de clusters met de post hoc test (Bonferroni correctie), zien we inderdaad significante verschillen tussen Grondgebonden Oost en alle overige clusters ($p < .001$) en tussen Portiekwoningen en 9 Stempels ($p < .001$), waarbij Portiekwoningen zo laag zijn dat ze ook weer contrasteren met de stempels (medium score), maar de stempels verschillen ook weer significant van Grondgebonden Oost (hoge score).

2.4.10. Vertrouwen

In de drie clusters met grondgebonden woningen hebben de bewoners vaker vertrouwen dat buurtbewoners het samen op kunnen lossen dan niet. Voor Portiekwoningen en Flats zeggen respondenten ongeveer even vaak ja als nee, maar over het algemeen zeggen ze vaker nee dan ja. In Grondgebonden Oost zeggen bewoners relatief het vaakst ja. We zien net geen significant verschil tussen de stempels en de rest van de wijk wat betreft vertrouwen in buurtgenoten ($p = .083$): Een iets hoger percentage zegt hierin vertrouwen te hebben in de 9 Stempels (68%) vergeleken met het overige gebied (57%), maar dit is dus niet significant.

Tussen de clusters is er wel een significant verschil ($\chi^2(4) = 17.14, p < .01$), maar de verschillen zijn klein. In de post hoc test vinden we alleen een significant verschil tussen de laagste (Grondgebonden Oost) en de op een na hoogste (Portiekwoningen) ($p = .005$; 95% CI $[-.61, .08]$). Er wordt ook een significant verschil gevonden tussen Grondgebonden Oost en de Flats (LCD-correctie; $p = .05$; 95% CI $[.09, .71]$), welke lager scoort dan de

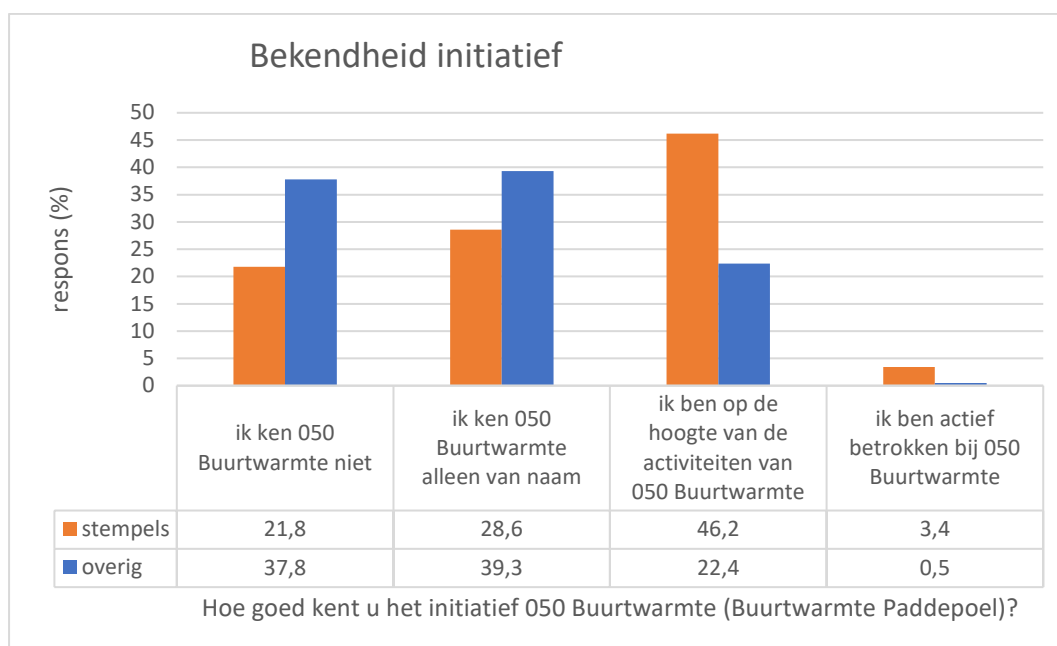
Portiekwoningen waardoor we daar ook een significant verschil verwachtten. Ook voor vertrouwen in de gemeente is het verschil tussen de stempels en overig gebied niet significant ($p = .54$) en ook tussen de clusters wordt geen significant verschil gevonden ($p = .14$). In de meeste clusters zeggen de meeste respondenten vaker 'ja' dan 'nee', behalve in Grondgebonden Oost, daar is dit ongeveer evenveel. Het vertrouwen in de gemeente is daar relatief lager (51.3% 'ja' vs. 48.7% 'nee'). Ten slotte blijkt dat van de mensen die aangeeft vertrouwen in de buurtgenoten te hebben, het grootste gedeelte van de mensen (71.1%) ook vertrouwen heeft in de gemeente.

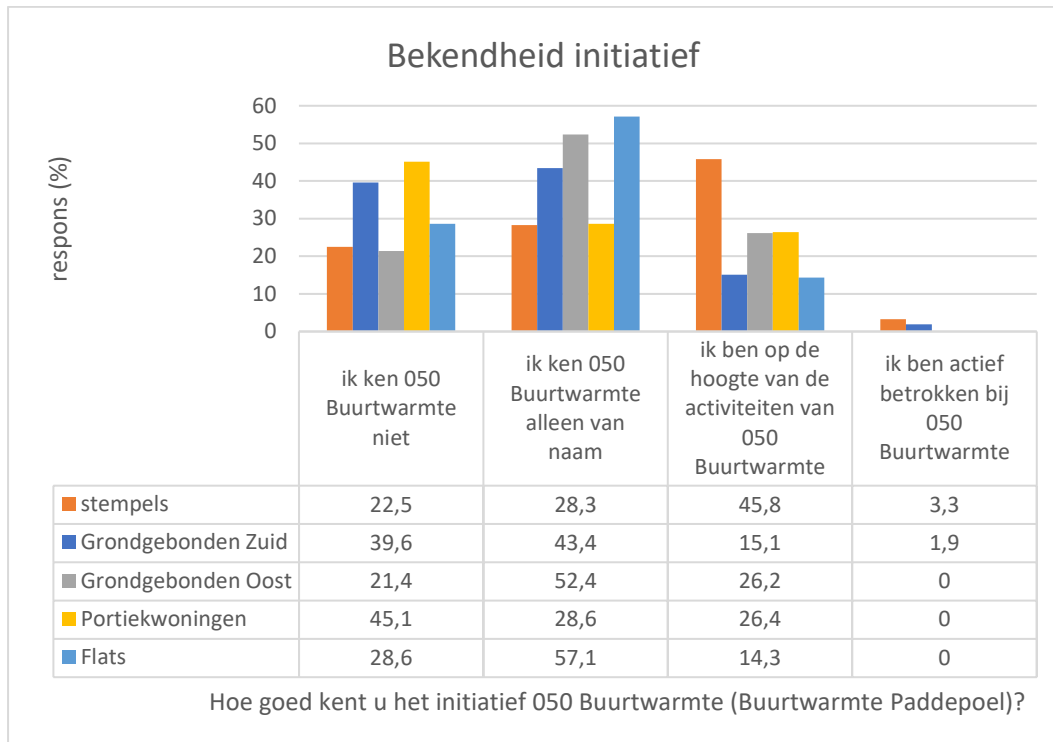
Figuur 22. Onderling vertrouwen tussen clusters

2.4.11. Bekendheid initiatief

Voor zowel 9 Stempels vs. overig gebied als tussen de clusters onderling is het verschil in bekendheid significant ($\chi^2 (3) = 25.92, p < .001$ en $\chi^2 (12) = 39.57, p < .001$). Van de mensen in het stempelgebied is de grootste groep respondenten ($n = 55, 46\%$) op de hoogte van de activiteiten. Je kunt ook zeggen: de intensiteit van de betrokkenheid is het grootste is het stempelgebied. Ook de meeste actieve bewoners (5) komen uit dit gebied. 125 van de 201 respondenten (62%) buiten het gebied kent Buurtwarmte. Van de respondenten binnen het gebied is dit 78%. Dit verschil is dus niet heel groot, maar vooral het verschil in intensiteit is groter.

Figuur 23. Bekendheid initiatief in '9 Stempels' en overig gebied

Figuur 24. Bekendheid initiatief in 5 clusters

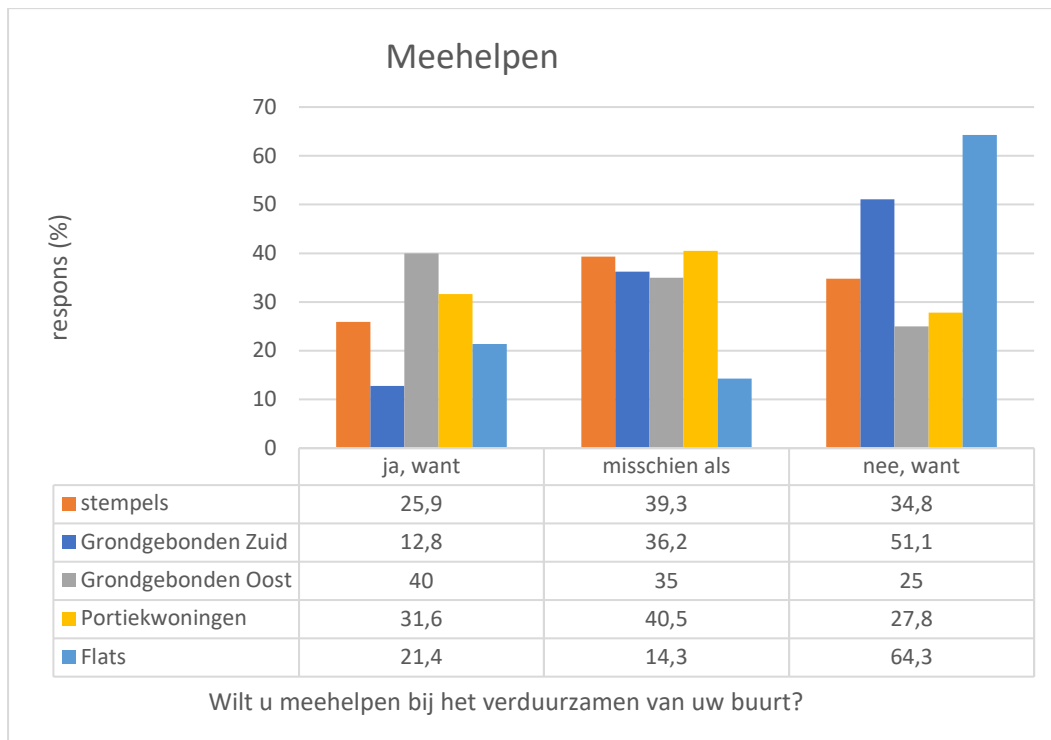
36

2.4.12. Bereidheid en persoonlijke betrokkenheid

Voor de schaal persoonlijke betrokkenheid geldt dat het verschil significant is tussen stempels en het overig gebied en tussen de clusters. In het stempelgebied wordt er gemiddeld gezien significant hoger gescoord op persoonlijke betrokkenheid ($M = 3.58$, $SD = 0.89$) dan in het overige gebied ($M = 3.34$, $SD = 0.89$; $F(1, 294) = 5.03$, $p < .05$). Ook tussen de verschillende clusters is het verschil significant. Grondgebonden Zuid verschilt significant van de andere twee grondgebonden clusters (Grondgebonden Oost en Stempels), maar niet significant (dus vergelijkbaar) met Flats en Portiekwoningen. Het laagst is de persoonlijke betrokkenheid in de clusters Flats ($M = 2.98$) en Grondgebonden Zuid ($M = 3.05$), hoewel de verschillen met Flats niet significant zijn gezien de grote spreiding en de kleine steekproef. Echter, met een minder conservatieve correctie (de LSD-correctie), zien we wel een significant verschil tussen Flats en 9 Stempels en Grondgebonden Oost.

Het verschil tussen de stempels en overig gebied is niet significant wat betreft de bereidheid om mee te helpen. In het stempelgebied zeggen de meeste mensen misschien, en opvallend genoeg is de groep die niet mee wil helpen groter dan de groep die wel mee wil helpen. In het overig gebied zien we eenzelfde soort beeld, alleen is de groep die niet mee wil helpen ongeveer even groot als de groep die misschien mee wil helpen, ten opzichte van het stempelgebied waar meer mensen misschien dan niet mee willen helpen. Wellicht is er door de bekendheid van het initiatief toch een stap gemaakt tot richting meehelpen (van nee naar misschien), maar dit moet voorzichtig geïnterpreteerd worden want het verschil is niet significant.

Het verschil tussen de clusters is wel significant ($\chi^2(8) = 18.36$, $p < .05$) wat betreft de bereidheid om mee te helpen. Net zoals bij de variabelen actiebereidheid en attitude scoren de Flats en Grondgebonden Zuid hier het laagst (oftewel de grootste groep bestaat hier uit neezeggars). Opvallend is dat Portiekwoningen een grote groep ja-zeggars heeft (32% ten opzichte van 25% in de stempels), maar de grootste groep ja-zeggars woont in Grondgebonden Oost. Ondanks dat de sociale cohesie niet zo heel erg hoog was in Portiekwoningen, is de bereidheid om mee te helpen wel groot, terwijl dit patroon voor de clusters Flats en Grondgebonden Zuid omgekeerd is.

Figuur 25. Bereidheid om mee te helpen in 5 clusters

2.5. Samenvatting van de resultaten

37

2.5.1. Algemeen beeld

Aan de hand van vijf kernconstructen (demografische factoren, individuele factoren, sociale invloed, sociaalhistorische context en participatie) zijn sociale factoren voor de wijk Paddepoel in kaart gebracht. Het uitgangspunt hierbij is dat zowel individuele factoren als sociale factoren voorwaardelijk zijn voor het bij willen dragen aan een gezamenlijk project. Individueel moeten mensen positief tegenover verduurzaming staan, en daarnaast moeten zij ook bereid zijn om de verduurzaming samen met buurtgenoten aan te willen pakken om een gezamenlijk project tot een succes te maken. Daarnaast is er ook gekeken naar de sociaalhistorische context, om te zien of er nog eventuele problemen in de weg zitten of er juist sprake is van eerdere successen. De gemeten factoren geven een indicatie voor de potentie van een gezamenlijke aanpak van de verduurzaming in Paddepoel.

Wat betreft individuele factoren zien we geen eenduidig beeld, op sommige factoren scoren de respondenten hoog, maar op de meeste factoren wordt redelijk gemiddeld gescoord. Een grote groep mensen scoort hoog op *attitude* ($M = 4.40$ op een vijfpuntschaal), mensen vinden duurzaamheid in het algemeen dus belangrijk. We zien hier ook een groep mensen die aangeeft duurzaamheid niet belangrijk te vinden (11,4% vindt duurzaamheid 'heel erg onbelangrijk') en deze groep is ook groter dan in het landelijke onderzoek van Motivation. Veranderfase scoort eveneens hoog, 62% van de mensen heeft al maatregelen genomen. *Kennis* over het onderwerp blijkt niet bijzonder hoog te zijn, waarbij vooral het aandeel duurzame energie sterk overschat wordt. Deze observatie komt overeen met eerder onderzoek, en wijkt niet veel af van het landelijke ijkpunt (Motivation, 2016). De *verantwoordelijkheid* voor de energietransitie wordt meer toegeschreven aan overheidsorganen dan aan de community zelf, waarbij de hoogste verantwoordelijkheid aan de gemeente wordt toegedicht. De *waargenomen controle* over het nemen van maatregelen wordt over het algemeen niet bijzonder hoog gewaardeerd ($M = 3.12$ op een vijfpuntschaal), evenals de *locus of control* ($M = 3.23$ op een vijfpuntschaal). Mensen verwijzen in hun toelichting op deze vraag naar weinig mogelijkheden door financiële beperkingen of bepaalde situaties, zoals het hebben van een huurwoning of een hoge leeftijd.

Wat betreft de sociaalhistorische context zijn er geen opvallende zaken. Het *vertrouwen in de gemeente* is relatief groot (57%). Een aantal mensen (38%) kan een *succesvolle gezamenlijke activiteit* opnoemen, het grootste gedeelte van de respondenten kan dit niet.

Wat betreft sociale invloed factoren scoort de buurt matig. De *verbondenheid* van mensen met de buurt karakteriseert zich op twee verschillende manieren; aan de ene kant geven relatief veel mensen aan nog maar kort in de buurt te wonen en er kort te willen blijven wonen, aan de andere kant is er een grote groep mensen die lang in de buurt woont (gemiddeld 15,5 jaar) en er ook het liefst voor altijd te willen blijven wonen. Voor *sociaal netwerk* zien we eenzelfde beeld, een grote groep mensen geeft aan meer dan 12 mensen bij naam te kennen (24%), maar er is een relatief grote groep die weinig mensen bij naam kent, namelijk 1-3 mensen (26%). Slechts 25% van de respondenten is lid van een *vereniging*. Het *onderling vertrouwen* is niet bijzonder hoog: een kleine meerderheid heeft vertrouwen in buurtgenoten (55%), maar dit vertrouwen is ongeveer even groot als het vertrouwen in de gemeente (57%).

Ondanks dat mensen verduurzaming in het algemeen belangrijk vinden, ligt de bereidheid om hier zelf aan bij te dragen wat achter. Dit kan wellicht verklaard worden doordat sociale invloed niet bijzonder hoog te noemen is, zoals geïllustreerd door bijvoorbeeld relatief lage scores op schalen zoals onderlinge uitwisseling en onderling vertrouwen. Ook kunnen de relatief lage ervaren controle en de lage verantwoordelijkheid toegekend aan zichzelf en de community hierbij een rol spelen. In de motieven die mensen hebben om wél zelf bij te dragen zien we toch een duidelijke blijk van 'gezamenlijkheid'. Mensen geven aan mee te willen doen omdat iedereen een steentje bij moet dragen en geven vaak als voorwaarde aan dat samen met buurtgenoten te willen doen.

2.5.2. Verschillen tussen bewoners van een huur- en koopwoning

Bewoners van een huur- of koopwoning blijken op vele manieren (significant) van elkaar te verschillen. Mensen met een koopwoning voelen zich meer verbonden met de buurt, door er gemiddeld langer te wonen en vaker aan te geven er het liefst voor altijd te willen blijven wonen. Verschillen in sociale invloed geven aanleiding voor het ondersteunen van dit beeld: eigenaar-bewoners geven aan meer onderlinge uitwisseling te ervaren en meer mensen te kennen in de buurt (zij zijn vervolgens ook meer tevreden met de mate van contact), vergeleken met bewoners van een huurwoning. Ook blijken eigenaar-bewoners vaker lid te zijn van een vereniging in de buurt of deel te nemen aan activiteiten dan mensen met een huurwoning. Eigenaar-bewoners geven bijvoorbeeld vaker aan vrijwilliger te zijn bij een buurtvereniging (bijvoorbeeld de VvE). Daarnaast blijkt dat eigenaar-bewoners relatief vaker aangeven wél dan geen vertrouwen te hebben in de buurtbewoners bij het gezamenlijk oplossen van een probleem, en zij hebben ook vaker gehoord van/ zijn vaker op de hoogte van het initiatief Buurtwarmte Paddepoel dan mensen met een huurwoning. Kortom, eigenaar-bewoners scoren hoger op sociale invloed.

Wat betreft individuele factoren zijn er ook verschillen te zien. Eigenaar-bewoners vinden het significant belangrijker dan huurders om duurzame energie te bevorderen en minder aardgas te gebruiken in Nederland (attitude). Mensen met een koopwoning schrijven zichzelf daarnaast een grotere verantwoordelijkheid toe als het gaat om de verduurzaming van de buurt dan mensen met een huurwoning. Zij hebben ook relatief vaker dan mensen met een huurwoning al duurzame energiemaatregelen genomen en geven meer aan dit in de toekomst waarschijnlijk te vinden. Ook hebben mensen met een koopwoning meer het idee in staat te zijn om deze maatregelen te nemen (waargenomen controle) en hebben zij vaker het idee dat ze iets bij kunnen dragen aan verduurzaming van hun buurt dan bewoners van een huurwoning (locus of control). Dit beeld is in lijn met de waarneming dat vooral mensen met een sociale huurwoning en studenten geen of weinig beslissingen kunnen nemen om hun huis te verduurzamen, aangezien hun huis in handen is van bijvoorbeeld een woningcorporatie of vastgoedeigenaar. Ten slotte blijken bewoners van een koopwoning significant meer betrokken te zijn; ze zijn meer bereid om met buurtbewoners in gesprek te gaan en vinden het onderwerp duurzaamheid gemiddeld gezien interessanter dan bewoners van een huurwoning. Ook blijkt een sociale norm omtrent duurzaamheid en verduurzaming van de wijk meer te spelen voor eigenaar-bewoners dan voor huurders. Bewoners van een koopwoning hebben bijvoorbeeld vaker de indruk dan bewoners van een huurwoning dat mensen in de buurt duurzaamheid belangrijk vinden en denken meer dat hier verwachtingen over bestaan vanuit de andere buurtgenoten.

Deze verschillen leiden al met al tot een relatief eenduidig beeld waarbij eigenaar-bewoners meer sociale invloed en meer controle over het nemen van maatregelen ervaren dan huurders. Ook lijken zij het onderwerp verduurzaming belangrijker te vinden en hebben zij al vaker iets gedaan ter verduurzaming van hun huis. Op basis van deze resultaten lijkt er door eigenaar-bewoners beter aan de randvoorwaarden voor een gezamenlijk verduurzamingstraject te worden voldaan dan huurders. In de praktijk blijken eigenaar-bewoners echter geen gemakkelijke groep, vooral door de moeilijkheid om de vraag te bundelen en om financiële en praktische bezwaren weg te nemen. Voor huurders daarentegen liggen de uitdagingen op een ander vlak, waarbij motieven zoals een gebrek aan controle en het zien van mogelijkheden een rol spelen. We zien dus dat beide groepen van elkaar verschillen, en een andere aanpak vergen (zie hoofdstuk 4).

2.5.3. Verschillen tussen leeftijdsgroepen

Ook zijn binnen de steekproef verschillen tussen drie leeftijdsgroepen geanalyseerd. Er zijn drie categorieën onderscheiden: 'jongeren' (18-34 jaar), 'volwassenen' (35-59 jaar) en 'ouderen' (60-91 jaar). Er bleek onder andere voor verbondenheid een significant verschil; een groot gedeelte binnen de oudste groep wil het liefst voor altijd in Paddepoel blijven wonen, terwijl dit beeld voor jongeren andersom is. Er werd een significant verschil gevonden tussen de leeftijdsgroepen met betrekking tot onderlinge uitwisseling; de jongste groep ervaart dit significant minder dan de twee overige leeftijdsgroepen. Ook geeft de jongste groep vaker dan de andere twee groepen aan geen of weinig mensen in de buurt bij naam te kennen, terwijl de andere twee groepen vaak veel mensen uit de buurt bij naam kennen. Daarnaast wordt gezien dat men vaker lid is van een vereniging in de buurt of deelneemt aan activiteiten naarmate men 60+ is (in de oudste leeftijdscategorie is dit percentage 36%, tegenover 18% en 24% in de twee jongste leeftijdscategorieën). De categorie 'jongeren' scoort dus lager dan op sociale invloed dan hun oudere buurtgenoten, behalve voor onderling vertrouwen, waar geen significante verschillen tussen de leeftijdsgroepen werden gevonden.

Leeftijd speelt ook een rol bij een aantal individuele factoren, waaronder de veranderfase. Jongeren bevinden zich relatief minder vaak in de actiefase dan mensen in de andere twee leeftijdscategorieën. Ouderen hebben dus relatief vaker al duurzame maatregelen genomen, maar opvallend is ook te noemen dat een aanzienlijke groep van de 60+'ers zich in de laatste fase van verandering bevindt. Dit kan enerzijds te maken hebben met het feit dat ze al maatregelen hebben genomen, maar anderzijds speelt ook de hogere leeftijd hierbij juist een rol, doordat mensen het daardoor als minder de moeite waard vinden om hun huis te verduurzamen en hierin te investeren. Waargenomen controle verschilt daarnaast tussen de leeftijdsgroepen; mensen in de middelste leeftijdscategorie ervaren namelijk meer ervaren controle dan mensen in zowel de jongste als de oudste leeftijdscategorie. Dit kan ook verklaard worden door de eerdergenoemde motieven, zowel voor jongere als oudere bewoners spelen er bepaalde uitdagingen om het huis te verduurzamen. Bewoners uit de jongste leeftijdscategorie ervaren daarnaast minder een subjectieve norm ten aanzien van duurzaamheid dan de andere twee groepen.

Verantwoordelijkheid voor de verduurzaming van de buurt, de attitude (ten aanzien van het belang van het bevorderen van duurzame energie en het verminderen van het gebruik van aardgas) en de persoonlijke betrokkenheid verschilde niet significant tussen de drie leeftijdsgroepen.

Ten slotte speelt leeftijd een belangrijke rol bij het beeld of mensen willen helpen bij het verduurzamen van de buurt. Onder de 60+'ers is het percentage neezeggere aanzienlijk en verschilt ook significant ten opzichte van de twee andere groepen. Een groot deel van de jongste groep bewoners geeft aan misschien mee te willen helpen, wat suggereert dat hier kansen liggen voor initiatieven om deze groep meer te betrekken bij plannen om de wijk te verduurzamen. De groep jongeren lijkt echter minder betrokken bij het initiatief. Het kennen van het initiatief Buurtwarmte Paddepoel kent namelijk significante verschillen tussen leeftijdsgroepen: vooral de jongste groep geeft relatief vaak aan het initiatief niet te kennen vergeleken met de overige twee leeftijdsgroepen, terwijl er relatief meer mensen van 60 jaar of ouder aangeven op de hoogte te zijn van het initiatief Buurtwarmte.

2.5.4. Verschillen tussen geografische clusters

Voor een selectie van sociale factoren zijn de verschillen tussen vijf geografische clusters bekeken. Er waren drie clusters met alleen grondgebonden woningen (Grondgebonden Oost, Grondgebonden Zuid en 9 stempels) en twee clusters met appartementen (Portiekwoningen en Flats). Voor het cluster met flatwoningen is de respons niet voldoende om betrouwbare conclusies uit te trekken. We hebben deze wel geanalyseerd, maar de resultaten dienen met voorzichtigheid bekeken te worden.

Ten eerste hebben we gekeken naar het verschil tussen het 9 stempel gebied, waar het project Buurtwarmte zich tot nu het meeste op heeft gericht, en de rest van de wijk. We zien hiertussen een aantal significante verschillen. Het project is in de 9 stempels beter bekend dan in de andere clusters. De activiteiten om bewoners in dit gebied te informeren over het project lijkt dus effect te hebben gehad. Wat betreft de overige factoren is het 9 stempelgebied vergelijkbaar met Grondgebonden Oost. We zien hiertussen weinig tot geen significante verschillen, behalve dat onderlinge uitwisseling in Grondgebonden Oost hoger is dan in de overige clusters. Grondgebonden Oost scoort op de meeste factoren net wat hoger dan het stempelgebied.

Ten tweede hebben we gekeken naar de verschillen tussen de clusters onderling. In het algemeen zien we een verschil tussen grondgebonden woningen (stempels, Grondgebonden Zuid en Grondgebonden Oost) en gestapelde woningen (Portiekwoningen en Flats). In de grondgebonden woningen is de sociale invloed (onderlinge uitwisseling, sociaal netwerk, onderling vertrouwen) over het algemeen hoger dan in de gestapelde woningen. Tussen de clusters met grondgebonden woningen zien we ook verschillen. Met name het cluster Grondgebonden Zuid scoort op een aantal factoren duidelijk lager dan de andere twee, terwijl het cluster Grondgebonden Oost, op veel factoren het hoogst scoort. Vooral onderlinge uitwisseling, vertrouwen en stages of change zijn significant hoger dan in de andere clusters. Als we de clusters Stempels en Grondgebonden Oost vergelijken met de overige clusters (Grondgebonden Zuid, Portiekwoningen en Flats) zijn er wel enige significante verschillen te zien, en dan met name voor eigen verantwoordelijkheid, onderlinge uitwisseling, sociaal netwerk, persoonlijke betrokkenheid en stages of change. Deze verschillen zijn echter klein en alleen op sommige factoren significant te noemen.

40

Het aandeel koopwoningen, particuliere huurwoningen en sociale huurwoningen lijkt een rol te spelen in de verschillen tussen de clusters. De hoge score in Grondgebonden Oost, met bijna alleen maar koopwoningen, correspondeert met het beeld van koopwoningen. De verhouding huur/koop in de clusters 9 Stempels en Grondgebonden Zuid is vergelijkbaar. In het stempelgebied zijn er echter meer particuliere huurwoningen dan sociale huurwoningen. Grondgebonden Zuid, met veel sociale huurwoningen, lijkt op sommige punten op de portiek- en flatclusters, waar ook veel sociale huurwoningen zijn. Er lijken dus overeenkomsten te zijn tussen clusters met veel sociale huurwoningen (Grondgebonden Zuid, Portiekwoningen, Flats). Er zijn daarnaast vooral veel overeenkomsten tussen Flats en Grondgebonden Zuid, die samen het laagst scoren voor stages of change, actiebereidheid, persoonlijke betrokkenheid, eigen verantwoordelijkheid en locus of control. Grondgebonden Zuid, waar veel sociale huurwoningen zijn, laat de laagste resultaten zien voor een aantal belangrijke factoren: eigen verantwoordelijkheid, verantwoordelijkheid van de buurt, persoonlijke betrokkenheid en mee willen helpen. Deze factoren zijn significant lager dan in de andere clusters. Wat betreft collectieve aspecten, met name sociaal netwerk, onderlinge uitwisseling en verbondenheid, scoren juist Portiekwoningen het laagst, en dit verschil is ook grotendeels significant met de andere clusters. Hoewel het percentage sociale huurwoningen in Flats hoger ligt, scoren Portiekwoningen op deze factoren lager dan in de Flats. Mensen in Flats kennen dus meer mensen en doen ook vaker wat voor elkaar dan in de Portiekwoningen, en dit verschil is niet te verklaren door het aandeel sociale huurwoningen.

De verschillen tussen de clusters met gestapelde woningen (Flats en Portiekwoningen) zijn voor een groot deel te verklaren door de leeftijdsgroepen in de vergelijking mee te nemen. Jonge mensen ervaren minder onderlinge uitwisseling en hebben een kleiner sociaal netwerk. Dit beeld zien we terug in Portiekwoningen, waar veel jonge mensen wonen. Tegelijkertijd scoren Portiekwoningen redelijk goed op individuele factoren zoals eigen verantwoordelijkheid, persoonlijke betrokkenheid en mee willen helpen. Ook dit correspondeert met het beeld van jongere leeftijdsgroepen. In Flats wonen veel oudere mensen, die aangeven het liefst voor altijd willen blijven wonen (verbondenheid hoog), ten opzichte van Portiekwoningen waar veel jonge mensen wonen die

zichzelf binnen afzienbare tijd weer zien verhuizen (verbondenheid laag). Attitude, stages of change, locus of control, waargenomen controle en actiebereidheid is in Flats het laagst: veel oudere mensen geven aan zich door hun leeftijd niet in staat te achten om bij te dragen aan de verduurzaming en de opgave liever over te laten aan de volgende generatie.

3. Interviews

wijkstakeholders: samenvatting

Er zijn twee interviews gehouden met wijkstakeholders om de resultaten uit het onderzoek te toetsen. De eerste geïnterviewde (tussen 34-59 jaar oud) is als bewoner actief betrokken bij de initiatiefgroep rondom het warmtenet en de tweede geïnterviewde (60+) woont al vele jaren in het 9 stempelgebied en kent de wijk daardoor goed. In de interviews hebben we een selectie van resultaten van het onderzoek voorgelegd aan de hand van zes thema's: stakeholders, historische context, betrokken groepen, motivaties om mee te doen, attitude tegenover duurzaamheid en sociale cohesie in de wijk. Hierbij waren we er vooral geïnteresseerd of de resultaten herkend werden door de wijkstakeholders of dat we bepaalde aspecten nog niet helemaal goed hebben kunnen meten in de vragenlijst. In het interview is een selectie van resultaten aan de geïnterviewden voorgelegd, waarna werd gevraagd of ze de resultaten herkenden en konden verklaren. Deze vragen zijn -ook tijdens het interview- geclusterd in onderstaande vijf onderwerpen. Een aantal zaken is interessant om hier te vermelden, omdat het een kader biedt en context geeft aan de kwantitatieve resultaten.

42

3.1. Stakeholders

In de vragenlijst worden enkele vragen gesteld met betrekking tot de rol van stakeholders bij het project Buurtwarmte Paddepoel. Zo is er gevraagd naar de verantwoordelijkheid voor het verduurzamen van de wijk die mensen toedichten aan energiebedrijven, lokale bedrijven en instellingen, en overheden. Ook is er gevraagd naar het vertrouwen in de gemeente bij het oplossen van een probleem. We hebben de geïnterviewden gevraagd wat de rol van andere stakeholders, en dan met name de gemeente, was bij het project. Dit kan de antwoorden op de vragen over vertrouwen en verantwoordelijkheid beïnvloeden. De geïnterviewden geven beiden aan dat het vooral het buurtinitiatief (Buurtwarmte/Paddepoel Energiek) is geweest dat met bewoners heeft gecommuniceerd over het project. De gemeente heeft 'op eigen houtje' een proeftuinaanvraag gedaan. De proeftuin gaat ook over een ander gebied dan de 9 stempels en betreft een deel van de naastgelegen wijk Selwerd. De afstemming tussen het wijkinitiatief en de gemeente wordt als gebrekkig bestempeld. Er is geen publiekscampagne geweest vanuit de gemeente voor de proeftuin, ook is het project is nooit als proeftuin door de gemeente gepromoot. Wel is er aan het begin een persbericht geweest. Doordat het directe contact tussen de gemeente en de bewoners tot nu toe beperkt is, zo blijkt uit de interviews, verwachten we niet dat de resultaten hier erg door beïnvloed zijn. Eén van de geïnterviewden noemt wel dat er bij sommige bewoners kritiek wordt geuit omdat burgers soms te laat betrokken raken bij projecten.

3.2. Historische context

De wijk is over de jaren heen behoorlijk veranderd, waarbij ook problemen zijn ontstaan. Vroeger was Paddepoel Noord een wijk met jonge gezinnen, maar nu woont er van alles en nog wat. Eén geïnterviewde geeft aan dat mensen vertellen dat Paddepoel vroeger een heel leuke wijk was, met speelplekken en een schooltje. 'Nu sturen mensen uit de nieuwbouw hun kinderen naar de school in Reitdiep. Er is wel een school in de wijk, maar dat is een zwarte school geworden, met vooral mensen uit de wijk'. De geïnterviewde vertelt ook dat oudere mensen die al lang in de wijk wonen, zich zorgen maken om achteruitgang van de wijk. Het toenemend aantal studenten in de wijk geeft problemen zoals geluidsoverlast en verloedering. In het deel van de wijk dat wij aanduiden als 'Grondgebonden Zuid' schijnen ook problemen rond criminaliteit te spelen. Deze zaken komen inderdaad ook in de vragenlijst naar voren bij de vraag welke problemen respondenten zien in de

wijk. Volgens één geïnterviewde komt dat door verkeerd uitgevoerde wijkvernieuwing: 'De sociale huurwoningen hebben niet geprofiteerd van het geld dat in wijk gepompt werd. Er zijn geen sportschool, basketbalveldjes e.d. gekomen voor jongeren, maar nieuwbouwwoningen'. Interessant om te zien is dat de sociaal-fysieke infrastructuur een rol blijkt te spelen bij zowel de problemen in de wijk als de sociale cohesie. Doordat er te weinig voorzieningen zijn voor jongeren, trekken zij uit de wijk. Eén geïnterviewde geeft aan dat 'als ik op straat of bij de winkels ofzo ben, dan zie ik toch wel veel oudere mensen die zich op straat bewegen, zeg maar. De studenten gaan de wijk uit. Die gaan naar Domino's misschien, maar verder hebben ze er niet zoveel te zoeken. Het enige restaurant in Paddepoel gaat om 6 uur dicht, dus er zijn geen leuke cafés enzo.' Volgens een van de geïnterviewden zijn er maar weinig succesvolle activiteiten in de wijk. De activiteiten die door respondenten worden genoemd, zijn volgens een geïnterviewde vooral door Paddepoel Energiek en/of Buurtwarmte georganiseerd, behalve de kinderwerkplaats (door buurtvereniging) en de opruimactie (door de kerk). Uit de resultaten blijkt inderdaad dat er een groot gedeelte van de wijk (zo'n 60%) geen gezamenlijke activiteit op kan noemen en dat er weinig verschillende activiteiten genoemd worden.

3.3. Betrokken groepen

Ten eerste valt op dat het inkomen en opleidingsniveau in de wijk hoger ligt dan gemiddeld. Deels is dit te wijten aan het feit dat de vragenlijst vooral in de buurten met grondgebonden woningen is uitgezet. Volgens één van de geïnterviewden wordt het relatief hoge inkomen vooral beïnvloedt door de nieuwbouwhuizen (die overigens maar heel beperkt zijn opgenomen in de steekproef). Verder geeft zij aan dat het hoge opleidingsniveau waarschijnlijk wel klopt. Er is een grote groep studenten, maar ook een groep oudere mensen (middle class, gepensioneerde leraren, oud-hoogleraren e.d.) die hoger zijn opgeleid. Verder noemt zij nog dat mensen met een hoger inkomen en opleidingsniveau de vragenlijst ook eerder invullen, waardoor een wat vertekend beeld kan ontstaan.

Ten tweede valt op dat vooral oudere mensen betrokken zijn bij Buurtwarmte. De meest actieve bewoners in de wijk zijn 65-plussers. Uit de vragenlijst blijkt dat hoe ouder mensen zijn, hoe meer bekend ze zijn met het initiatief Buurtwarmte. De geïnterviewden geven aan dat het vooral oudere mensen zijn die binding met de wijk hebben en zich verantwoordelijk voelen voor hun leefomgeving, omdat ze er al als dertigers zijn komen wonen. Volgens de geïnterviewden is er een aantal groepen nog niet goed bereikt. Zo wordt de lagere inkomensgroep genoemd: 'Mensen die geen geld hebben, bereik je niet. Die komen niet op het spreekuur of de feestjes. Die zitten ook in andere kringen dan die van bestuurtjes en wijkverenigingen enzo'. Ook sociale huurders blijkt een lastige groep: 'En bij sociale huur zijn er ook mensen, en terecht, die zeggen: ik kan toch niks doen, de verhuurder beslist. Het maakt toch niet uit wat ik doe. En als ze niet willen (Nijensteek of Huismeester), wat zal ik dan'. Uit de resultaten blijkt inderdaad dat de waargenomen controle onder huurders significant lager is dan onder kopers. Vooral onder bewoners met een sociale huurwoning is de waargenomen controle laag.

Jonge mensen zijn ook nog niet echt bereikt, maar dit lijkt meer een bewuste keuze geweest te zijn. Zo vertelt één geïnterviewde dat er 'op gegeven moment in de Plutozaal veel jonge mensen, en ook veel buitenlandse, inclusief Extinction Rebellion, zaten. Mijn idee is dat we met beetje inspanning die groep jonge mensen wel konden betrekken. Anderen vonden dat niet nodig; zij zijn toch geen eigenaren, dus geen beslissers. Dus die hebben we achterwege gelaten.' Ook sluit de manier van benaderen wellicht nog niet aan bij de jongere leeftijdsgroepen: 'Studenten kunnen we moeilijk bereiken omdat zij andere kanalen gebruiken dan die wij gebruikten of kenden. En jonge mensen met kinderen; als je dan iets organiseert in avond; geen tijd, zijn blij als ze om kwart over 8 op de bank kunnen.'

3.4. Motivaties en attitude

In de vragenlijst valt de hoge waardering op de attitudevragen op. Mensen vinden het bevorderen van duurzame energie en het verminderen van het gebruik van aardgas over het algemeen (erg) belangrijk. Dit wordt door beide geïnterviewden wel beaamd. Eén van de geïnterviewden zegt dat ze denkt dat 'de meeste mensen wel voor (de energietransitie) zijn, en weten dat er wat moet gebeuren, maar ze weten vaak niet hoe'. Dit laatste aspect wordt gemeten met waargenomen controle, die redelijk gemiddeld is voor de wijk. Wat betreft motieven, wordt door de vele senioren die de wijk rijk is vaak genoemd dat men er maar liever niet meer aan begint: 'Ik straks toch dood, ik ga er niet aan beginnen'. Dit kan met recht een risico vormen, omdat er steeds

meer ouderen in de wijk komen, vooral in de flats met lift, maar ook in de grondgebonden woningen wonen ouderen. Eén geïnterviewde noemt dat sommige mensen mee willen doe vanwege het sociale aspect (gezelligheid opzoeken) of om het imago van de wijk, die regelmatig negatief in het nieuws komt, een positieve draai te geven. Dit laatste argument zien we overigens niet terug in de resultaten, het feit dat mensen samen met buurtgenoten willen optrekken wel.

3.5. Sociale cohesie

Eén van de geïnterviewden schat de sociale cohesie hoog in, de andere geïnterviewde juist laag. De geïnterviewde die de sociale cohesie in de wijk laag inschat denkt dat dit komt doordat de wijk erg versnipperd is. Ze denkt ook dat het vertrouwen onder buurtbewoners niet groot is: 'als je elkaar niet kent, en dat is dus vaak zo, en er manifesteert zich niet zoveel actie, of mensen die voortouw nemen of laten zien wat er allemaal kan, dan denk je ook niet; oh die gaat allemaal problemen oplossen. En wijkraad, die kent niet iedereen, en wat wij hebben gedaan is niet zichtbaar geweest. Individuele figuren waarin vertrouwen is, zijn er natuurlijk wel, maar over algemeen denk ik dat het vertrouwen laag is'. De geïnterviewde die de sociale cohesie in de wijk hoog inschat, geeft aan dat dit vooral voor het 9 stempelgebied geldt. Bewoners geven in de vragenlijst aan dat ze 'heel soms' wat voor elkaar doen. Zij ervaart dit hoger in haar buurt. Dit blijkt ook uit de resultaten, in de stempels is de onderlinge uitwisseling significant hoger dan in Grondgebonden Zuid en Portiekwoningen.

Ook over het bespreken van duurzaamheid zijn er verschillende visies. De ene geïnterviewde geeft aan wel de indruk en het gevoel te hebben dat mensen met het thema bezig zijn en dat duurzaamheid besproken wordt, bijvoorbeeld tijdens de burendag. De andere geïnterviewde geeft aan dat ze niet denkt dat mensen elkaar veel over duurzaamheid spreken in de wijk, maar dat ze wel denkt dat mensen elkaar beïnvloeden. Beiden geïnterviewden geven overigens aan dat buurtbewoners elkaar beïnvloeden. Eén geïnterviewde zegt: 'Mensen zeiden: als mijn buurman het doet, dan doe ik ook mee. Wat vaak vergeten wordt in acties, is dat mensen het eng vinden. Hoogopgeleiden halen hun informatie van internet bijv., en die raken verstrikt en zeggen 'houd maar op'. Laagopgeleiden, als ze al geld hebben en iets willen doen, kijken naar andere mensen/voorbeeldmensen die het al aangedurfd hebben. Ze luisteren volgens mij heel erg naar het sociale netwerk'. Uit de resultaten van de vragenlijst bleek echter een gemiddeld lage subjectieve norm, maar de manier waarop dit is gemeten representeert niet geheel de mate waarin mensen kijken naar wat anderen hebben gedaan.

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1. Algemene conclusies

In totaal zijn 324 mensen ondervraagd over hoe zij tegen onderwerpen als duurzaamheid, de energietransitie en de eigen buurt aankijken. Verschillende sociale factoren zijn hiermee binnen de wijk Paddepoel Noord in kaart gebracht, waardoor een sociaal profiel van de wijk kan worden opgesteld. De informatie die hiermee naar boven komt kan bijdragen aan een gezamenlijke wijkaanpak. De sociale factoren die in dit onderzoek in kaart zijn gebracht, zijn gegroepeerd in vijf kernconstructen: demografische factoren, individuele factoren, sociale invloed, sociaalhistorische context en participatie. Aan de hand van deze kernconstructen kan het sociaal profiel van de wijk worden beschreven.

De wijk Paddepoel laat zich *demografisch* typeren door relatief veel jongeren en relatief veel ouderen in vergelijking met het landelijk gemiddelde, de verdeling is daarmee atypisch. Het gemiddelde inkomen ligt boven modaal en een bovengemiddeld aantal mensen heeft gestudeerd in het hoger onderwijs (vooral het aantal universiteit opgeleide mensen is hoog). De sociaaleconomische status is daarmee relatief hoog. Er is echter ook een groep bewoners in sociale huurwoningen die een lagere sociaaleconomische status heeft. Een groot deel van de bewoners werkt in de publieke sector: bij de overheid, in het onderwijs of in de zorg. Slechts een klein deel van de bewoners is zzp'er. De meeste mensen werken in een betaalde baan, het aantal mensen dat aangeeft werkeloos te zijn is laag. In z'n geheel laat de wijk zich typeren door verschillende sociale groepen.

Wat betreft *sociale invloed* zien we verschillende groepen binnen de wijk; er is een groep mensen, die hoofdzakelijk uit huurders, jonge mensen en studenten bestaat, die weinig sociale invloed ervaart, maar er is ook een groep met onder andere oudere mensen en eigenaar-bewoners, die juist veel sociale invloed ervaart. De eerste groep, die weinig sociale invloed ervaart, geeft aan kort in de buurt te (willen blijven) wonen en weinig mensen te kennen. De tweede groep geeft aan er langer te (willen blijven) wonen, en veel mensen in de buurt bij naam te kennen. Oudere mensen en eigenaar-bewoners zijn eveneens vaker lid van een vereniging, hebben vaker vertrouwen in buurtgenoten en ervaren meer onderlinge uitwisseling dan jongeren en huurders. De groepsverschillen leiden overigens ook tot verschillen tussen clusters. In het cluster Grondgebonden Oost, met bijna alleen maar koopwoningen wordt bijvoorbeeld hoger gescoord op verbondenheid, onderlinge uitwisseling en sociaal netwerk dan in de andere clusters. In het cluster Portiekwoningen, waar vooral jonge mensen wonen, wordt juist minder verbondenheid en onderlinge uitwisseling ervaren, en hebben bewoners een kleiner sociaal netwerk. Ten slotte kennen mensen in Flats, waar veel oudere mensen wonen, meer buurtgenoten, ervaren zij meer verbondenheid met de buurt en doen vaker wat voor elkaar.

Voor de *individuele factoren* geldt eenzelfde beeld als voor sociale invloed, waarbij verschillende groepen te onderscheiden zijn. Dit is bijvoorbeeld terug te zien bij de attitude ten aanzien van de energietransitie. Er is een grote groep mensen die hoog scoort (belangrijk tot heel belangrijk), over het algemeen lijken mensen in Paddepoel duurzaamheid dus belangrijk te vinden. Er is echter ook een groep mensen is die duurzame energie niet belangrijk vindt. Deze laatste groep is opvallend veel groter dan in het landelijke onderzoek (Motivation, 2016). Hieruit blijkt dat niet alleen de groep respondenten die het meest positief heeft geantwoord in Paddepoel groter is, maar ook de groep respondenten die negatief tegenover de energietransitie staat is aanzienlijk groter. Wat betreft de overige factoren lijken vooral de subjectieve norm en de verantwoordelijkheid die wordt toegeschreven aan de community (buurtgenoten, ikzelf) laag te zijn. Op de overige constructen wordt redelijk op het midden van de schaal gescoord. Ook voor individuele factoren zien we verschillen tussen bewoners van

huur- en koopwoningen. Bewoners van een koopwoning lijken meer aan de voorwaarden te voldoen om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van de wijk dan bewoners van een huurwoning. Kopers schrijven zichzelf een relatief hoge eigen verantwoordelijkheid toe, voelen zich meer betrokken bij het onderwerp, ervaren meer controle op het nemen van maatregelen en hebben vaker dan mensen met een huurwoning al eerder maatregelen genomen. Deze groepsverschillen vertalen zich ook naar verschillen tussen clusters; in Flats en Grondgebonden Zuid, waar veel sociale huurwoningen zijn, wordt laag gescoord op factoren zoals veranderfase en eigen verantwoordelijkheid. Wat betreft leeftijdsgroepen is er een verschil tussen bewoners die hoog scoren op individuele factoren en bewoners die laag scoren. Vooral de laagste leeftijdscategorie (tot 35 jaar) en de hoogste leeftijdscategorieën (ouder dan 60 jaar) laten minder controle op het nemen van maatregelen zien vergeleken met mensen in de middelste leeftijdscategorieën. Opvallend is ook te noemen dat een aanzienlijke groep van de 60+'ers zich in de precontemplatie fase (fase 4) van verandering bevindt. Dit kan enerzijds te maken hebben met het feit dat ze al maatregelen hebben genomen, maar anderzijds speelt ook de hogere leeftijd hierbij juist een rol. Veel oudere mensen geven aan zich door hun leeftijd niet in staat te achten om bij te dragen aan de verduurzaming en de opgave liever over te laten aan de volgende generatie.

De *sociaalhistorische context* beschrijft wat er de afgelopen jaren in een wijk is voorgevallen dat van invloed kan zijn op een nieuw project. Wat betreft institutioneel vertrouwen (vertrouwen in de gemeente) nemen we niet per se problemen waar. Bewoners hebben niet significant meer vertrouwen in buurtgenoten dan in de gemeente of andersom. Voor beide schalen geldt dat het vertrouwen niet bijzonder hoog is, rond de 60% van de respondenten zegt vertrouwen te hebben. Eerdere successen kunnen een indicatie geven van de organisatiekracht in de wijk. Het lijkt erop dat er de afgelopen jaren het een en ander is georganiseerd in de buurt. De variatie in de genoemde activiteiten is echter niet groot en de meeste mensen kunnen geen gezamenlijke activiteit opnoemen. Wat de sociaal-fysieke infrastructuur betreft, de plekken waar buurtgenoten elkaar treffen, neemt het winkelcentrum een belangrijke plek in. Wat ontbreekt in de wijk zijn sportveldjes en dergelijke, waar vooral veel jonge bewoners elkaar treffen.

46

Hoewel uit bovenstaande resultaten enkele positieve aanknopingspunten blijken voor een gezamenlijke wijkaanpak, blijft de bereidheid om zelf bij te dragen aan het verduurzamen van de buurt wat achterliggen. De grootste groep mensen geeft namelijk aan niet mee te willen helpen. Als mensen die wel willen bijdragen een toelichting geven, dan zien we een duidelijke blijk van 'gezamenlijkheid'. Mensen geven bijvoorbeeld aan mee te willen doen omdat iedereen een steentje bij moet dragen en geven vaak als voorwaarde aan dat samen met buurtgenoten te willen doen. Ook als er hoger wordt gescoord op de individuele factoren, met name door kopers, wordt er niet vaker aangegeven mee te willen helpen bij de verduurzaming van de buurt. Het is daarom van belang meer inzicht te krijgen in de voorwaarden en belemmeringen in deze groep bij concrete maatregelen. De vraag over meehelpen heeft in deze vragenlijst betrekking op de verduurzaming van de buurt in het algemeen. De bereidheid kan toe- of afnemen naar mate de maatregelen ten aanzien van de verduurzaming concreter worden. Ook leeftijd is van belang; oudere mensen geven relatief vaak aan niet mee te willen helpen, terwijl een groot deel van de jongeren aangeeft misschien mee te willen helpen. Dit suggereert dat er kansen liggen om deze groep meer te betrekken bij initiatieven om de wijk te verduurzamen. Het zou daarbij ook kunnen helpen om huurders en bewoners van buiten het 9-stempelgebied bij de plannen te betrekken, aangezien zij minder op de hoogte bleken te zijn van het initiatief Buurtwarmte Paddepoel. De activiteiten om bewoners in het 9-stempel gebied te informeren over het project lijken dus effect te hebben gehad.

4.2. Aanbevelingen voor de wijkaanpak

Aanbeveling 1: betrek meer jongeren en ouderen

Bij een succesvolle wijkaanpak is het belangrijk dat iedereen meekomt. Door de keuze van toegepaste instrumenten voor bewonersparticipatie- en communicatie kunnen bepaalde groepen meer zijn aangesproken dan andere. Op basis van de vragenlijst en de interviews kunnen we concluderen dat nog niet alle groepen zijn bereikt. In de wijk wonen bijvoorbeeld veel jongeren (tot 35 jaar), die eigenlijk nog niet erg betrokken zijn bij de activiteiten van Buurtwarmte Paddepoel, zij kennen het initiatief bijvoorbeeld minder goed dan oudere bewoners. De groep jongeren wordt als minder belangrijk gezien omdat zij vooral huren, en er is daarom

bewust weinig aandacht naar uitgegaan. Jongeren zijn daarentegen eerder geneigd zich persoonlijk betrokken te voelen en mee te willen helpen. Naar mate men ouder wordt neemt die bereidheid af. Het is dus zeker niet zo dat jongeren wat dat betreft een lastige groep vormen. Een groot deel van de jongste groep bewoners geeft aan misschien mee te willen helpen, wat suggereert dat hier kansen liggen om deze groep meer te betrekken bij initiatieven om de wijk te verduurzamen. Hier zou de aandacht zich in eerste instantie moeten richten op het verbeteren van de onderlinge contacten, zodat de juiste kanalen er zijn om deze groep effectief te kunnen betrekken bij het project. Het is daarnaast belangrijk om oudere mensen te proberen te betrekken bij het onderwerp duurzaamheid en de energietransitie, vooral omdat ouderen een lage bereidheid en betrokkenheid tonen. Er ligt een kans om deze twee groepen met elkaar in contact te brengen zodat ze van elkaar kunnen leren, waarbij ouderen bijvoorbeeld hun kennis over de buurt kunnen delen, terwijl jongeren het belang van verduurzaming voor de verdere generaties kunnen benadrukken. Het samenbrengen van deze groepen heeft tevens een sociaal-maatschappelijke functie. De energietransitie kan zo een onderwerp zijn waarover groepen mensen met elkaar in gesprek gaan en waardoor meer eenheid binnen een wijk kan worden gecreëerd.

Aanbeveling 2: betrek etnische groepen beter

In de wijk wonen betrekkelijk veel mensen met verschillende etnische achtergronden. Vele van hen zijn nog niet bij het initiatief betrokken zijn. In dit onderzoek is niet gevraagd naar etniciteit, verdere conclusies kunnen we daar niet uit trekken. Dit kan gezien worden als beperking van het huidige onderzoek, en in vervolgonderzoek is deze vraag inmiddels toegevoegd aan de vragenlijst. Hierbij kan echter worden aanbevolen om deze groep meer te betrekken bij het initiatief, aangezien zij ook een belangrijke groep in de wijk vormen. Deze betrokkenheid kan bijvoorbeeld worden gestimuleerd door contact met deze groep te maken op natuurlijke ontmoetingsplekken en ze in contact te brengen met andere groepen uit de wijk, om met elkaar het onderwerp te verkennen.

Aanbeveling 3: betrek huurders en verhuurders bij het initiatief

De verschillen in resultaten tussen eigenaar-bewoners en huurders geven inzicht in de specifieke uitdagingen van het meekrijgen van beide groepen. Zo kan voor huurders een rol spelen dat zij weinig controle ervaren over te nemen maatregelen, terwijl voor kopers de hoge kosten en 'het gedoe' van een verduurzamingstraject motieven kunnen zijn om niet mee te willen helpen. Dit onderzoek biedt een eerste indicatie van de motieven, maar het is aan te bevelen om met beide groepen in gesprek te gaan over de voorwaarden waaronder ze al dan niet willen participeren. Kopers blijken echter beter bij het initiatief aangehaakt dan huurders, en uit de interviews blijkt dat huurders bewust niet betrokken zijn. Omdat er veel gespikkeld bezit is in de wijk, met huuren koopwoningen door elkaar, is het ook belangrijk om huurders voldoende aan te laten sluiten bij het project. Zij zijn dan weliswaar geen beslissers, maar voor het vergroten van draagvlak voor het project is deze groep wel degelijk belangrijk. Bij een warmtenet is het essentieel om voldoende aansluitingen te realiseren om de business case rond te krijgen. Om binnen de gemeente tot een positief (financieel) besluit over het project te komen, is de participatiegraad daarom van belang. In buurten met een mix tussen koop en huur (o.a. 9 Stempels), draagt het realiseren van aansluitingen onder huurwoningen bij aan het verhogen van de participatiegraad. In de aanpak zal aandacht besteed moeten worden aan het communiceren van wat huurders zelf zouden kunnen doen. Daarnaast is het aan te bevelen om woningcorporaties en andere verhuurders bij het project te betrekken en met hen in gesprek te gaan over de rol die zij hierin kunnen spelen. Vastgoedeigenaren zullen eerder geneigd zijn te participeren wanneer ze hun huurders makkelijk mee kunnen krijgen. Het informeren en betrekken van huurders zou (mede) door de projectgroep kunnen worden gedaan en heeft dan meer het karakter van een gezamenlijk project dan wanneer dit aan de woningcorporaties overgelaten wordt.

Aanbeveling 4: neem de potentie van participatie in buurten mee in de afbakening van het projectgebied

Bij het ontwikkelen van een groot project, in dit geval een warmtenet, moeten keuzes gemaakt worden in de afbakening van het projectgebied. Daarbij kan de verwachte participatie mede een rol spelen. Om de kans op succes zoveel mogelijk te vergroten is het aan te bevelen om vooral in te zetten op de gebieden die de meeste potentie voor participatie bieden. Als we persoonlijke betrokkenheid, bereidheid om mee te helpen en de bekendheid van het initiatief als indicatoren nemen voor het potentieel voor collectieve acties, valt er wat te zeggen over de potentie in verschillende buurten. Grondgebonden Zuid scoort het laagste op deze factoren, terwijl er in Grondgebonden Oost op basis van een hoge score op deze factoren de meeste participatie wordt

verwacht. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat de verschillen in de bereidheid om mee te helpen marginaal zijn, en er zoals eerder gesuggereerd is goed moet worden gekeken naar de motieven in de verschillende groepen om mee te doen.

Aanbeveling 5: overschat de mogelijkheden voor het inzetten van sociaal kapitaal niet

Voor het 9 stempelgebied, het gebied waar het project Buurtwarmte zich tot nu toe vooral op gericht heeft, is een belangrijk aandachtspunt dat de grootste groep mensen aangeeft niet mee te willen helpen om de wijk te verduurzamen. Acties in de 9 stempels hebben effect gehad, wat blijkt uit het feit dat meer mensen het initiatief hier kennen, maar dit vertaalt zich niet direct in een grote(re) bereidheid om mee te helpen. Eerdere initiatieven kunnen ook een goede aanwijzing zijn voor het succes van nieuwe buurtinitiatieven. Er worden diverse initiatieven door respondenten genoemd, maar het valt op dat een grote groep (ca. 60%) geen gezamenlijke activiteit weet op te noemen. Verder valt op dat er weinig ondernemers (zzp'ers) in de wijk zijn. Het aandeel zelfstandig ondernemers kan een indicatie zijn voor organisatiekracht in een wijk. Ook is er maar een kleine groep Paddepoelers actief bij een vereniging (ca. 25%). De voorgenoemde aspecten geven de indruk dat de organisatiekracht in de wijk niet bijzonder groot is. Bij het opzetten van een eventuele buurtcoöperatie verdient het aanbeveling om hier rekening mee te houden en goed te onderzoeken hoe groot en draagkrachtig de groep mensen is die zich actief bezig wil houden met de buurtcoöperatie, en welke capaciteiten er in deze groep aanwezig zijn. Na het onderzoeken hiervan zou eventueel kunnen worden besloten om voor een participatievorm te kiezen die beter bij de wijk en de fase van het project past. Daarnaast is het van belang dat de kerngroep een goede afspiegeling vormt van de wijk om de bewoners in de breedte goed te kunnen vertegenwoordigen: jongeren en ouderen, mensen van een Nederlandse en niet-Nederlandse afkomst, hoogopgeleiden en laagopgeleiden, eigenaar-bewoners en huurders en bewoners uit verschillende delen van de wijk.

4.3. Aanbevelingen voor vergelijkend onderzoek tussen wijken

48

Dit onderzoek heeft inzicht gegeven in de sterke en zwakke aspecten van de wijk Paddepoel. Van sommige factoren is direct te zeggen of die hoog of laag zijn, bijvoorbeeld inkomen en opleidingsniveau die vergeleken kunnen worden met landelijke gegevens, of attitude en verantwoordelijkheid die afgezet kunnen worden tegen het onderzoek van Motivaction (2016). Voor andere factoren is minder duidelijk of de score nu echt hoog of laag is, omdat een referentiekader ontbreekt. Zo wordt in dit onderzoek bijvoorbeeld een lage subjectieve norm gemeten, maar het is onduidelijk of dit in andere wijken (veel) hoger is. Door ditzelfde onderzoek ook in andere wijken uit te voeren, en de resultaten met elkaar te vergelijken, kan meer inzicht worden verkregen in waar echte verschillen zitten tussen wijken en hoe die te verklaren zijn (door bijvoorbeeld naar correlaties te kijken). Een vergelijkend onderzoek tussen meerdere wijken levert waardevolle inzichten op voor de wijkgerichte energietransitie, omdat de gemeten sociale factoren in relatie tot de mate van succesvolle participatie in die wijken een voorspellende waarde kunnen hebben voor nieuwe wijken.

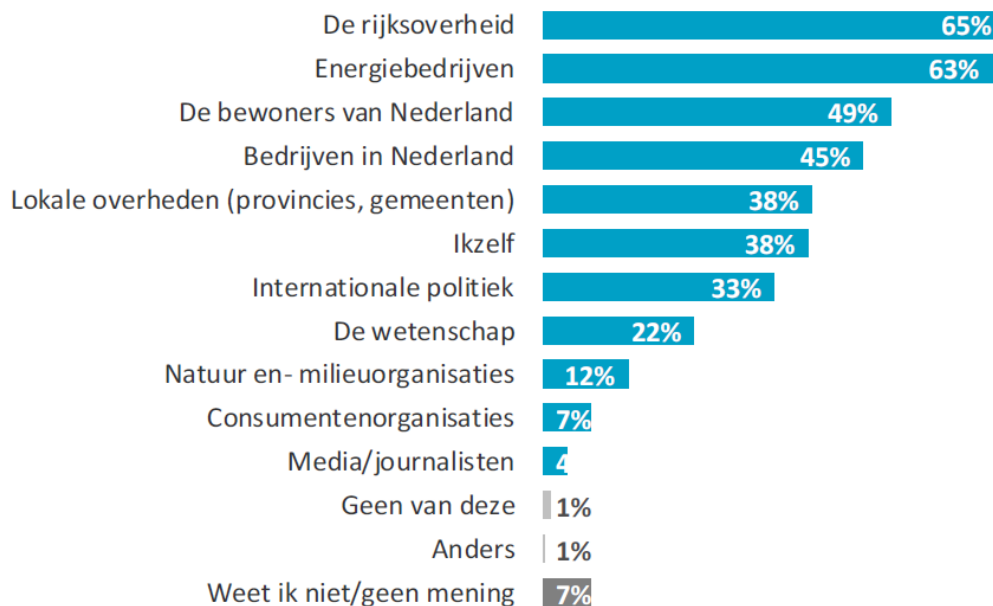
Bijlage: Vergelijking Motivaction onderzoek

Construct verantwoordelijkheid

Het beeld dat mensen meer verantwoordelijkheid toeschrijven aan de overheid komt overeen met dat in het Motivaction onderzoek⁶, een grootschalig onderzoek onder Nederlanders over de energietransitie. Hierin wordt de meeste verantwoordelijkheid gegeven aan de rijksoverheid (65% van de respondenten). Er is echter een verschil in vraagstelling, in dit onderzoek in namelijk specifiek gevraagd naar de verduurzaming van de buurt terwijl het Motivaction onderzoek gaat over de energietransitie in de breedte. Waar de lokale overheden in het Motivaction onderzoek aanzienlijk minder verantwoordelijkheid wordt toegeschreven, is dit in Paddepoel juist de gemeente. Ook is er een verschil in de waardering van de verantwoordelijkheid van energiebedrijven. Dit is in Paddepoel matig, terwijl die in het Motivaction onderzoek hoog scoort (63%).

Wie vind je er het meest verantwoordelijk voor dat we meer duurzame energie gaan gebruiken?

Maximaal 5 antwoorden (n=2.054)

49

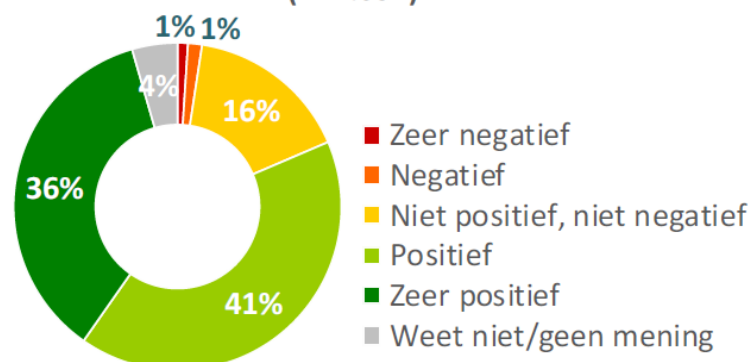
Construct attitude

In het onderzoek van Motivation is ook gevraagd naar de attitude ten opzichte van het bevorderen van duurzame energie. Daar is de volgende vraag gesteld: In hoeverre sta je positief of negatief tegenover het stimuleren van duurzame energie in Nederland? Hierop antwoordde 36% 'zeer positief', 41% 'positief' en 16% 'neutraal'. Slechts een heel klein deel (2%) stond negatief tegenover het stimuleren van duurzame energie en 4% weet het niet/heeft geen mening. In dit onderzoek onder bewoners van de wijk Paddepoel antwoordde 51% van de respondenten 'heel erg belangrijk', 24% 'een beetje belangrijk', 9,3% 'niet belangrijk, niet onbelangrijk',

⁶ Motivaction, 2016. Energievoorziening 2015-2050: publieksonderzoek naar draagvlak voor verduurzaming van energie.

2% een beetje onbelangrijk en 11% 'heel erg onbelangrijk'. Als we beiden onderzoeken vergelijken kunnen we concluderen dat de groep respondenten die het meest positief heeft geantwoord in Paddepoel groter is, maar de totale groep respondenten die positief is (een beetje belangrijk en heel erg belangrijk) in beide onderzoeken zo'n 75% van de respondenten beslaat. Daarnaast is de groep respondenten die negatief tegenover de energietransitie staat aanzienlijk groter is (een beetje onbelangrijk en heel erg onbelangrijk: 13% in Paddepoel ten opzichte van 2% in het Motivation onderzoek).

In hoeverre sta je positief of negatief tegenover het stimuleren van duurzame energie in Nederland?
(n=2.054)

50 **Construct kennis duurzame energie**

In het onderzoek van Motivation is het kennisniveau over de Nederlanders energievoorziening bevestigd. De conclusie hieruit was dat het aandeel duurzame energie in totale energieverbruik sterk overschat wordt. Het totale aandeel duurzame energie werd hierin geschat op 39% terwijl het werkelijke aandeel 3,9% bedroeg. Dit beeld is vergelijkbaar met de resultaten uit dit onderzoek, hoewel de respondenten in Paddepoel het aandeel duurzame energie iets realistischer inschatten.

Welk aandeel denk je dat onderstaande energiebronnen op dit moment hebben in het totale energieverbruik in Nederland? (n=.2054)		
	Geschat aandeel	Werkelijk Aandeel */***
Aardgas	25%	40%
Aardolie	14%	37%
Steenkool	13%	14%
Zon	10%	5,6%**
Wind	12%	
Biomassa (energie opgewekt door verbranding van plantaardig materiaal)	6%	
Waterkracht	5%	
Overige energiebronnen (zoals verbranden van restafval van huishoudens)	6%	
Kernenergie	10%	1%

*Bron: Nationale Energieverkenning 2015 (ECN), tabellenbijlage, tabel 4a.

** Percentage geeft het totale aandeel van zon, wind, biomassa, waterkracht en overige energiebronnen (zoals verbranden van restafval van huishoudens) gezamenlijk weer

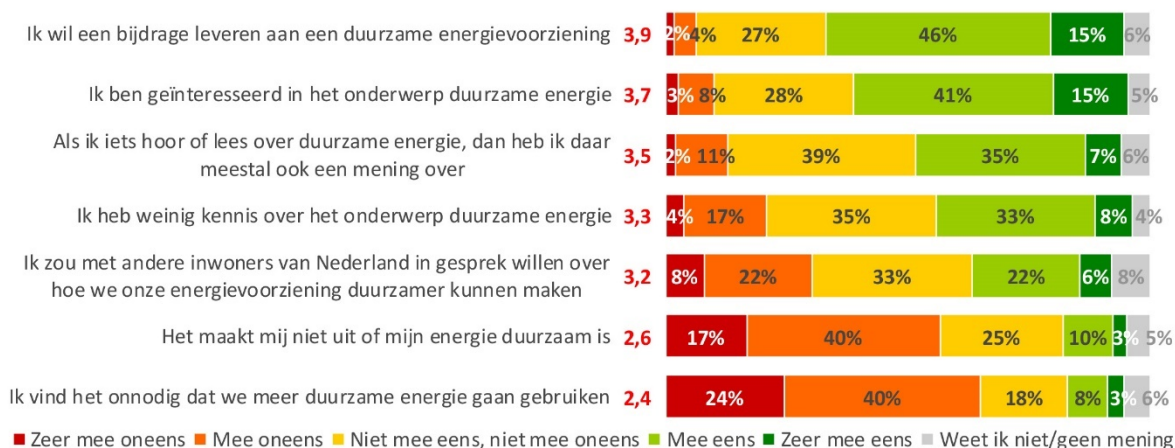
***Kolom telt niet op tot 100%: overig fossiel (1%) en importsaldo elektriciteit (2%) zijn niet meegenomen in de vragenlijst.

Construct persoonlijke betrokkenheid

Ook voor persoonlijke betrokkenheid kunnen we de vergelijking maken met het Motivaction onderzoek. Een aantal stellingen komt sterk overeen met het verschil dat het Motivaction onderzoek zich richt op de verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening, en dit onderzoek op de verduurzaming van Paddepoel. Op de vragen of men bereid is een bijdrage te leveren aan een duurzame energievoorziening en of men in gesprek wil over de verduurzaming wordt over het algemeen positiever geantwoord dan de respondenten in Paddepoel. Dit kan komen doordat de bereidheid van mensen in Paddepoel lager is, maar mogelijk ook dat de bereidheid afneemt naarmate de verduurzaming dichterbij komt (buurniveau i.p.v. landelijk). Aan de andere kant is men er in Paddepoel vaker mee eens dat de verduurzaming nodig is, en is ben vaker zeer geïnteresseerd in het onderzoek.

- 'Ik ben bereid om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van mijn buurt'/ 'Ik wil een bijdrage leveren aan een duurzame energievoorziening': Motivaction: 46% mee eens, 15% helemaal mee eens, 27% niet mee eens/oneens vs. Paddepoel: 15,7% helemaal mee eens, 29,3% een beetje mee eens, 27,5% niet mee eens/niet oneens. Vooral de overwegend positieve groep '(een beetje) mee eens' is een stuk kleiner in Paddepoel, en de negatieve groep groter. Dit kan komen doordat de bereidheid van mensen in Paddepoel lager is, maar mogelijk ook dat de bereidheid afneemt naarmate de verduurzaming dichterbij komt (buurniveau i.p.v. landelijk);
- 'Ik zou met andere bewoners van mijn buurt in gesprek willen over hoe we mijn buurt kunnen verduurzamen'/ 'Ik zou met andere inwoners van Nederland in gesprek willen over hoe we onze energievoorziening duurzamer kunnen maken': Motivaction: 6% zeer mee eens, 22% mee eens vs. Paddepoel: 7,7% helemaal mee eens, 17% een beetje mee eens, 24,7% niet mee eens/oneens. Dit beeld komt voor de positieve groep redelijk goed overeen, maar de negatieve groep is in Paddepoel aanzienlijk groter, ten opzichte van een grotere neutrale groep in het Motivaction onderzoek. Ook hier lijken de Paddepoelers iets minder bereid dan op nationaal niveau.
- 'Ik vind het onnodig om mijn buurt te verduurzamen'/ 'Ik vind het onnodig dat we meer duurzame energie gaan gebruiken' Motivaction: 24% zeer mee oneens, 40% mee oneens. Paddepoel: 49,1% zeer mee oneens, 21,6% een beetje mee oneens. In Paddepoel vinden mensen de verduurzaming van hun buurt belangrijker (hogere waardering) dan Nederlanders het belangrijk vinden meer duurzame energie te gaan gebruiken.
- 'Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzaamheid'/ 'Ik ben geïnteresseerd in het onderwerp duurzame energie'. Motivaction: 15% zeer mee eens, 41% mee eens, 28% niet mee eens/oneens. Paddepoel: 27,8% helemaal mee eens 27,2% een beetje mee eens, 21% niet mee eens/oneens. De totale groep die positief is, is ongeveer even groot (55%) in beide onderzoeken, maar de mensen die zeer positief is, is in Paddepoel groter.

Kun je per stelling aangeven in hoeverre je het er mee eens of oneens bent? (n=2.054)

Contactgegevens

Kathelijne Bouw MSc
k.bouw@pl.hanze.nl

Lectoraat Communication, Behaviour & the
Sustainable Society
Entrance – Centre of Expertise Energy
Hanzehogeschool Groningen